

CLIO

MŰHELYTANULMÁNYOK

2019/9. SZÁM

A SZEGED VÁROSI MUNKÁSTANÁCS, 1956-1957
TÖRTÉNET, FELELŐSSÉGRE VONÁS ÉS ÁLLAMBIZTONSÁGI UTÓÉLET

GULYÁS MARTIN

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödök Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám

Felelős szerkesztő: Gellért Ádám

© Gulyás Martin
© Clio Intézet, 2019

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>

Borítókép: A Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetségének (MEFESZ) alakuló nagygyűlése Szegeden, 1956. október 20. Forrás: mefesz.hu

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu
www.facebook.com/clioinstitute

TARTALOMJEGYZÉK

- 5 A MUNKÁSTANÁCSOK HELYE AZ
ÖTVENHATOS FORRADALOM
IRODALMÁBAN
- 7 SZAKIRODALMI ELŐZMÉNYEK ÉS
FORRÁSDOTTSÁGOK
- 10 A SZEGEDI MUNKÁSSÁG HELYE '56
SZEGEDI FORRADALMÁBAN
- 12 ELŐZMÉNYEK – FORRADALMI
SZEREPVÁLLALÁS OKTÓBERBEN
- 17 A TÖRTÉNET – A SZEGED VÁROSI
MUNKÁSTANÁCS TEVÉKENYSÉGE
AZ ELLENÁLLÁS HÓNAPJAIBAN
(1956. DECEMBER – 1957. JANUÁR)
- 17 *A szerveződéshez vezető út fontosabb stációi*
- 21 *A „hetes bizottság” megalakulása és
tevékenysége*
- 25 CÉLOK, EREDMÉNYEK ÉS
VÉLELMEZETT „SZÁNDÉKOK”
- 29 AZ ÍTÉLETHOZATAL ÉS A
POLITIKAI VÁDMOTÍVUMOK

- 37 UTÓÉLET, AVAGY BEILLESZKEDÉS
A HATVANAS ÉVEKBE – EGYÉNI
ÉLETUTAK ÉS ALKALMAZKODÁSI
FORMÁK EGYES
ÁLLAMBIZTONSÁGI JELENTÉSEK
FÉNYTÖRÉSÉBEN**
- 51 KÖVETKEZTETÉSEK, AVAGY A
POLITIKAI TUDÁS SZEREPE**
- 55 ÉLETRAJZOK**
- 68 FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS
IRODALOM**

I. A munkástanácsok helye az ötvenhatos forradalom irodalmában

Az 1956-os forradalmi munkástanácsokról annak ellenére sem született még átfogó történeti szintézis a '89-es rendszerváltoztatás óta, hogy a forradalom és szabadságharc története egyike a legjobban dokumentált, legmélyebben feltárt történelmi eseményeknek, másrészt az állambiztonsági kimutatások szerint az ipari munkásság hozott létre az egyik legnagyobb számban forradalmi intézményeket.¹ A rendszerváltoztatás után elkezdődő *levéltári forradalom*, azaz az iratok kutathatóvá válása *elvkiben* ugyan lehetővé tette a *történeti jellegű* tudás megszerzését, a *gyakorlatban* azonban a tematikus, interdiszciplináris tudományos módszerekkel zajló, speciális témákra fókuszáló kutatás csak az ezredforduló után indult be igazán.

Két okot is meg lehet határozni azzal kapcsolatban, hogy miért nem váltak a munkástanácsok központi kutatási témává. Egyrészt a téma pozícióját rontotta, hogy a munkásság képviselőit – a parasztság melletti legnagyobb társadalmi nagycsoport tagjaiként – kevésbé lehetett „arcokhoz kötni”, a munkásságot leginkább a forradalmi célokat támogató *arctalan tömegként* szokás számon tartani. Másrészt hazánkban a tudományos kutatás szabaddá válása ellenére a nyugati történettudománnyal ellentétben nem intézményesült az ún. *labour history*. Az 1945 utáni ipari munkás-társadalommal kapcsolatos idealizált, osztályharcos megközelítést nem, vagy csak részben váltották fel az ipari munka társadalmát nem elnyomás- és kizsákmányolás-történetként interpretáló megközelítések. Az 1945 utáni szocialista korszakra vonatkozóan hiányzik az érdekvédelmi küzdelmek, a munkásellenállás és a sokféle munkásidentitás történeti periódusokon átívelő feltárása is.² A téma látványosan „kilóg” a magyar munkásmozgalom történetét tárgyaló publikációk sorából is, a marxista értelmezések által dominált historiográfiai trendből feltűnően, bár nem meglepő módon hiányzik a munkástanácsoknak az 1945 utáni, a polgári kereteket elfogadó, a marxista világszemlélettől egyre nagyobb távolságot tartó *szociáldemokrata* jóléti programokkal történő párhuzamba állítása. Noha e gondolkör hasonlóan a *keresztényszociális tanításokhoz* és a *szindikalizmushoz*, – szemben a marxizmussal – a legkövetkezetesebben képviselte a munkás-önkormányzatiság gondolatát a XIX. század óta.

A történeti szakirodalomban jellemzően kétfajta megközelítés él a munkástanácsokkal kapcsolatban. Az egyik alapvetően egy technokrata, bürokratizálódásra hajlamos, a munkahelyi kereteket szakszerűen koordinálni igyekvő szervként tekint e testületekre, mely a helyi viszonyoktól függően számos sajátosságot ölthetett. Míg a másik közelítésmód elsősorban „*politikai intézményként*”, politizáló testületként vizsgálja e szerveket, ennek kapcsán pedig különösen azt a politikai filozófia tárgykörébe tartozó kérdést elemzik gyakran, hogy milyen szerepet tölthettek

¹ Rainer, 2016: 164–170.

² Valuch, 2017: 10–17.

volna be a szocializmus „demokratizálásának” folyamatában és egy alternatív képviseleti rendszer (a tanácskommunizmustól a korporativizmusig terjedő széles horizonton) kiépítésében. Abban alighanem egyetértés van, hogy a munkástanácsok olyan érdekképviseletet ellátó választott testületek voltak, melyek az adott gazdasági régió sajátosságait magukon viselő rétegszervezetek, ipari munkahelyekhez kötődnek és a forradalmi körülmények között a gyári közélet demokratikus véleményalkotó és döntéshozatali fórumaiként működtek.

A szakirodalom előszeretettel tárgyalja a *területi munkástanácsok* történetét, szélesebb körben ismertek a munkástanácsok területi integrációjának típusai és lokális példái, kísérletei. Egy *területi munkástanács* jelenthetett egy adott közigazgatási egységen belül elhelyezkedő ipari üzemek küldöttait integráló csúcsszervet. Erre kiváló példa az 1956. november 16-án a Sopianai Gépgyárban megválasztott Baranya megyei központi munkástanács Pécssett, melyet komlói, szigetvári, mohácsi üzemek is támogattak; a Komárom-Esztergom megyei 90-100 fős ún. Duna-menti Központi Munkástanács, melyet mintegy 20 vállalat fogadott el felettes szervének, illetve a Veszprémben megalakult 32 fős megyei munkástanács 1956. november 25-én; ide sorolható a nógrádi közüzemeket tömörítő november 21-én megalakult megyei munkástanács is.³ Területi munkástanácsként tarthatók számon azok a forradalmi testületek is, melynek motorja és központja általában a legtöbb munkást foglalkoztató, nemzetgazdasági súlyát tekintve a területileg legjelentősebbnek számító üzem volt,⁴ s amelynek döntései értelemszerűen csak az annak felsőbbségét elfogadó üzemi munkásokra voltak kötelezők, mint pl. a Fejér megyei Dunapentelén (Sztálinváros). De jelenthetett formálisan munkástanács *nevet viselő*, de összetételében a társadalom többi rétegeit is reprezentáló és nem csak szűken az ipari munka világához kötődő, politikai súllyal rendelkező és komplex feladatkört magára vállaló, általános közigazgatási szerepkört betöltő kvázi „forradalmi bizottságot” is. Ilyen szerveződött Szolnokon, mely a megyei pártbizottsággal „együtt élt” és a szakigazgatási szervek felett ellenőrzést gyakorolt, ami kiterjedt a járási szervekre és a rendőrségre is.⁵ A közigazgatást pótló funkció talán Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legerősebb, ahol a megyei pártbizottság hatalmi monopóliumát átvevő megyei munkástanács fenntartotta a közigazgatási apparátus ellenőrzésének jogát, valamint üzemi munkásokat delegált a helyén maradó tanácsigazgatás végrehajtó apparátusába.⁶

³ Kiss, 2012: 175–176; Germuska, 2006: 65; Standeisky, 2010: 435; Á. Varga-Pásztor, 2002: 142–161.

⁴ Például a Fejér megyei Dunapentelén. Orgoványi, 2006: 137.

⁵ Szolnok megyében a borsodi példa alapján alakult. Csé, 2006: 10–15.

⁶ Szokolczai, 2006: 191–198; A Győri Vagongyár munkásaiból a városi és megyei tanács végrehajtó bizottságába is delegáltak embereket, sőt, előbbi elnökét is az üzem állította. Bana, 1996: 44–45.

II. Szakirodalmi előzmények és forrásadottságok

A tanulmányban vizsgált Szeged Városi Munkástanács az eddig leírtakhoz képest atipikus példának tekinthető, esete az 1956. november-decemberi, a kádári konszolidációval szembeni „felsikerű” politikai ellenállási kísérletek egyik kiváló példáját adja,⁷ mely a fentebb sorolt típusoktól és példáktól több okból is elüt. Egyrészt – a munkástanács-jelenség *sokszínűségének* jeleként – egy nem tradicionálisan nehézipari, hanem egy mezőgazdasági feldolgozóiparra épülő gazdasági környezetben szerveződött meg, másrészt érdekességét az adja, hogy jól számba vehető a munkásság *városi szintű* központosulási törekvésének elakadását magyarázó, a *politikai tudás és szervezőképességei* részleges meglétével összefüggő okai.

A tanulmányban vázolt politikai természetű konfliktusok vizsgálata újabb igazolását adja a politika realista felfogásában megjelenő ama hipotéziseknek, miszerint (1) a politikai normálállapot hiányában a törvények hatalma helyett az *akarat uralma* érvényesül, (2) a politikai cselekvés fő motiváló tényezőjének a nyers hatalmi érdekek tarthatók.⁸ A szovjet rendszerű diktatúrák „normál állapotában” a politikai konfliktusok megoldásának, a viták lefolytatásának terepe elsődlegesen nem a plurális nyilvánosság és a „hivatalos politika” intézményi környezete, az „igazság” letéteményesének tartott egypárt akarata a politikai erőszak változatos eszköztárának felhasználásán keresztül éri el szándékai megvalósulását. 1956 forradalma abból a szempontból is elemzésre szorul, hogy amikor a rezsim fixnek gondolt támasztékai (így a tájékoztatási monopólium is) súlyosan erodálódhatnak, hovatovább elenyésznek, a kialakuló diskurzuskényszer körülményei közepette miképp formálódik a politikai környezet a politikai ellentábor megjelenésével, illetve miképp és milyen szerepben lép be a politikai erőszak egyes formáinak akaratlagos felhasználása a vélt/valós riválissal szemben, egy alapvetően eleve aszimmetrikus erőforrás-eloszlással és a joggaranciák negligálásával megkonstruált politikai terepen.⁹ E jelenség vizsgálata különösen jól modellezhető a tanulmány tárgyának szélesebb időbeli keresztmetszetének számítató kettős hatalom időszakában (1956. november – 1957). Ennek nyomán vizsgálatra szorul az, hogy a folyton változó, bizonytalanságokkal terhelt környezetben a felek részéről milyen tárgyalási stratégiák figyelhetők meg; hogyan foglalnak állást a felek a hatalommegosztás kardinális kérdéseiben; továbbá hogyan és

⁷ A dolgozatban a szervezetet elnökségként, „hetes bizottságként”, előkészítő bizottságként is említeni fogom, ahogyan a kortársak is tették. A rendőrség leginkább a „hetes bizottságot” használta, a lakástalálkozózn részt vevők átlagos létszámára asszociálva ezzel.

⁸ Szűcs, 2014: 7–31; Schlett, 2016.

⁹ A párton belüli egyes platformok, vonalak vitáit nem értem ide, azok letárgyalására különféle technikák (ld. értelmiségpolitika) léteztek, ezek körülményeinek kutatása a politikatörténet klasszikus tárgya. Az állítás elsősorban a társadalom komplex érdektagoltságából fakadó finom politikai-kulturális háléhoz, valamint az érdekképviseltekhez való viszonyra vonatkozik.

milyen mértékben lépnek be külső kényszerítő eszközök, melyeknek fair körülmények között távol kellett volna maradniuk a politikai küzdőtérrel.

A testülettel kapcsolatos eddigi publikációk (Bálint László,¹⁰ Farkas Csaba,¹¹ Szrenka Éva¹²) a szegedi forradalom egyik fontos, bár inkább marginális eseményeként mutatják be néhány tőmondatra szorítkozva a testület működésének főbb vonalait. Farkas Csongrád megyéről írt összefoglalójában – a műfaj jellegéből fakadóan – mindössze egy bekezdést szentelt e munkástanács epizodikus szerepének. Ugyanakkor közös jellemzője ezeknek a feldolgozásoknak az, hogy eltérő mértékben ugyan, de szóhasználatukból, mondatszerkesztésükből visszaköszönnek a korabeli állambiztonsági és nyomozói klisék, így áttételesen pedig némileg a vádak is. Ez nyilvánvalóan abból adódik, hogy nem végezték el a fellelhető iratanyag alapján a perben megfogalmazódott egyes állítások rekonstrukcióját, hanem javarészt támaszkodtak a perben felállított történelmi tényállásra, sok esetben túlzott hitelt adva egy-egy kulcsfontosságúnak tűnő tanúvallomásnak is, ezzel érezve jól alátámasztottnak egyes sarkosabb állításaikat. Azzal viszont, hogy a mély elemzésre és a nyomozás során a valós történésekre ráakódott jelentésrétegek felfejtésére - akár témaválasztásuk, akár történelmi látásmódjukból kifolyólag - nem fordítottak kellő figyelmet, számos, a perben elhangzott felszínes állítás, vissza-visszatérő elbeszélte cselekedet is óhatatlanul az egykori történelmi valóság részeként rögzül. Előre bocsátom, hogy e dolgozatnak nem célja és feladata az, hogy e publikációk okfejtését részletesen górcső alá vegye, sokkal inkább egy saját, a periratok elemzésén alapuló *saját narratíva* felállítása a cél, ezen keresztül pontosítva, korrigálva az általuk megalkotott narratívát.

A vizsgált forrásanyaggal kapcsolatban megjegyzendő, hogy a bántó egyoldalúsággal készült, keletkezését tekintve az állampárthoz (főként pedig az állambiztonsághoz) köthető iratokban a munkásságról *közvetlenül*, mint a politikai döntések, vagy vizsgálendő „objektumok” tárgyaiként szerezhettek információkat. A megtorlás időszakának irataival kapcsolatosan tudvalevő az, hogy azok nem azért készültek, hogy a konkrét történéseket dokumentálják, hanem ellenkezőleg abból a célból, hogy a forradalom története helyett kirajzolódjék belőlük az „ellenforradalom” története. A rendszerváltoztatás utáni tudományos kutatás középpontjában a *periratok* álltak, melyeknek – mint ma már széles szakmai konszenzus által elfogadott módon - *„konceptcióját, ideológia keretét nem a bűncselekmény, illetve bűnüldözés fogalomköre adta, hanem a párt hatalmi-politikai érdekei és szempontjai. A perek nem a vád tárgyává tett bűncselekményről, hanem hatalomról és politikáról szóltak*”¹³. A történések „újranymozását” tehát a közlevéltárakban rendelkezésre álló, esetlegesen fennmaradt

¹⁰ Bálint, 2000.

¹¹ Farkas, 2003: 230–231.

¹² Géczi–Szrenka, 2012.

¹³ Szokolczai, 2016: 63.

iratok halmazából vagyunk kénytelen elvégezni, legrosszabb esetben a fennmaradt kihallgatási jegyzőkönyvek és tanúvallomások fennmaradt szövegeinek tartalmi vizsgálatával, az ellentmondások keresésével és visszatérő vándor-vádmotívumok felkutatásával, azok összevetésével. Lényegében ezekből az irányított beszédhelyzetben keletkezett „ötvenhetes történetekből” kell kihámozni az ötvenhatról szóló igazságmagvakat, ha egyáltalán találni efféléket. A forradalom napjaiban, vagy az ellenállás hónapjaiban keletkezett forrásokban viszont maga a munkásság nyilvánult meg. Az üzemi vizsgálódások során így főleg e két ellenkező előjelű iratcsoport felhasználásakor arra kell ügyelni, hogy a kurrens forrásokból hogyan körvonalazódik a munkások saját világképe, s ez milyen viszonyban van azzal, amit a pártállami apparátus *annak tartott*. A forrásfennmaradás esetlegességeinek ugyanakkor a történész kiszolgáltató, Szegeden a vállalati iratanyag ötvenes évekre vonatkozó korpusza eltűnt, vagy egy részét maguk a forradalmárok semmisítették meg, így kevés információ maradt fenn a tagok ötvenes évekbeli szerepeivel kapcsolatban. Fel sem tudjuk mérni azon dokumentumok számát, melyeket a nyomozás alatt beszerzésük, vagy az adatfelvétel után nem iktattak, illetve a bizonyító erejű dokumentumok önkényes összeválogatása során maradtak ki valamilyen megfontolásból, ha nem szükségeltettek a „konceptióhoz”. Az itt leírtak figyelembe vételével igyekeztem elvégezni a perbe fogott szereplők azon egyéni tevékenységét, mely október 23-a és a „hetes bizottság” megalakulása közötti időszakra vonatkozott.

III. A szegedi munkásság helye '56 szegedi forradalmában

A szegedi forradalom – a forradalmi intézmények létét tekintve – tulajdonképpen négy fő pilléren nyugodott: (1) a forradalmi diákságot és reformista egyetemi intelligenciát tömörítő MEFESZ,¹⁴ (2) a város igazgatását ellátó forradalmi bizottság, (3) a Nemzetőrség, (4) önkormányzó testületek az ipari üzemekben, közintézményekben.

A városban október 24-27-e között szinte polgárháború közeli állapotok uralkodtak: a pártobjektumok védelmét ellátni igyekvő felfegyverzett kommunisták és – később az eseményekből kivont, majd külföldre menekülő – államvédelmi beosztottak razziákat tartottak közintézményekben, diákotthonokban, szervezkedő góccok, fegyver- és röplap után kutatva; a katonaság megszállta a kommunikációs és logisztikai vonalakat biztosítani hivatott közintézményeket.

Az október 24-25-i városi tüntetéssorozatra, kommunista szimbólumok közintézményekről történő eltávolítására és tömeges munkabeszüntetésre adott reakcióként életbe léptették az MDP keményvonalasai által kezdetből fogva támogatott válságkezelési alternatívát, azaz a *katonai közigazgatást*, a katonai erő átcsoportosítását ugyanakkor – látva a forradalmi ellentársadalom megfélemlíthetetlen aktivitását és szerveződését – már napokkal korábban megkezdte a városi pártvezetés. A katonai diktatúra működése – a napi szintű razziák és preventív célú spontán illetve célzott tömegoszlatások mellett – október 26-án érte el csúcspontját, amikor is a tömeggyűlés megakadályozására a Széchenyi térre és a környező utak lezárására odavezényelt zászlóaljok és a forradalmi tömeg összeütközésbe került egymással, a fegyveres tömegoszlatás pedig halálos áldozatot is követelt.

Október 27-től a helyi polgári közigazgatás irányításának átvételére törekvő városi forradalmi csúciszerv, a Perbíró József jogászprofesszor vezette, többször nevet változtató testület (Ideiglenes Városi Munkástanács, Néptanács, Forradalmi Bizottság) a városi tanács kommunista vezetésével és a BM Megyei Főosztály épületében székelő katonai parancsnoksággal kooperálva elkezdte kidolgozni a hatalommegosztás új rendjét, mely november 1-jére kiépültnek volt tekinthető. A városi tanács alá rendelt, helyben hagyott szakigazgatási szervek, osztályok munkáját a Néptanács elnökségi tagjai „összekötőként”, egy-egy terület iránti felügyelettel megbízva ellenőrizték; az október 29-én megszűnő katonai közigazgatás alternatívájaképpen pedig megkezdődött a Nemzetőrség szervezése. A katonai őrségek kivonását, a járőrszolgálatot és objektumvédelmet, a köz- és termelésbiztonság feletti teljes körű felügyeletet a két zászlóaljra

¹⁴ E testület történelmi szerepét többen, sokféle nézőpontból feldolgozták már, egyik legfrissebb összefoglalását lásd Jancsák, 2016.

(munkás, egyetemista) osztott, Lazur Barna főhadnagy parancsnoklása alá tartozó nemzetőrségi alakulatok látták el. A forradalom november első napjaiban zajló konszolidációja során folytatódott az új intézmények létrejötte és a meglévők tagságának cserélődése, munkahelyi vezetőváltások is történtek, a helyben maradó volt államvédelmis alkalmazottakat javarészt védőőrizetbe helyezték, megteremtődtek a munkafelvétel keretei. Egy esetleges szovjet támadás esetére városvédelmi terv is készült, november 4-én szervezett ellenállásra ugyanakkor nem került sor.¹⁵

A pártállam helyi struktúráinak összeomlását követő időszakban, az imént ismertetett hatalmi keretrendszerbe léptek be – különösen október 25-e után, a forradalom „reaktív szakaszában”¹⁶ – az intézményesülő egyetemi diákság szervei mellé legalább olyan komoly súllyal a munkásság üzemi intézményei is, melyek elsősorban az üzem vagyonának biztonságára és a termelésirányításra fókuszáltak. Az erőegyensúly eltolódása az üzemi munkásság irányába számszakilag is bizonyítható, a mögöttük álló politikai erő súlya pedig megmutatkozik abban is, hogy a városi forradalmi bizottság mintegy 17 fős tagságából legalább tíz fő a legnagyobb városi ipari üzemek küldöttének tekinthető.¹⁷

Az állambiztonsági összefoglalók adatai szerint hozzávetőlegesen 700-750 főre tehető azon üzemi munkások száma, akik aktívan részt vettek a szegedi munkástanácsok munkájában. E becsléshez egy állambiztonsági monográfiában szereplő adatsor nyújt segítséget, mely 41 gazdasági egységet nevesít, melyek közül nem mind, bár döntő többségük ipari üzem.¹⁸ Az üzemi munkástanácsok tagságát nem csoportosították aszerint, hogy elnökségi tagokról, vagy „egyszerű” választott üzemi delegáltakról volt-e szó. Az átlagos taglétszám 16 fő volt. A legnépesebb munkástanács az Újszegedi Kender- és Lenzövő Vállalatban alakult, 65 fővel. Fegyveres üzemőrség kb. 35 üzemben szerveződött, ezekben a forradalmi fegyveres testületekben átlagosan 10-12 fő tevékenykedett. Ezek fegyveres akciókat nem hajtottak végre, tevékenységük főként telephelyek éjjeli ellenőrzésére és járőrözésre korlátozódott. Ezek az őrségek néhány kivételtől eltekintve önként leadták fegyvereiket a második szovjet beavatkozás után.¹⁹

A súlyos megtorlás a szegedi munkásságot sem kerülte el, a kádári „mély állami” struktúrák változatos eszközökkel igyekeztek elrettenteni a munkásokat, egyes munkástanácstagokat személyesen a lakásukon kerestek fel lemondásuk kikényszerítése céljából. A városi pártszervvel közvetlen kapcsolatban álló szegedi Honvéd Tiszti Karhatalom ún. összekötő szakasza²⁰ 1957

¹⁵ A helyi forradalmi történések pozitivisták következetességgel történő bemutatását lásd Bálint, 2000: 84-210.

¹⁶ Rainer, 2016.

¹⁷ Géczi-Szrenka, 2012: 66–67.

¹⁸ Ide számították a közlekedési vállalatokat, kísérleti gazdaságokat és közszolgáltatásokat – pl. áram, szállítóeszköz, gépállomás – nyújtó állami vállalatokat is.

¹⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-150367. 11–23; ÁBTL, 3.1.5. O-14967/a. 198–201. Szegedi üzemőrségek c. fejezet.

²⁰ HL, MN KGY 277/3796/11. sz. mikrofilm. „A Szegedi Honvéd Tiszti Karhatalom története 1956. november 18-tól napjainkig”, 1957. május 29.

januárjában már szinte kizárólag csak „*az üzemekben lévő munkástanácsok megtisztításával és a pártszervezetek megszervezésével foglalkozott*”.²¹ A társszervekkel (rendőrség, belügyi karhatalom) és az üzemi pártszervezetek titkáraival közösen folytatott hétköznapi aprómunka eredményeképp – az erős munkás-szolidaritás ellenére – 1957 februárjára már a város 35 legjelentősebb ipari üzemében működött pártszervezet. A szegedi rendőrségen az üzemek megfigyelését is végző ipari- és szabotázs-elhárítás területén 18 hálózati személyt foglalkoztattak. Az üzemen belül eljárásokat indítottak feljelentési kötelezettség elmulasztása és pártemberekkel szembeni fenyegetések miatt is, 1957-ben ún. „izgatás” miatt.²² Ugyanebben az évben a 372 regisztrált határátlépőből 231-et könyveltek el munkás származásúként.²³ A munkástanácstagok ellen maga a vállalat járt el akképp, hogy „*egy részüket elbocsájtották, más részüket alacsonyabb – rendszerint fizikai munkakörbe helyezték*”.²⁴ A Belügyminisztérium Kollégiumának 1958. augusztus 6-i ülésén Varga János, a szegedi rendőrkapitányság politikai osztályvezetője Biszku jelenlétében úgy summázta az elvégzett munkát, hogy az „*üzemekből minden olyan személyt elzavartak, akik az ellenforradalom alatt aktivitást fejtettek ki. [...] akiről komolyabb tevékenység derül ki, leinternáljuk*”.²⁵

IV. Előzmények – Forradalmi szerepvállalás októberben

E fejezet célja annak bemutatása, hogy az egyes vallomásokból miképp rekonstruálható azon időszak története, mely a „hetes bizottság” szervezését előzte meg, s lényegében az október 23-tól november közepéig tartó történeti időszakot fedi le.

Előjáróban megfogalmazható az, hogy az életutakat tekintve közös pont volt az elítéltek esetében az, hogy mindnyájan *traumatizált állapotban*²⁶ érkeztek el 1956-hoz. Az azt megelőző bő egy évtizedben többen sokféle formában találkoztak a *politikai erőszakkal* valamely formájával. Volt, akinek osztályrésze volt amerikai vagy orosz hadifogság (Farkas, Bálint, Nagy, Vörös, Honkó), politikai alapú megbélyegzés, mint például népbírósi eljárás (Farkas), kitelepítés (Karácsonyi), internálás (Nagy, Sulyok), B-listázás (Sulyok), „osztályhelyzetből” fakadó megbélyegzés és státuszvesztés (Kecskés). Büntetett előélet három szereplő esetében ismert (Kecskés, Bálint, Farkas), ami alatt kis értékű lopásokat és okirathamisítást kell érteni. A vallásosság és aktív hitéleti tevékenység, mint cselekvést motiváló identitáselem Karácsonyi, Vörös és Kecskés esetében mutatható ki. Az elítéltek politikai szerepvállalását vizsgálva megállapítható, hogy három főnek volt kiszagda (Skultéti,

²¹ Uo. 2.

²² ÁBTL, 1. 12. 4. 4. d. Csongrád Megyei Ügyészség hivatalos feljegyzése, 1957. április 25.

²³ Uo. Jelentés az 1957-es évről, 1958. január 11.

²⁴ ÁBTL, 3.1.5. O-14967. Magyar József hadnagy 1959. június 19-i összefoglaló jelentése az első félévi munkáról „az ellenforradalmi kategória vonalán”. 60.

²⁵ MNL OL, XIX-1-B-z 11. d. 1958. augusztus 6-i ülés jegyzőkönyve.

²⁶ Ö. Kovács, 2012: 36–37.

Kecskés, Vörös), négy főnek pedig szociáldemokrata-kommunista (Farkas, Sulyok, Godó, Honkó) múltja. A fellelhető információk szerint jobboldali pártnak nem volt tagja senki, tömeg, mai kifejezéssel „civil” szervezetek vonalán (pl. elsősorban SZOT, SZIT)²⁷ tevékenykedett Kecskés, Tisóczki, Karácsonyi és Vörös.

A következőkben – főként egyes perbeli tanúvallomásokra építve – azt veszem számba, hogy miképp kerültek a későbbi vádlottak az októberi forradalommal kapcsolatba, s milyen szerepet vittek saját működési területükön a „hetes bizottság” geneziséig.

Skultéti Medárdnak a forradalom kitörése miatt meg kellett szakítani békéscsabai kiküldetését, visszatérése után beszámolt az üzemben a termelési szerződések megkötése ügyében folytatott tárgyalásairól. 25-én közölték vele a sztrájkot, másnap pedig részt vett a Széchenyi téri tömegfelvonuláson. Október 27-én került sor az üzem egyes osztályai által delegált tagokból az ideiglenes konzervgyári munkástanács megalakítására, őt a Termelési Osztály delegálta. Honkó Mátyás helyetteseként hozzájárult ahhoz, hogy a minisztérium által jóváhagyott igazgató helyett a vállalati főmérnököt bízzák meg a munkástanács jóvoltából az igazgatói teendők ellátásával. A végleges munkástanács decemberi megválasztása során Budapesten tartózkodott, távollétében viszont bekerült ebbe a testületbe is, a választást követő napon pedig elnöki pozícióban üdvözölték.²⁸

Bálint Ferenc október 24-én a hűtőgyári dolgozókkal együtt a forradalmi város feltérképezésére indult. Október 25-én a vállalati főkönyvelő megbízásából jelen volt az alakuló városi forradalmi bizottság ülésén saját üzeme képviselőjeként.²⁹ Október 29-én a városi forradalmi csúcsszerv plénuma által megválasztott, bár nem annak alárendeltségében működő 15 fős ún. városi sztrájkbizottság (nov. 4. után: munkavédelmi bizottság) elnöke lett, mely a szakszervezeti székházban funkcionált.³⁰ Több vallomásában is úgy foglalt állást, hogy alapvetően nem értett egyet a sztrájkjal, mindig is a munkafelvétel pártján volt, valamint elnökké választása ellen mindig is tiltakozott.

Farkas Józsefet a forradalom kitörését követően a vállalat fegyveres őrségének parancsnoki irányításával bízták meg, ráadásul rá hárult a fegyverszerzés is. Mogyorósi városi rendőrkapitány el is rendelte két géppisztoly, öt karabély és egy pisztoly kiadását a számukra, melyet az üzemőrség a

²⁷ Szakszervezetek Országos Tanácsa, Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanoncmozgalom

²⁸ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. Vizsgálati dosszié I. kötet (A továbbiakban: VD-I) Skultéti Medárd kh. jkv., 1957. március 14; Uo. VD-IV. Skultéti Medárd vallomása az 1957. augusztus 7-i főtárgyaláson.

²⁹ Uo. 116-125. Bálint Ferenc kh. jkv. 1957. március 6.

³⁰ Bálint, 2000: 141.

Dózsa-laktanyában vett át elismervény ellenében. Ezeket a fegyvereket és a hozzájuk tartozó töltényeket a szovjet megszállás után önként leadták.³¹

Tisóczky József 1955. őszén a MÁV szegedi, rókusi pályaudvarára került műszerésznek, a forradalomba is itt kapcsolódott be. 1956. október 26-át követően került be a MÁV rókusi pályaudvari munkástanácsába.

Kecskés Zsuzsanna október 27-én került be az ideiglenes munkástanácsba a szabászati részleg delegáltjaként, majd titkári megbízást vállalt. Erről a következőképp vallott: „*azért léptem be a munkástanácsba, mivel a dolgozók megválasztottak és az volt a célom, hogy a dolgozók kívánságait én tolmácsoljam és azt kiharcoljam. Olyan céljaim nem voltak, hogy esetleg a régi rendszert (értsd: Horthy-rendszert – G. M.) vissza állítsák mivel nem volt sem vagyonom a múltban, de sem olyan helyzetben nem volt részem, hogy én azt vissza kívánjam*”.³² November 4-ig végig a gyárban tartózkodott, az őrizetbe vételek miatti november 13-i sztrájkig szociális kérdések megoldásának szakmai alternatíváin dolgoztak. A Munkás-Paraszt Tanács november 13-i és 16-i ülésén helyettesítette a gyár megbetegedett munkástanács-elnökét. Ezeken a népes üléseken a munkásság egyik szószólójaként Keresztes Tibor kormányösszekötőnek szegezte a kérdést a szovjet csapatok kivonásával, a semlegességgel és a szabadságjogok jövőbeli garanciáival kapcsolatban.³³

Nagy Imre 1955. szeptemberében beiratkozott a szegedi egyetem orvosi karára és gyógyszerésznek tanult. A forradalom másodéves egyetemistaként érte, 1957. januárjában az egyetemi MEFESZ vezetőségébe is bekerült.

Karácsonyi Mihály a 42. sz. Autóközlekedési Vállalatnál (AKÖV) volt rakodómunkás, majd a Villamosvasúthoz ment vissza kocsivezetőnek, egészen '57-es letartóztatásáig itt dolgozott. 1956. október 26-én részt vett a Széchenyi téri tömegfelvonuláson, ahol jelszavakat skandált, majd a sortüzet követően hazament. Két nappal később tagja lett az üzemőrségnek, majd az ideiglenes munkástanácsnak is. Egyik korai vallomása szerint rábízta a káderanyagok őrzését, melyeket végül elégettek. Annak érdekében, hogy a kommunistaellenes radikalizmusnak elejét vegye a munkások között, nem adta ki senkinek a róla szóló bizalmas információkat. November 13-án Csányi munkástanácselnök kérésére részt vett a városi tanácsülésen.³⁴

Sulyok Mihály október 26-án részt vett a Széchenyi téri demonstráción, három nappal később beválasztották a jutagyi ideiglenes munkástanácsba, melyet két nappal később az alacsony

³¹ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 170–175. Farkas József kh. jkv. 1957. április 9.

³² Uo. VD-II. 82–83. Kecskés Zsuzsanna kh. jkv. 1957. március 9.

³³ Uo. 84-86. Kecskés Zsuzsanna kh. jkv. 1957. március 18.

³⁴ Uo. VD-III. 23–24. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. március 22.

létszám miatt – növelve a testület legitimitását – újraválasztottak. Tagja lett a szűkebb irányítást végző 5 fős elnökségnek is. A novemberi városi tanácsüléseken küldöttként részt vett.³⁵

Godó Illés október 23-28-a között a forradalomban direkt módon nem vett részt, bár fuvarozás során közvetetten kapcsolatba került vele. Október 23-24-én Kisteleken teljesített fuvart, az azt követő három napban pedig feljebbvalói utasítására már be sem kellett mennie dolgozni.

28-án két sofőr kollégája kereste fel lakhelyén azzal, hogy a vállalatnál munkástanács-választás zajlott le, és közölték vele, hogy az ideiglenes testületbe tudta nélkül, távolléte ellenére őt is beválasztották. November 6-án Arday Lajos addigi elnököt váltotta fel pozíciójában.

November 8-án dolgozói követelésre leváltották az alkalmatlansága miatt népszerűtlen igazgatót. November 14-25. között a Csillag börtönben tartották fogva Ardayval együtt, ami bő egy héten át tartó sztrájkot váltott ki a TEFU dolgozóiból. Munkájánál fogva élénk összeköttetést tartott a fővárossal: november 12–13-án élelmet vitt és gyógyszert hozott, 29-én pedig vöröskeresztes csomagokat vitt Belgrádból a csepeli munkásoknak, mely három napos elfoglaltságot jelentett neki.³⁶ December második hetében a kormány munkástanács-működést betiltó jogszabályai után formálisan nem is tartottak már több ülést. Elek Imre rendőr hadnagy internálást indítványozó javaslatban Godó egyik sofőr kollégája, Hajas László szerint amellet, hogy akadályozta a pártszervezést, valamint „magából kikelve a következőket kiabálta felém, szégyellem, hogy a pártnak tagja voltam, szégyellem, hogy azt a pártot támogattam, amely 10 perc alatt összeomlott. Szeretném leköpní magam, amiért ennek a pártnak tagja voltam”.³⁷

Vörös Péter 1956. október 26-án részt vett a Széchenyi téri tömegfelvonuláson, másnap pedig az üzemi munkástanács tagja, majd elnökhelyettese lett. Ő tartotta kézben a munkástanács adminisztrációját, november 4-e után pedig jelen volt a szovjet katonák és Nyéki rendőr százados jelenlétében zajló fegyverleadásnál.³⁸

Honkó Mátyás a konzervgyári ideiglenes munkástanács elnöke volt, majd a második szovjet intervenció után Skultéti váltotta e poszton, ő pedig helyettese lett. Az első napokban a fegyveres üzemőrségbe is beosztották, segédkezett a nemzetőrnek jelentkező üzemi dolgozók összeírásában. November 4-5-én a szovjetekkel szemben lőállást foglalni igyekvő fegyvereseket megakadályozta a vállalati gépkocsi használatában. 1957 februárjában belépett az MSZMP-be, majd egyik vallomása szerint kizárását javasolták.³⁹

³⁵ Uo. VD-IV. 1957. augusztus 12-i főtárgyalás folytatólagos jegyzőkönyve.

³⁶ Uo. VD-III. 1957. március 1., április 12.-i kh. jkv.

³⁷ ÁBTL, 3.1.9. V-145749/1. 212–213.

³⁸ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 134–135. Vörös Péter kh. jkv. 1957. április 17.

³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-145749/1. 273.

Ezekből a mozaikokból annyi mindenképpen kivethető, hogy a későbbi „hetes bizottság” tagjai lényegében „helyzet szülte” forradalmárok voltak, nem mutatható ki szinte egyiküknél sem előre elhatározott cselekvésre utaló indíttatás, „átlag felettinek” mondható forradalmi teljesítmény. A változások melletti elkötelezettség kialakulásában döntő jelentőségű lehetett a Széchenyi téri agorális tömeg látványa s az a tömeghangulat, melyet ott megtapasztaltak – nem véletlen, hogy a közelmúltról szóló beszámolójukban egyetlen érintett résztvevő sem hagyta ki ezt a momentumot. Sokukat a látszólagos véletlen, a szakemberhiány, vagy épp a kollektíva előtt már korábban is igazolt megbízható, korrekt magatartás és tiszta jellem sodort az üzem élére, vagy legalábbis a napi szintű ügyviteli teendők ellátásának feladatkörébe. Egyikük sem készült tudatosan politikai szerepre, végképp nem hőstettek elkövetésére. Leginkább a széthulló pártállami gazdaságirányítás romjain, a hétköznapi aprómunkáiban vállaltak szerepet, s a forradalom bázisszintjein végezték azt a kevésbé látványos szervező és válságkezelő munkát, mely a forradalom céljainak megvalósulásához szükséges fegyveres és politikai harcnak hátteret, biztosító keretet adott.

V. A történet – A Szeged Városi Munkástanács tevékenysége az ellenállás hónapjaiban (1956. december – 1957. január)

1. *A szerveződéshöz vezető út fontosabb stációi*

A népfrontos átmenet a Kádár-kormány hatalomra kerülését követő időszakra is jellemző, csak éppen fordított előjellel. A forradalmi vezetők defenzívába szorulásával párhuzamosan vették vissza a hatalmi pozíciókat a szegedi MSZMP régi-új vezetői. Az üzemek feladva munkafelvételre vonatkozó ígéretüket, a szovjet megszállás és az új bábkormány létrehozatala miatt november 5–6-án sztrájkba léptek. Az ezt követő néhány napban viszont nem volt teljes egység a munkafelvételre való viszonyt illetően: néhány üzem, így pl. a Szegedi Cipőgyár és a Textilgyár a párt és a szakszervezet felhívásának helyt adva felvette a munkát. A Perbíró-féle Szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottság néhány tagját kooptáló új legfelső hatalmi intézmény, a november 6-án a szovjetek által körülfűrt városházán megalakult városi Munkás-Paraszt Tanács november 13-ára megbeszélésre hívta az üzemek és a diákság képviselőit a konszolidációval kapcsolatos kérdések megtárgyalása céljából. A megtorlás miatti félelmükben névtelenségbe burkolózó üzemi küldöttek felszólalásukban elégedetlenségüknek adtak hangot a kialakult helyzet, a szovjet jelenlét és önkényeskedések miatt, továbbá jelezték a régi-új kommunista vezetők felé, hogy illegitimnek tekintik őket. Az Újszegedi Kendergyár egyik küldötte azon általánosnak mondható véleményének adott hangot, hogy „1500 munkása teljes egészében elhatározta, hogy addig a munkát fel nem veszik, amíg a követeléseket nem teljesítik. Követelik azt, hogy a letartóztatott munkásokat engedjék szabadon. Nagy Imrét helyezzék vissza a kormányelnöki pozícióba. Ez a követelés annyira egyöntetű, hogy elhatározta a munkásság, addig a munkát fel nem veszik, amíg biztosítékot nem kapnak, hogy ezeket a követeléseket teljesítik”.⁴⁰ A hozzászólók a népszuverenitás elvére alapozva hangoztatták azt is, hogy nem értik, miért kellett a Perbíró-féle demokratikus legitimitású bizottságot „kicserélni”, és miért követelik a munkástanácsok újraválasztását.⁴¹ A gesztusértékű 13-a utáni munkafelvétel alig két napig tartott. A legnagyobb könnyűipari üzemek, így a szalámigyár, a konzervgyár és a textilgyár teljes egészében leálltak, ENSZ-megfigyelők behívását és a megbomlott (november 3-i) legitimitási rend visszaállítását követelték. A frontális üzemi szembenállást az új kommunista hatalommal elsősorban a szovjet agresszió, a munkások elhurcolása és KGB-tisztek általi kihallgatása, a magyar hatóságok

⁴⁰ Géczi–Szrenka, 2012: 75.

⁴¹ Az egyik felszólaló közvetlenül Tombác Imrének, a városi tanács végrehajtó bizottságának elnöki tisztét betöltő kommunista politikusnak szegezte a kérdést: „Miért kell a munkástanácsokat megválasztani újra? Azt hiszem, Tombác elvtárs 12 év alatt nem látott olyan demokratikus választást, mint amilyen most a munkástanács választás volt”. Uo. 75.

tudta nélküli végzálása okozta. Ez újabb lendületet vett Keresztes Tibor kormányösszekötő megérkezése és a 13-i tanácsülésen tapasztalt radikális hangvétel után.⁴²

November 16-án a még létező forradalmi intézmények és az újjáépülő pártszerv képviselői újból tanácsulést tartottak. Itt újfent megjelent a kormány megyei kormányösszekötője, Keresztes Tibor, aki beszámolót tartott a budapesti közállapotokról. Lényegében ez az ülés tekinthető a később perbe fogott városi munkástanács-kezdemény genezisének. Mivel a kormány megbízott beszámolóját a jelenlévő képviselők többsége nem tartotta hitelesnek és saját szemével akart meggyőződni az ország politikai központjában uralkodó helyzetről és a jellemző közvélekedésről, küldöttség felállítását erőszakolták ki. A tárgyaló forradalmi küldöttek nem akarták elhinni a Keresztes beszámolójában hallottakat, egészen pontosan azt, hogy a Nagy-budapesti Központi Munkástanács (a továbbiakban: KMT) munkafelvételre és sztrájkbeszűntetésre szólított fel, és a budapesti viszonyok a béke és rend irányába tartanak. A delegáció felállítását támogatta maga a városi Munkás-Paraszt Tanács kommunista elnöke, Tombác Imre is, aki megbízólevelet, fegyveres kíséretet és kocsit is biztosított a Budapestre utazók számára. A kormányzat elé terjesztendő követeléseket maga a tanácsülés hagyta jóvá, feltehetőleg maga Tombác íratta le, bár döntő részük az üzemi munkásoktól származott. (Lényegében a munkásokkal megbeszélt programot hagyták jóvá a testülettel.) A november 22–23-án kétnapos útra induló 18 fős küldöttség a fővárosban kettévált: a perben előforduló személyekre koncentrálnak fontos, hogy a kormányhoz utazó csoportban vett részt Kecskés Zsuzsanna, Sulyok Mihály és Karácsonyi Mihály, míg a KMT-vel tárgyaló szegedi csoportot Farkas József, Tisóczky József és Bálint Ferenc alkotta.⁴³

A tanácsi vezetés felhatalmazásával is rendelkező delegáció a következő programot terjesztette elő a kormány részéről tárgyalásra kijelölt Apró Antalnak. A programponatok egy Bálint Ferenc tevékenységéhez „bizonyítékként” gyűjtött gépiraton maradtak fenn, mely alkalmasint Apró válaszában rövid ismertetését is tartalmazza. A program rövid, tartalmi kivonata a következő:

1. Szovjet csapatok teljes kivonása. Semlegesség.
2. *„A demokratikus pártok részvételével szabad választásokat követelünk. A Rákosi-Gerő önkény ideje alatt összeállított parlament nem a munkás-paraszt értelmiség szabad választásán alapult. Ezért követeljük, hogy a munkástanácsokból delegált, olyan ideiglenes parlament alakuljon, amely hivatva lesz a választásokat a fenti formában előkészíteni és az új, demokratikus választáson alapuló kormányt megválasztani”.*

⁴² Az ezt követő napokban legalább 30 munkástanács-tagot vettek „preventív” őrizetbe, majd kellő példastatuálás után engedtek ki.

⁴³ Bálint, 2000: 253–255.

3. Mondja ki a jelenlegi munkás-paraszt kormány ideiglenes voltát addig is, míg a demokratikusan választott kormány a nép széles tömegeire támaszkodva átveheti a vezetést.
4. Független, szabad szakszervezet.
5. Sztrájkjog törvényi feltételekkel garantált biztosítása.
6. Szólásszabadság és teljes, korlátozások nélküli vallásszabadság alkotmányos biztosítása.
7. Sajtószabadság.
8. Pártok részére biztosított előjogok megszüntetése, állami vállalatok, üzemek és tanácsok politika- és pártmentes működése.
9. Az igazságszolgáltatás „megbocsátás elvén álljon”, legyenek nyilvános tárgyalások.
10. Deportálások megszüntetése, törvénytelen letartóztatások befejezése.
11. A karhatalmi szervekbe felvett emberek a munkástanács szűrőjén menjenek keresztül, egykori államvédelmi beosztottak, tisztek és helyetteseik nem lehetnek semmilyen fegyveres erő állományában.
12. *„Követeljük az üzemek, vállalatok önállóságát a munkástanácsok vezetésével olyan hatáskörrel, amely leginkább megfelel a munkásvezetés terveinek”.*
13. Munkástanács jogköréről hozott kormányhatározat végrehajtásának ellenőrzése és következetes végigvitele.
14. Egyetemi autonómia visszaállítása.⁴⁴

A program a maga módján eklektikus: keverednek benne a kevésbé egzakt államjogi, polgári szabadságjogok garantálására vonatkozó követelések a hétköznapi problémák feszítő kérdéseivel (pl. karhatalom kezelése). Apró reakciót két ponton rögzíti részletesen a gépirat. A kormány nevében úgy nyilatkozott, hogy újra fogják tárgyalni a Varsói Szerződést, a csapatkivonás pedig a „rend helyreállítása után” az október 23-át követően bevonuló Kárpát Katonai Körzetben elhelyezkedő szovjet csapatok kivonására fog vonatkozni. Az összes többi kérdésre érdemi válasz helyett homályos, távoli jövőbe mutató ígéreteket tett.

A munkásküldöttek egyértelműen illegitimnek nyilvánították az 1948–49-ben jogilag is megerősített új, diktatórikus politikai-közjogi intézményrendszert és a forradalomban megfogalmazott követeléseket, valamint a megnyilvánuló népakaratot képviselő munkástanács-küldöttekből álló új parlamentáris szisztéma kiépítésére tettek javaslatot. Ennek eléréséhez volt szükség – miután a Nagy Imre-kormányt, melynek eredetileg a diktatúrából a demokráciába történő

⁴⁴ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 140–146. E programnak fennmaradt egy másik gépirata is a KMT vizsgálati iratai között. ÁBTL, 3.1.9. V-141797/5. 112–113.

„átmenet” levezénylésének szerepét szánták – egy köztes megoldásra, egy ideiglenes törvényhozó gyűlés felállítására. Kihasználták a kormány által a 25/1956. sz. tvr.-ben előírt munkástanácsoknak szabott mozgásteret és alapoztak a jogszabály által is elismert, deklarált irányító (nem tanácsadó, ellenőrző) jogkör fontosságára.

A város szovjet katonai parancsnoka november 21-ére kötelező munkafelvételt kért, ellenkező esetben az igazgatóknak és munkástanácselnököknek retorziót helyeztek kilátásba. Ilyen közegben került sor – tanácsi kezdeményezésre – a ruhagyári háttértárgyalásokra a munkafelvételről. Az itt jelenlévő küldöttek azt követelték, hogy a munkafelvételért cserébe az elhurcoltakat engedjék szabadon, az üzemekből kitett és a karhatalomba belépő sértett embereket szereljék le, utazzon delegáció a kormányhoz és történjen meg a kapcsolatfelvétel a Nagy-budapesti Központi Munkástanáccsal. Ezt követően ideiglenesen szabadlábba helyeztek számos letartóztatott munkást, akik még november 6-én kerültek őrizetbe. November 22-én a városban megindult az ipari termelés, a termelési eredmények szinte töretlenül javulásnak indultak.⁴⁵

A szegedi küldöttség másik fele úgy vett részt a KMT vidéki küldöttekkel folytatott november 23-i megbeszélésen, hogy a városközponti munkástanáccsal még nem rendelkezett. Ezen a találkozón lényegében egyfajta ultimátumot adtak a kormánynak, ha az nem teljesíti az általuk megfogalmazott „demokratikus minimumot”. Sulyok Mihály a szegedi munkásság nevében tett felszólalásában radikális rendszerkritikát fogalmazott meg, kritizálva a szocialista társadalomátalakító projekt által favorizált erőltetett társadalmi mobilitást is, mely az egyéni képességek és munkateljesítmény helyett a politikai lojalitást tette a felemelkedés fő mércéjévé. *„Becsületes kristálytisztta magyar életet akar, a munkásság ott sem akarja a Kommunista Párt újbóli felállítását, ami már 12 évig a nyakunkon ült. ne szóljanak újra bele az üzem életébe és ne legyen többé előny az, hogy valaki Kom. Párttag. Ne menjenek előre többé más hulláján keresztül!”* – mondta a jegyzőkönyv szerint Sulyok.⁴⁶

A szegediekkel közösen jegyzett kommuniké szerint a KMT nyilvánosan is arra biztatta a reményeik szerint megalakuló szegedi városi munkástanácsot, hogy vegyen részt a szovjetekkel és a kormánnyal folyó diszkurzív döntéshozatali folyamatban. A perben vádként megfogalmazott frontális szembenállás szándéka helyett tehát egyfajta stratégiai partnerséget ajánlott követendő helyi politikaként a szegedi küldötteknek. A közleményben az is szerepelt, hogy az üzemekben támogatni kell az új szakszervezeti alapszervezetek megválasztását, majd annak országos méretű, hierarchikus újjáépülését is.

Hazaérkezésük után egy néhány fős küldöttség felkereste a szovjet városparancsnokságot annak engedélyezése érdekében, hogy a budapesti tárgyalások eredményéről üzemi röpgyűlések

⁴⁵ Géczi–Szrenka, 2012: 82–84; Bálint, 2000. 238–252.

⁴⁶ PSZL, IX. 290. 31. ó. e. 30–31. A KMT november 23-i ülésének jegyzőkönyve.

keretében adhassanak számot az érdeklődő dolgozóknak. A városparancsnok nem adott engedélyt nyilvános beszámolóra, nyilvánvalóan abbéli félelme miatt, hogy az újabb „rendbontáshoz” vezethet. Így csak ahhoz járult hozzá, hogy a városi tanáccsal egyeztetett kommuniké kerülhet felolvasásra az üzemekben.⁴⁷ Ennek ellenére vannak arra utaló jelek, hogy több gyáregységben kisebb gyűlések keretében ismertették a delegáció munkás tagjai saját interpretációjuk szerint tapasztalataikat, sőt, az utcabeli érdeklődők is fültanúi lehettek ezeknek a beszámolóknak. Sulyok Mihály „ellenforradalmi” tevékenységének igazolására több olyan banktisztviselőktől származó tanúvallomást is iktattak, melyeket a Nemzeti Bank szegedi kirendeltségének épülete előtt tartott szónoklatáról mondtak el. Sárszegi György szerint radikálisan kommunistaellenes platformot hirdetett meg: „ők olyan demokráciát akarnak, amely különb (mint – G. M.) a kommunisták által vezetett demokrácia, ők több pártrendszer akarnak mindenki szabadon fejezi ki a véleményét. Majd megjegyezte, hogy a «kommunista párt egy szemétláda, magába gyűjti a társadalom szemétyét, akiknek nem sok létjogosultságuk lesz az elkövetkező időkben»”.⁴⁸ Baranyi Istvánné ehhez annyit tett hozzá, hogy „támadta a pártot azzal, hogy miért van a sajtó pártkézben «foly az embernek az epéje amikor belenéz a sajtóba hogy mennyire hazudnak», «a pártnak ne legyen beleszólása a termelésbe, üzemem kívül szervezkedjenek, az árokparton hirdessék a marxizmust»”.⁴⁹ Az ehhez hasonló résztvevői élménybeszámolók hitelességének ellenőrzésére alternatív forrás híján nincsen lehetőség, mindenesetre a terhelt helyzetén jelentősen rontott az efféle vallomások sora.

2. A „betes bizottság” megalakulása és tevékenysége

Feltételezhetően november 25-én sor került egy második tárgyalásra is a szovjet városparancsnokságon, amikor is a radikálisra sikerült üzemi beszámolók után újra berendelték a korábbi partnereket.⁵⁰ Minden bizonnyal ez alkalommal került szóba először egy városi szintű üzemi integráció gondolata, melyet a szovjet városparancsnokság két ok miatt sem támogatott: egyrészt nem kapott ennek engedélyezésére felsőbb utasítást, másrészt még nem voltak mindenütt megalakítva a rendelet szellemében újraválasztott, végleges üzemi munkástanácsok sem. Az e tárgyaláson kapott impulzusok, melyeket a tárgyaláson biztosan részt vevő Farkas, Sulyok, Karácsonyi, Kecskés, Tisóczky kaptak, döntőnek bizonyultak az integráció megvalósítása felé tett lépések szempontjából. Mivel értelmezésük szerint egyértelmű elutasítást nem jelentett a városparancsnokság álláspontja, elhatározták egy „előkészítő bizottság” megalakítását ideiglenes

⁴⁷ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 28–32. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. április 9.; VD-IV. Tisóczky József vallomása az augusztus 9-i főtárgyaláson.

⁴⁸ Uo. VD-III. 67–68. Sárszegi György tanúvallomási (tv.) jkv., 1957. május 14.

⁴⁹ Uo. 69–70. Baranyi Istvánné tv. jkv. 1957. március 14.

⁵⁰ Uo. VD-II. 64. Tisóczky József kh. jkv. 1957. május 18.

megoldásként. Ennek voltaképpen azt a feladatot szánták, hogy a munkások bizalmát bíró intézményként járja ki a szovjet városvezetésnél és a pártvezetésnél is azt, hogy „zöld utat” kapjon egy városi csúcyszerv megalakítása a legnagyobb üzemeket képviselő küldöttekből. Ez a bizottság üzemi szinten kezdte volna meg a puhatolózást egy ilyen csúcyszerv iránti igénnyel kapcsolatban. Az üzemekben ennek létrehozásával kapcsolatban végzett véleményfelmérést a Kecskés-Farkas-Tisóczky trió november-december fordulóján.

A szeged üzemek első komolyabb seregszemléjére a villamosvasút légmentes pincéjében került sor december 5-én. A helyszín és az összejövetel ötlete Karácsonyi Mihálytól származott. A találkozó híre olyan kulcsszemélyeken keresztül terjedt, akik tekintélyes gyárak élén állva akár az egész ágazatot mozgósítani tudták. Ő Tisóczkyval folytatott megbeszélése alapján felkereste a konzervgyári munkástanács-vezetést a találkozóval kapcsolatban, a Skultéti-Honkó duó pedig értesítette az élelmiszer- és könnyűipari üzemeket, akik szimpatizáltak az ötlettel. Az ő hívásukra érkezett Bálint Ferenc, Karácsonyi Nagy Imre MEFESZ-tagot is értesítette. Kecskés és Godó Illés, Sulyok és Vörös Péter többek említése ellenére ezen a találkozón még nem voltak jelen. Az egy órán át tartó találkozóra összeverődött 15-16 fő között ugyanakkor számos olyan munkástanács-vezető is szerepelt, akik később teljesen kiestek a további szerveződésből és az információáramlásból (pl. Herczeg Pál, Ördögh gyufagyári elnök). Az egyes vallomásokból kitűnik, hogy minden nyomozói-vádalkotó szándék ellenére sem Karácsonyi beszéde, sem más felszólaló nem tett egyértelmű utalást a városi csúcyszerv azonnali megválasztására, pusztán egymás tájékoztatását és a kapcsolatok szorosabbra vonását határozták el. Döntöttek arról, hogy gyáranként a paritás elve miatt egy ember maradjon képviselőként.⁵¹

A következő eszmecsere december 8-án a 42. sz. Autóközlekedési Vállalat ebédlőhelyiségében került sor, melynek megszervezése már tudatosabb szervezőmunka eredménye volt. Az időpont és a „körön belüliek” értesítése, a napirend kidolgozása nagyrészt Tisóczky művének tekinthető, ugyanakkor Farkas is szerepet játszott az előkészítésben. Mivel Farkas névre szóló meghívott kapott a gyűlés napján tartandó budapesti KMT-ülésre, így ő két textilgyári munkással együtt elutazott a fővárosba, ahol személyesen lehetett fültanúja a salgótarjáni sortűz hírére adott reakcióknak és a 48 órás sztrájk elrendelésének is.⁵² Emiatt megbízta Vörös Pétert az ülés és a választás levezetésével, melynek koncepcióját és pontos forgatókönyvét Tisóczkyval kellett egyeztetnie. A 20-25 fővel lezajlott másfél órás értekezlet fedőtörténete egy ebédlőhelyiségben zajló

⁵¹ Uo. VD-III. 28–32. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. április 9; VD-II. 24–31. Tisóczky József kh. jkv. 1957. március 22.

⁵² Uo. VD-I. 81–83. Bodó Zoltán tv. jkv. 1957. május 2.

vörös keresztet gyűjtés volt. Ez azonban nem csak alibinek volt jó: a találkozónapirendjén egyébként is szerepelt a bérkérdés tárgyalása mellett a segélyadományok eljuttatása a fővárosba.⁵³

A legfontosabb lépés azonban az volt, hogy itt választották meg azt a bizonyos „előkészítő bizottságot”, melynek mandátuma a korábban már jelzett városi munkástanács legalizálásának elérésére terjedt ki. Az elnök Godó Illés helyett Skultéti Medárd lett, előbbi késve érkezett a választás helyszínére, bár saját bevallása szerint a munkájából adódó állandó utazási kényszer miatt egyébként sem tudta volna megfelelően ellátni feladatát. A rendőrség által „hetes bizottságnak” elkeresztelt testület tagja lett a jelenlévő Skultéti, Kecskés, Vörös, Tisóczky, Karácsonyi, a távollévő Farkas és Bálint Ferenc is. A MEFESZ képviselőjében jelen lévő Nagy Imrét „tanácskozási joggal” ruházták fel és részt vehetett a további munkában.⁵⁴ Tisóczky vallomásai utalnak a levezető elnök beszédeinek azon motívumaira, melyek a „győri modellhez” hasonló átalakulásra hasonlítottak: a visszarendeződő tanácsigazgatást felügyeljük a kulcspozitok mellé delegált munkástanácsküldöttek.⁵⁵ (Ez a gondolat másnál nem fogalmazódott meg.)

December 8-a volt az egyetlen olyan momentum a bizottság életében, mely bizonyos fokú nyilvánosság előtt zajlott. Ezt követően 1957. január végéig hat alkalommal, négyszer Skultéti Brüsszeli körúti, januárban pedig kétszer Bálint Ferenc lakásán találkoztak az „elnökségi tagok”. A gyufagyári döntés értelmében december 9-én Skultéti lakásán találkoztak a késő délutáni órákban, a pontos időpontról Kecskés értesítette a társakat. Már ez a találkozó is jelezte a későbbi tendenciát: tevékenységük súlypontja a politikai programalkotás helyett a gazdasági szakkérdések tárgyalására, alternatív megoldások keresésére helyeződött át. A helyi gazdasági életben minőségi változásokat hozó döntésekről beszéltek: a létszámleépítés alapelveiről, a szakmánkénti bérbesorolásról. Az ülésen megjelent a KMT-től hozott friss hírekkel Farkas József is, aki így ismertette a rádióból már széles körben ismert sztrájkdöntést, melyet december 12-13-án akartak megrendezni országosan a kormány agresszív fellépése miatti tiltakozásként. A sztrájk ügyében nem született felsőbb, az üzemekre kötelezően előírt városi szintű döntés: a jelenlévők úgy határoztak, hogy továbbítják a kapott információkat az egyes üzemek felé, de valamennyi üzemi munkástanács vezetésére bízzák azt, hogy sztrájkolni kívánnak-e a KMT által megjelölt időpontban.⁵⁶

Az általános sztrájk Szegeden nem valósult meg: számos üzem átmeneti energiahány miatt néhány óra leállásra kényszerült, vagy munka helyett az üzemi dolgozók két tábora viaskodott

⁵³ Uo. VD-III. 146–147. Vörös Péter kh. jkv. 1957. március 29., ÁBTL 3.1.9. V–145749/1. 134–135. Vörös Péter kh. jkv., 1957. április 17.

⁵⁴ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 36–42. Skultéti Medárd kh. jkv. 1957. március 18; VD-III. 94–95. Godó Illés kh. jkv. 1957. április 12; VD-II. 143–150. Nagy Imre kh. jkv. 1957. április 9.

⁵⁵ Szakolczai, 2007: 27, 32.

⁵⁶ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 176–180. Farkas József kh. jkv. 1957. április 26; ÁBTL 3.1.9. V–145749/1. 89–91. Kecskés Zsuzsanna kh. jkv. 1957. május 15.

egymással a sztrájk jogossága felett vitatkozva.⁵⁷ A sztrájk hírének elterjesztésében Karácsonyi és Tisóczky játszott említésre méltó szerepet. Előbbi – igazodva a közös döntéshez – értesítette a faipari üzemeket a sztrájk tervéről, végrehajtásának ellenőrzését viszont nem végezte el. Vallomásai alapján igyekezett a háttérben maradni, hogy később ne őt tarthassák a munkabeszüntetés konkrét ötletgazdájának. Emiatt azt találta ki, hogy a Déalföldi Áramszolgáltató Vállalattól kér garanciát arra, hogy 12-én a reggeli órákban ne legyen elegendő elektromos áram. Ez részben meg is valósult, így reggel 9-10 óráig nem tudták felvenni a munkát ott, ahol szükség volt a termeléshez nagyobb mennyiségű elektromos áramra. A Villamosvasútnál a hatalom közbelépésére 9 óra után megindították a közlekedési eszközök forgalmát, a szovjet parancsnokság pedig számon kérte Karácsonyit a leállás miatt.⁵⁸ Tisóczky a MÁV szegedi nagyállomását értesítette a sztrájkról, komolyabb hatás nélkül: azt a választ kapta, hogy az állomásfőnökség csak akkor lép sztrájkba, ha annak végrehajtását felsőbb utasítás előírja számukra.⁵⁹

A következő találkozóra Skultéti lakásán került sor december 13-án. Itt három fontos kérdésről volt szó. Egyrészt értékelték a szegedi sztrájk eredményességét, másrészt bizalmi szavazást tartottak Godó Illés jövőbeli tagsága ügyében, ugyanis az általa képviselt üzemi munkástanács kollektíven belépett az MSZMP-be. Nagy Imre és Kecskés Zsuzsanna nyomására a jelenlévő tagok között szavazásra tették fel a kérdést, ugyanis Godóék megszegték azt a hallgatólagos megállapodást, miszerint a városi munkástanácsok koordinációjára törekvő testület képviselői politikamentesen, nem „kettős fedésben” végzik majd tevékenységüket. 1956–57 fordulóján jellemző volt, hogy a hatalmi játszma bizonytalan végkimenetele miatt egyes munkások úgy ítélték meg, hogy saját biztonságuk érdekében megéri kacérkodni a pártba történő belépés gondolatával, esetleg tevőlegesen a jelentkezés hivatalos meglépésével is. A szavazáson végül egy tartózkodás ellenében az a döntés született, mely szerint maradhat Godó a „hetes bizottságban”. (Hasonló bizalmi problémák merültek fel Sulyok Mihály esetében is, bár nem ennyire élesen.)⁶⁰ Szakkérdésekkel kapcsolatban Kecskés kifejtette azt a véleményét, miszerint ki kell tartani amellet, hogy az üzemben szakszervezeti bizalmi funkcionáriusok nem kellenek, a szakmunkásoknak pedig magasabb bért kell fizetni.

1957. januárjában már Bálint Ferenc lakásán tartották meg a találkozót, elterelve a gyanút Skultéti otthonáról, mely decemberben állandó gyülekezési helyszín volt. A bizottság tagjai

⁵⁷ Géczi–Szrenka, 2012: 94.

⁵⁸ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 39–42. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. április 12.

⁵⁹ Uo. VD-II. 60–63. Török Zoltán és Ladányi Mihály tv. jkv. 1957. április 5–6. A forgalmi részen valóban nem volt sztrájk, a távközlő és biztosító műhelyeknél viszont alakultak sztrájkoló csoportocskák. Uo. 47–49. Tisóczky József kh. jkv. 1957. május 2.

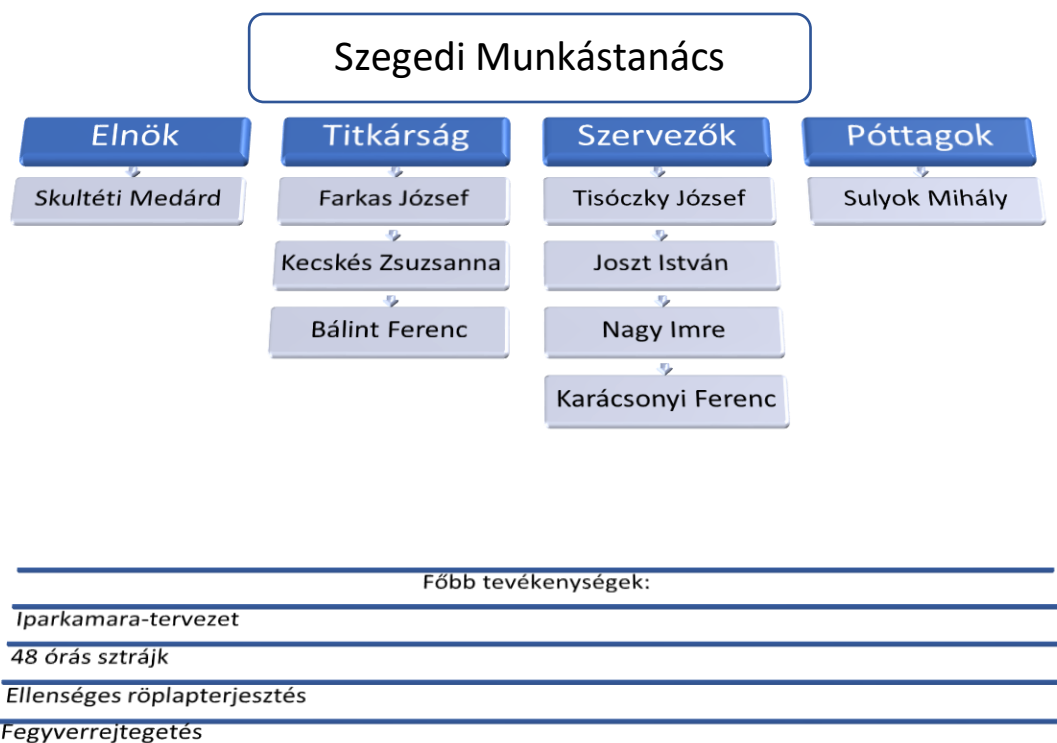
⁶⁰ Uo. VD-II. 143–150. Nagy Imre kh. jkv. 1957. április 9; VD-III. 111–113. Godó Illés és Tisóczky József szembesítése, 1957. május 15; Uo. VD-I. 36–42. Skultéti Medárd kh. jkv. 1957. március 18.

azonban egyre inkább el-elmaradoztak a közös találkozókról. A Bálint Ferenc lakásán január első hetében megtartott ülésre kevesen mentek el, ugyanis egy félreértett házszaám miatt nem mindenki találta meg a lakást. A legutolsó találkozóra január 30-án került sor, ezután lényegében megszűntek a formális találkozók. Ezt követően pályaudvarokon, köztereken találkoztak véletlenszerűen az egykori harcostársak, ahol az üzemükben uralkodó politikai légkörről és a családi helyzetről váltottak néhány szót.

VI. Célok, eredmények és vélelmezett „szándékok”

A rendőrségi nyomozás során kezdetben feltételezték, hogy egy hierarchikus, konkrét szerepkörökkel és póttagokkal is rendelkező ellenhatalom zászlóbontó rendezvénye volt december 8-án. A városi munkástanácsról készített kezdeti ábrák is ezt a szemléletet tükrözik. Igyekeztek elkülöníteni póttagokat, titkárokat, szervezőket, mindhiába. Az őrizetbe vételt követő első kihallgatások során keletkezett egy olyan nevet, helyszíneket és eseményeket tartalmazó, zavaros egyveleget alkotó információs háló, mely kijelölte a vádirat elkészítéséért felelős ügyész számára a rendőrségnek javasolható jövőbeli kihallgatások „súlypontjait” és a lehetséges tanúk körét. A vizsgálat alapvonalait a legkorábban őrizetbe vett Skultéti, Nagy, Kecskés, Farkas, Karácsonyi „ötösfogata” jelölte ki. Balogh János ügyész a vizsgálati iratok áttanulmányozása után, 1957. április 3-án valamennyi terhelte lebontva konkrét kérdések tisztázását kérte a rendőri nyomozó szervtől. Általános elvárás volt a részéről az, hogy tisztázódjanak a szervező-, vezető- és kezdeményező szerepek, valamint az ezek köré épülő „kliensek” hálózata, azaz maga a kapcsolattartást segítő üzemi segédszemélyzet köre (ez nyilvánvalóan a tanúk összetételének kijelölését segítette). Javasolta továbbá, hogy a szembesítéseket a részletkérdések tisztázása érdekében „összehangolt terv szerint”, a korábbiakkal ellentétben „taktikai megfontolás nélkül” végezzék el.

A nyomozók bizonyára nem tudták mire vélni azt a jelenséget, hogy túl változatos volt, gyakran változott a találkozókon részt vevők összetétele. Holott pusztán arról volt szó, hogy a november 22–23-i delegáció munkás tagjaira redukálódott le az a belső bizalmi kör, mely magának vindikálta a jogot a következő lépések megtételére. Ekkor már nagy volt a bizalmatlanság számos üzemmel szemben, hiszen számos esetben a munkástanács kollektíven átigazolt az MSZMP-be. Bizonyos vallomások utalnak arra is, hogy távollétükben olyan személyeket is beválasztottak ebbe a vezetőségbe, akik ugyan tekintélyes üzemek élén álltak, mégsem keveredtek a találkozók közelébe sem (pl. Joszt István, Királyházi Sándor stb.).

1. ábra – Szegedi Munkástanács szervezeti felépítése és tevékenysége⁶¹

A szervezők és ötletgazdák részéről érzékelhető bizalmatlanságot a jelenlévő küldöttekkel szemben megjelenítette az is, hogy Kecskés Zsuzsanna a választás után szinte rögtön – a feltűnés elkerülése érdekében – javasolta, hogy a megválasztott vezetés feltűnés nélkül szivárogon át tárgyalni a Cipőgyár kultúrtermébe. Itt megállapodtak arról, hogy az elkövetkezőkben a találkozókat magánlakásokon, „konspirált” körülmények között fogják tartani, továbbá a kapcsolattartás terén is szigorításokat kell elkövetni a lebukás, beépülés megakadályozása érdekében.⁶²

Az egymásnak ellentmondó vallomásokból nehezen vehető ki, hogy ki volt egyértelműen a városi csúcsszerv megalakításának ötletgazdája. A városi szintű koordinációs testület létrehozásának kétségkívül azok lehettek a motorjai, akik látták a budapesti helyzetet és ismerték az ottani tapasztalatokat. Létrejött egy olyan bajtársiasságon alapuló bizalmi háló, mely kevésbé volt nyitott a pusztán Szegeden és vonzáskörzetében tekintélynek számító üzemi vezetők előtt. Már a novemberi budapesti tárgyalásokról történő hazautazás során felmerült valamiféle városi szintű konzultációs fórum és állandó kapcsolat kialakításának gondolata, melyet többek egybehangzó állítása szerint Danszkai Dezső lemezgyári küldött szorgalmazott, bár ennek konkrét formái még

⁶¹ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 219.

⁶² Skultéti lakására az érkező tagoknak a családban megszokott három rövid csengetéssel kellett jelezni érkezésüket.

nem voltak tisztázottak.⁶³ A cél elsődlegesen a vállalati munkástanács-elnökök összehívása és egy program kidolgozása volt, mellyel kezelhető a további üzemi letartóztatások ügye és a pártszervek térnyerése jelentette veszély.

2. ábra – A kép hátoldalán az alábbi szöveg szerepel: *”Szegedi Gyufagyár sakkasztójának belső része, amelyben az illegális M. T. vezetőit választották meg”*
(ÁBTL 3.1.9. V-145749/1. 281.)

Azzal kapcsolatban, hogy mi volt a peresítés során igazolni kívánt koncepció a városi csúcsszerv létrehozásával, s hogy mi volt a valós motiváció, világosan kibontható a vallomások egymással történő szisztematikus összehasonlításával. A „hetes bizottság” tagjai által tett vallomások közös nevezője a felállítani kívánt szervezettel kapcsolatban a következő: a fő cél az üzemi munkástanácsok összefogása, a rendeletek helyes értelmezése, a város ipari üzemének közös konzultációs fórumának létrehozása, anyagi bázisok és azoknak az üzemek közötti arányos felosztása. Skultéti a tárgyaláson egy független, városi döntéshozó centrumról beszélt, melynek egységesítő szerepe van gazdasági kérdésekben és a kapott rendeletek egységes végrehajtásában.⁶⁴ Fontos, hogy nem egy offenzív szándékú testületről volt szó, hanem egy olyan egyeztető szervről, melynek célja az új többpólusú és képlékeny hatalmi térbe történő beilleszkedés elérése, tárgyalások útján. A városi munkástanács iránti igény azt is jelentette, hogy az addig látenszen létező üzemek közötti információáramlásnak látható szervet és intézményes kereteket, szabályszerű működési

⁶³ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 28–32. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. április 9; Uo. VD-I. 116–125. Bálint Ferenc kh. jkv. 1957. március 6.

⁶⁴ Uo. VD-IV. Skultéti Medárd vallomása az 1957. augusztus 7-i főtárgyaláson.

rendet is kívántak adni. Ez szolgálhatta a kormány részéről érkező bomlasztási szándék kiszűrését, és a falsnak tűnő információk hitelességének ellenőrzését is.

Számos rendőrségen felvett vallomásban visszatérő elem, hogy a városi munkástanács megalakításának célja kezdettől fogva a KMT-vel való kapcsolat megteremtése és állandósítása, továbbá kormányellenes hatalmi harcának segítése. A Rácz Sándor elnökletével működő szerv a szegedi klienseit a rendszeresen Budapestre járó „ügynökeink” (pl. Farkas) keresztül kvázi kézi vezérléssel irányította. (Az első- és másodfokú, jogerős ítélet is erre a koncepció elemre alapítja a tényállást.)⁶⁵ Tény, hogy Farkas József budapesti útjai során felkereste a KMT-t, de rendszeresített, egyértelmű alárendeltséget igazoló kapcsolat létezését nem sikerült a bizonyítás során kimutatni. A kormány és a szovjetek által szorongatott üzemi munkástanácsok számára pedig ebben az időszakban evidens volt, hogy igyekeznek annak a fővárosi munkásszervnek az irányvonalát követni, mely – vidékről nézve – az ország politikai központjában látható arculattal és szervezeti renddel bírt. A „mintakövetés” tehát közvetetten igaznak tekinthető, ugyanakkor a KMT tevőleges segítséget a szegedieknek nem adott, néhány információt és szervezési tapasztalatot leszámítva.

Ez a szűk körű, „féllegalításban” és magánlakásokon működő testület egy „csonka” munkástanácsnak tekinthető. A szegedi üzemek egységes képviselőjét ellátó városi munkástanács létrehozása már az első lépésnél, az előkészítő bizottságnál lényegében megakadt.⁶⁶ A néhány fős vezetőség mögül hiányzott a választott, városi szinten egységesülő plénum, mely döntéseket hoz, majd ellenőrzi annak végrehajtását a saját kebeléből választott elnökségén. A testületet az iratkezelés teljes hiánya is jellemezte: nem hoztak határozatokat és üléseikről jegyzőkönyvet sem vezettek. A hetes bizottság tagjai közötti kapcsolattartás konspiratív volt. 1956. december 15-e után széteső tendenciát mutatott az elnökség. Egyre jobban csökkent a hét vezető tagon kívül tanácskozási joggal jelenlévők száma, továbbá nem voltak olyan személyek sem, akik a szervezési feladatokat eredményesen ellátták volna; másrészt a testületen kívül álló politikai fejlemények miatt az igény is csökkent egy városi munkásszerv felállítása iránt december második felében már a KMT sem működött.

⁶⁵ Ezek az utalások elszórt félmondatok formájában a rendőrségi szakaszban leginkább Bálint Ferenc és Honkó Mátyás vallomásaiban érhetők tetten. Bálint esetében többször olvashatunk olyan személyekre kihegyezett, „komponált” tanúvallomásokat, melyek egyértelműen a nyomozati munkát segítették és a perbe fogottakra nézve hátrányosan befolyásolták az ügy menetét.

⁶⁶ Farkas József az ügyészégi kihallgatásán úgy vallott, hogy kezdettől fogva nem fűzött komoly reményeket a testülethez, „halvaszületett valaminek” gondolta azt. MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 226. Farkas József kh. jkv. 1957. május 18.

VII. Az ítélethozatal és a politikai vádmotívumok

Az elsőfokú ítéletet dr. Felföldi (Freufeld) László tanácsvezető bíró egészségügyi okok miatt nem volt képes kihirdetni, így azt helyette Kiss Dezső tette meg. Felföldi felesége a férje által kidolgozott ítélet szövegével a kihirdetés előtti napon felkereste Kisst, aki két népbírával véglegesítette a szöveget. Férje távolmaradását azzal indokolta, hogy „*éjjél után 1 óráig dolgozott és akkor hirtelen, minden előzmények nélkül rosszul lett, összeesett*”, a kihívott orvos megállapítása szerint idegkimerültségben szenvedett és erős dohányosként nikotinmérgezést kapott.⁶⁷ Az 1957. augusztus 30-án megtartott nyilvános ítélethirdetésen mintegy 200 fő volt jelen.

Mind az első, mind a másodfokú ítélet elfogadja azt a bizonyítás nélkül maradt állítást, miszerint Skultéti és társai „*legális kormánnyal szemben léptek fel, diktatórikus módon*”, önmagukat a KMT „*szegedi másának tekintették*”, „*azonosították célkitűzéseiket*”. Fontos, hogy a jogi bizonyítás során elsősorban a Kádár-kormány számára fontos fordulópontokat, vagy általa hozott kormányzati intézkedéseket (melyek általában a párt restaurációját is elősegítették) tekintettek olyan fontos sarokpontoknak, (pl. november 4., mint a „rend helyreállításának kezdete”, gyülekezési tilalom bevezetése) melyekhez képest vizsgálták a „hetes bizottság” tetteit. A szegedi városi munkástanács megalakításának kísérletét, pontosabban ennek megítélését a KMT-ről alkotott, jogi eszközökkel alátámasztott, mégis alapvetően *politikai értékelés* határozta meg. A szegedi kísérlet így egy monstre kormányellenes mozgalom egyik vidéki leágazásaként interpretálódott, mely ebbéli minőségében csak erősítette a KMT-nek tulajdonított azon törekvést, hogy egy egész országra kiterjedő hálózatot próbált kiépíteni a visszarendeződő kommunista rezsím struktúráival szemben. Ez a prekonceptió végig érezhető volt a nyomozás és a vádalkotás során is: igyekeztek minden olyan információmorzsába belekapaszkodni, mely akár kifacsart magyarázatok és teljesen téves szándéktulajdonítások révén látszólag alátámasztja a párt által kanonizált politikai véleményt a munkástanácsok és a KMT „árnyékkormányként” meghatározott szerepéről. Mindez főként a másodfokú ítéletben érezhető nagyon erősen, amely egy szubjektív, lényegében a Kádár-kormány megalakulását követő időszak hatalmi harcainak pártos nézőpontú leírását adja meg a szegedi eset értelmezési keretként. Visszaköszönnek olyan, állambiztonsági monográfiákban használt kifejezések is, mint pl. a KMT „gazdasági blokádot” vont a Kádár-kormány köré, a sztrájkjal pedig hátba támadni igyekezett azt. (Noha a megyei bíróság által meghozott ítélet még kategorikusan meg is állapította, hogy az elítéltek közvetlen ráhatása a KMT-felhívásra megrendezett szegedi sztrájkra nem bizonyítható.)

⁶⁷ Uo. VD-IV. Iktatószám nélküli irat.

Az elsőfokú ítélet még úgy foglalt állást, hogy az üzemi munkástanácsstagság utólag nem tekinthető „bűnnek”, amennyiben az októberre (értsd: november 4-e előtti időszakra) esik és ha nem bizonyítható kommunisták üzemi eltávolításában mutatkozó döntő szerep. Ez a megállapítás abból a szempontból furcsa, hogy a decemberi párthatározat, mint abszolút iránytű „kezdettől fogva” „ellenforradalminak” nyilvánította az eseményeket, ugyanakkor itt érezhető arra való utalás is, hogy a párt és a szakszervezet saját hatalma átmentése érdekében kezdetben támogatta a munkástanács-szerveződést. Az ítélet e pontján ez utóbbi korrektebbnek mondható pártvélemény diadalmaskodott. Aki azonban november 4-e, az „eszmei zűrzavar” megszűnése, a „tisztulás” időszaka után vett részt komolyabban az eseményekben, annak tevékenysége már komolyabb vizsgálatra és súlyosabb elbírálásra szorul. Az ilyen munkástanács-vezetők esetében lényegében azért volt mindennél fontosabb tetteik kellő súlyú szankcionálása, hogy elítéljék azt a képességüket és szándékukat, hogy egy új, alternatív rendszer felépítését tudták volna elvégezni. Az új vízió ugyan támaszkodott volna a magát szocializmusnak nevező rendszer számos egyenlőségelvű vívmányára, mégsem fogadta volna el ehhez a diktatórikus politikai keretet.

Az egyéni szerep elbírálásánál döntő volt az, hogy mutatkozott-e abban egy világos perspektíva végigvitelének szándéka és a kommunista hatalmi struktúrától és ellenőrzéstől független közösség-szervezés képessége, a korabeli zsargon szerint felfedezhetőek-e a tettekben ilyen irányú „folyamatosság”. A „megtévesztett” dolgozóknak „nevelő” célzattal adott csekélyebb mértékű büntetését is az magyarázza, hogy így próbálták őket visszatéríteni a pártszerű alattvalói viselkedés mezsgyéi közé. A „rendszer megdöntésére irányuló kísérletben való részvétel” potenciálja eltérő volt az egyes tagoknál: a hozzájárulás mértékét jelenítik meg a döntéshozó tanács logikája szerint az egyéni büntetési tételek. Ennek megállapításához nyújtott „mankót” az *osztályhelyzetből* – a bíróság szerint – *szükségzerűen következő politikai magatartás*, mely a maga módján indokolhatóvá tette a fellépés komolyságát és önmagában magyarázott a megtorlók szemében bizonyos '56-os politikai magatartásokat. Kecskés, Sulyok és Nagy Imre kivételével a többi elítéltet „megtévesztett dolgozóként” tartották számon, bár közülük is a kedvező munkás-paraszt osztályhelyzet ellenére „a megtévedtség mértéke szempontjából különbség tehető”.⁶⁸ Honkó, Karácsonyi, Godó és Vörös társadalmi veszélyességét az átlagoshoz képest kiemelkedőnek ítélték. A rendszer által egyértelműen „ellenségnek” definiált három szereplő közül Kecskést a hithez való ragaszkodása, Sulyok Mihályt párt- és szakszervezet-ellenessége, Nagy Imrét értelmiségi beállítottsága és a rendőrség működése során keletkezett iratokhoz való hozzáférése miatt tartották komolyan büntetendőnek.

⁶⁸ Uo. VD-IV. Nbf. III. 5292/1957/57. számú másodfokú ítélet. 13.

Skultétivel kapcsolatban érdemes megjegyezni azt, hogy a nyomozás befejezése után Oskó Lajos alosztályvezető arról tájékoztatta a megyei főügyészt, hogy felmerült annak a lehetősége, hogy Skultétit áttegyék a „konzervgyári fegyverrejtegetők” perébe. A „hetes bizottság” ügyében folytatott nyomozással együtt zárult le azoknak a kihallgatása is, akik a Skultéti elnöklete alatt működő konzervgyárban a nemzetőrség utasítására fegyveres ellenállásra akartak berendezkedni november 4-5-én a megszálló szovjet alakulatokkal szemben.

Az ügy kivizsgálása során nem gyűlt össze elegendő vallomás és bizonyíték arra, hogy Skultéti „felbujtói” szerepe igazolható legyen. Azt mindenki (beleértve Skultétit is) elismerte, hogy a munkástanács határozata alapján a nemzetőrséghez üzemi szolgálatra alkalmas fiatalok toborzását ő hirdette ki, buzdító beszédet is mondott és a budapesti szovjet kegyetlenségek hírére hivatkozva kért tőlük hazafias helytállást. Az azonban nem nyert bizonyítást, hogy tudott volna arról az állítólag létező nemzetőrségi utasításról, hogy a konzervgyári víztoronyban állást kell foglalni a városon átvonuló szovjetek fegyveres megtámadására, a belépéstől idegenkedőket sem fenyegette elbocsátással.⁶⁹ Így tehát mérlegelni kellett, hogy ha a szervezet elnöki tisztét betöltő személyt kiveszik az eljárásból, kinek a fővádlottságára építhették volna a per koncepcióját.

3. ábra – *A Szegedi Konzervgyár udvara (ÁBTL 3.1.9. V-145749/1. 2, 11.)*

⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-142428. A rendőrségen természetesen nem múltott a koncepciót alátámasztó vallomás begyűjtése. Fehér Tibor nyomdai gépmester, a fegyveres fiatalok egyik tagja május 3-i saját kezű vallomásában leírta, hogy Skultéti lebeszélte őket a fegyveres attakról, a dátumozás után azonban gépirással besúrtak egy olyan értelmű szövegrészt, miszerint a Skultéti–Honkó-féle gyárvezetés tudta, hogy fegyvereket hoztak be a gyárba és rendszerellenes célokra kívánják azt felhasználni.

A másodfokú ítéletet több súlyos tartalmi ellentmondás is feszítette: miközben a KMT egyik alföldi leágazásaként tekintett a „hetes bizottságra”, eközben igyekezett is elbagatellizálni annak súlyát. Az ítélet kiemeli, hogy lényegében egy napig, azaz december 8-án a megválasztás során mutatták fel nyilvánosan szerepüket, bár „ellenséges” tevékenységük november 4-e után állandónak tekinthető. Szintén nehezen bizonyítható a társaság esetében az a kitétel, miszerint a gazdasági helyzet konszolidálásában betöltött fontos és elismerésre méltó szerepet „váltotta fel politikai harc kezdeményezése, mely területi szervezésben nyilvánult meg”.⁷⁰

Skultéti Medárd javaslatára az x-el jelölt
 ablakba helyezték el Dudás István és
 társai a galyonásait a nagyú csapattal
 megtámadása céljából. / Szegedi Konzervgyár
 azár Vistomnya!

Bini
 Gy

4. ábra – A Szegedi Konzervgyár víztornyáról készített nyomozói fénykép és hátoldali megjegyzés

⁷⁰ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-IV. Nbf. III. 5292/1957/57. számú másodfokú ítélet. 4.

A sztrájk szegedi nagyságrendjei és a lakástalálkozók napirendje alapján is világos ezen állítás megalapozatlansága: nem sikerült egy egész város üzemi munkásságát lefedő testületet létrehozni, idővel erre már szándék sem igen mutatkozott. A munkástanácsban domináns szerepet betöltő Skultéti és Vörös például politikailag kifejezetten passzív, elsősorban szakmai profilt akart adni a társaságnak, mely sikerrel is járt. Az előkészítő bizottság városi munkástanácsa (azaz a kormány által nem elfogadott „területi” forradalmi szervvé) bővítésének lehetősége pedig legkésőbb december közepén esélytelenné vált. Az iparkamarára vonatkozó konkrét szakmai terveket ugyan egyik ítélet sem tartotta rendszerellenesnek, pusztán azt hangsúlyozta ki, hogy a munkásvezetőknek „illetéktelen” volt ezzel foglalkozni: a gazdasági rendszer reformja a gazdaságpolitikai ortodoxia jegyében a párton belüli gazdasági tervezéssel foglalkozó szervek, esetleg az államigazgatás feladata.

Az ítéletek egy további vezérmotívuma az, hogy a kormány által elrendelt december 11–12-i statárium, gyülekezési tilalom bevezetése, és a területi alapon szerveződő munkástanácsok megszüntetése utáni magánlakásokon történő összejövetelek törvénytelenek voltak. Hiszen a „rend helyreállítására” tett intézkedések utáni szerveződések csakis „kormányellenes” szándékkal történhettek. A kihallgatások során érezték a terheltek is, hogy erre a visszatérő vádmotívumra reagálni kell. Azzal érveltek (főleg Skultéti, Vörös és Karácsonyi), hogy a munkástanácsok működését korlátozó, majd tiltó kormányrendeletek után már nem mint üzemi delegáltak, azaz az „illegitimnek” nyilvánított októberi üzemvezetés küldöttei, hanem mint magánszemélyek találkoztak azért, hogy baráti körben vitassanak meg egyes közügyeket.

1958. március 18–19-én a fővárosban zárt fellebbviteli tárgyaláson módosították az első fokon eljáró tanács által meghozott minősítését egyes bűncselekményeknek. Emiatt Skultéti és Tisóczki megállapításuk szerint a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, nem pedig vezetés vagy kezdeményezés elkövetésében „bűnös”. Az első fokon meghozott büntetések felezését elsősorban az indokolta, hogy a Mecsér József vezette tanács nem tartotta a budapestihez hasonló súlyúnak a szegedi decemberi sztrájkot, másrészt működésük nem hosszú időn át, s nem a nyilvánosság előtt zajlott. A másodfokú ítélet szövege szerint „*vádlottak bűncselekményeire kiszabható törvényi minimum is elegendő arra, hogy a vádlottakat a népi demokrácia híveivé átnevelje*”.⁷¹ Bálint Ferenc és Farkas esetén mellőzték a fegyverrejtegetés büntetést, Honkó bűnét pedig a feljelentési kötelezettség elmulasztásában látták. Honkó Mátyás a konzervgyári nemzetőrök által felhalmozott készletekből egy céllövő kispuskát vadászati célokra elrejtett a tűzoltóhelyiség szekrényében, továbbá ruhákat is eltulajdonított, amivel a bíróság véleménye szerint társadalmi tulajdon sérelmére történő lopást követett el. A puskával saját bevallása szerint a gyár mögötti tóban élő vízi madarakra vadászott, a ruhát pedig otthoni

⁷¹ Uo. VD-IV. Nbf. III. 5292/1957/57. számú másodfokú ítélet. 16.

munkavégzésre tartogatta. Esetében az első fokon eljáró bíróság érdemként könyvelte el, hogy a gyár párttitkárát, Náczi (sic!) Jánost figyelmeztette a nála lévő fegyverről és nem használta azt jogtalan önvédelemre, valamint gondoskodott a készletek őrzéséről is. Farkas József a gyárnak adott két pisztoly közül az egyiket magánál tartotta október 27-e után, melyet november 4-én vagy 5-én viszont eldobott. Bálint Ferenc a második szovjet intervenció előtti napon dobta el a nemzetőrség írásos engedélyével birtokolt fegyverét. A megyei bíróság véleménye szerint az illetéktelen és engedély nélküli birtoklás ténye megvalósult (azaz a bíróság nem ismerte el a forradalom alatti fegyveres erők fegyverkiutalási jogát), az pedig, hogy miképp szabadult meg tőle, legfeljebb enyhítő körülményként jöhet számításba – az eldobás viszont semmiképp sem jelentette a bejelentési kötelezettség teljesítését. Másodfokon ugyanakkor a fegyverrejtegetést Bálint és Farkas esetén nem látták önálló bűncselekménynek, az egy kollégiumi döntés alapján ugyanis a „szervezkedés” részének tekinthető.⁷²

Másodfokon, jogerősen összesen 54,5 év börtönbüntetést kaptak a „hetes bizottság” tagjai. Ebből a tíz elítélt több mint 30 és fél évet töltött le. Ha a letöltött büntetések nagyságát vesszük figyelembe, akkor megállapítható, hogy nem a legfőbb bűnösnek tartott első három elítélt vezeti a rangsort a letöltött időt alapul véve. A képzeletbeli dobogó legfelső fokán a hatod rendű vádlottként bíróság elé állított Nagy Imre áll (6 év). Az ő esetében fontos megjegyezni, hogy legsúlyosabb tettének nem is a novemberi-decemberi munkástanács-tevékenységet és a MEFESZ-tagságot tartották. (Ez is mutatja, hogy az ítélet áttételesen az egész eseménysorozatban való részvételt minősítette, nem pusztán a konkrét ügyet.) Ennél súlyosabban szankcionálták azt, hogy a megyei rendőrkapitányság épületében lévő titkos iratokba betekintést nyerhetett. November 3-án a BM Megyei Főosztály épületébe bejutva, a nemzetőrség felügyelete alatt álló épületben parancsnoki utasításra hozzáfért a pánccsaszekrényben őrzött, államtitkot képező iratokhoz, és azokat rendezte. Őt követte kis híján 5 és fél évvel Sulyok Mihály, majd 5 év 1 hónappal a társaság egyetlen női tagja.

Megállapítható, hogy a politikai büntetőbíráskodás a büntetések által kifejezett, „ellenforradalmi bűncselekménynek” tartott érdekképviselési tevékenységet a kádári restaurációra való „veszélyesség” szempontjából túlértékelt, a kiszabott és letöltött büntetések nagysága tekintetében pedig aránytalanul súlyos volt, a tagok és utódaik életének hátralévő részére is maradandó hátrányokkal járt.

Egy magát hangzatosan a „munkás-paraszt szövetségre” építő hatalom részéről kifejezetten rosszul mutatott volna mind az ingatag hazai, mint a bizalmatlan nemzetközi közvélemény előtt is az, ha politizáló munkásokat és parasztokat tömegével küld a halálpadra. Az ő esetükben ezen

⁷² Uo. VD-I. 116–125. Bálint Ferenc kh. jkv. 1957. március 6; Uo. 160–167. Farkas József kh. jkv. 1957. április 1; Uo. VD-III. 196–199. Honkó Mátyás kh. jkv. 1957. március 6.

ideológiai megkötöttség miatt a cél más volt: az ítéletek enyhébb mértéke által kifejezett „átnevelő célzat” azt szolgálta, hogy a felszínre bukkanó alternatív elitnek a bolsevik típusú politizálás világtól eltérő alternatív hatalomgyakorlási stílusa, hatalomról alkotott felfogása és demokratikus normái végérvényesen a felszín alá kerüljenek, képviselői pedig feloldódjanak, beleszürküljenek a megfélemlített, a kádári realitásokba egyre inkább teletörődő tömegtársadalomba.

A megtorlásnak kettős üzenete volt a politikai bűncselekményekkel vádolt forradalmi szereplők számára a szabadulás utáni időszakra vonatkozóan: önbecsülésük és egyéni integritásuk megtörése, egyfajta büntudat felkeltése mellett be akarták velük láttatni, hogy a közügyekkel való foglalkozás a pártállam „hivatásos forradalmárai” és a népfront keretében bebocsátást nyert társutasok számára van fenntartva.⁷³ Az ítéletekben nevesített „átnevelő célzat” a pártállam által kiépített mozgástér és mobilitási pályák elfogadását szolgálta, az „ideális állampolgárrá” váláshoz pedig célul tűzte ki az egyéni autonóm személyiség és jellem feladását, a politikai közösségépítésről való lemondásra való rávezetést is. A szituációhoz mérten kiszabható legsúlyosabb büntetés azoknak az egyéniségeknek a „dehumanizálását”⁷⁴ célozta, akik rendelkeztek három, a politikához elengedhetetlenül szükséges tudással: volt koherens, világos jövőképet megfogalmazó, tömegtámogatás elérésére alkalmas mondanivalójuk, karizmájuk (vezetői képesség) és személyi hitelességük, valamint szervezetépítési képességgel is bírtak.⁷⁵ Ezek a szempontok az ideologikus nyelvezet köntösébe bújtatva visszaköszönnek a tagokkal szemben kiszabott ítéletekben is.

⁷³ Ezzel lényegében ellehetetlenítette egy nyilvános politikai rivális, vagy civil ellenzék létrejöttét is.

⁷⁴ A fogalom jelentéséről bővebben Ö. Kovács, 2012: 37.

⁷⁵ A megtorlás áldozatainak kétharmadát kitevő munkás- és paraszti társadalmi háttérű szereplők teljesen elfordultak a közéletől és többnyire individuális-anyagias célokat követtek, körükben az évek előrehaladtával megnőtt az alkohol- és mentális problémákkal küzdők száma is. Pittaway, 2006: 9; Zinner, 2001: 431–438.

	Büntetőjogi minősítés	Főbüntetés – első fokon	Főbüntetés – másodfokon	Mellékbüntetések – első fokon	Mellékbüntetések – másodfokon	Ténylegesen letöltött büntetés	Szabadulás körülményei
Skultéti Medárd	„népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése”	10 év börtönbüntetés	5 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	3000 Ft	Váci Országos Börtön 3 év 20 nap	1960. évi X. tvr. 1960. április 1.–1962. március 11. „feltételes szabadláb” ”a még hátralévő 1 év 11 hónap 10 nap végrehajtásának három évi próbaidőre történt feltételes felfüggesztése folytán mentesül”
Bálint Ferenc	„népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben történő tevékeny részvétel”; fegyverrejtegetés	10 év börtönbüntetés	5 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	2000 Ft	Budapesti Országos Börtön 3 év 30 nap	1960. évi 10. tvr. 1960. áprilisában három évre felfüggesztettek a hátralévő időt, feltételes szabadláb
Farkas József Tibor	Ua.; fegyverrejtegetés	10 év börtönbüntetés	5 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	1000 Ft	Budapesti Országos Börtön 3 év 20 nap	1960. évi 10. tvr. 1960. április 2-án szabadult. Három évre felfüggesztettek a hátralévő időt, feltételes szabadláb 1989. évi XXXVI. tvr. alapján az ítélet semmis.
Tisóczki József	„népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése”	8 év börtönbüntetés	5 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	1000 Ft	Márianosztrai Börtön Mosoni utcai bv. kórház 2 év 4 hónap	Büntetés megszakítása. 1959. júliusában TBC miatt tartós kórházi kezelésre szorult, ezért dec. 31-i felfüggesztették a büntetés letöltését. Ezt még súlyosbította szívbetege is, a Bajcsy-Zsilinszky kórház tüdő osztályán ápolták. 1959. decemberében az igazságügyi miniszter kérvénye alapján három évre felfüggesztette a hátralévő büntetés kitérését. 1960. júliusában a vagyonekobjzást végrehajthatatlannak nyilvánították.
Kecskés Zsuzsanna	„népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben történő tevékeny részvétel”;	10 év börtönbüntetés	10 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	Kalocsai Fegyház és Börtön Kőbánya 5 év 1 hónap	1962. március 30-án kelt ET-határozat kegyelemből elengedte hátralévő részét, április 2-án szabadult. Vagyonekobjzást végrehajthatatlannak nyilvánították 1959. áprilisában.
Nagy Imre	Ua.; államtitoksértés	10 év börtönbüntetés	10 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás	Budapesti Országos Börtön, majd Váci Országos Börtön (1958. VIII.–1963. III. 26.) 6 év	1963-as „nagy” amnesztia. Pest Megyei Bíróság március 25-én hozott határozatot. 1959. májusában végrehajthatatlannak nyilvánították a vagyonekobjzást.
Karácsonyi Mihály	Ua.	3 év börtönbüntetés	2 év börtönbüntetés	3 év jogfosztás 500 Ft vagyonekobjzás	3 év jogfosztás 500 Ft vagyonekobjzás	Csillag börtön (1957. III. 22.–XI. 15.) Márianosztrai Börtön Pálhalma (1957. VIII. 31.–1958. IX. 22.) 1 év 6 hónap	1958. szeptember 22-én szabadult, hat hónappal korábban szabadon engedték.
Sulyok Mihály	Ua.	7 év börtönbüntetés	7 év börtönbüntetés	10 év jogfosztás teljes vagyonekobjzás		Márianosztrai Börtön 5 év 5 hónap	1962. július 16-án szabadult. Felülvizsgálat után harmad kedvezményel. Vagyonekobjzást végrehajthatatlannak nyilvánították 1959. májusában.
Godó Illés	Ua.	2 év 6 hónap börtönbüntetés	1 év 6 hónap börtönbüntetés	3 év jogfosztás 500 Ft vagyonekobjzás	500 Ft	Pálhalmai Célgazdaság Kulcs Dobokai üzemege (1957. IV. 3.–1958. IX. 12.) 1 év 5 hónap 9 nap	
Vörös Péter	Ua.	5 év börtönbüntetés	3 év börtönbüntetés	5 év jogfosztás 1000 Ft vagyonekobjzás	1000 Ft	Márianosztrai Börtön Pálhalmai Célgazdaság Kulcs Dobokai üzemege 11 hónap 17 nap	1959. évi 12. tvr.
Honkó Máttyás	Ua.; fegyverrejtegetés; társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett kisebb súlyú lopás	2 év börtönbüntetés	1 év börtönbüntetés (három év próbaidőre feltételesen felfüggesztve)	3 év jogfosztás 500 Ft vagyonekobjzás		Tetteit a másodfokú eljárás során átminősítették feljelentési kötelezettség elmulasztására. A Mecser-tanács indoklása szerint a gyomorfekélyvel küzdő elítéltek a „bűnvádi eljárásnak a lefolytatása is elegendő (...) megtévedéséből való kigyógyulásra”, így szabadlábra helyezték.	

VIII. Utóélet, avagy beilleszkedés a hatvanas évekbe – egyéni életutak és alkalmazkodási formák egyes állambiztonsági jelentések fénytörésében

Ebben a fejezetben annak a bemutatására törekszem, hogy miképp tárulkoznak fel az állambiztonsági jelentésekből a lakó- és munkahelyi környezet mikrovilágai, illetve miképp törekedett a rezsim a börtönviselt forradalmárok jellemváltozásainak felmérésére. Az ügynökjelentések annak ellenére fontos *társadalomtörténeti források*, hogy bennük a *megfigyelt közvetetten tárgyiasul*, hiszen a ma elérhető forrásként használt jelentés egy trigonális információs és értelmezési mezőben keletkezett és „tisztázódott” le.⁷⁶ A kiszabaduló elítéltek közül az állambiztonsággal valamilyen típusú nexusba lényegében öt személy került:⁷⁷ Farkas József hálózati személyként, Godó, Vörös, Karácsonyi és Sulyok pedig a megfigyelték oldalán. Farkas ugyan „Csongrádi” fedőnéven bizonyíthatóan hálózati személy volt, bár szervezési körülményei nem ismertek, viszont az egykori munkástanácsos bajtársairól, leginkább Karácsonyiról adott fennmaradt jelentései alapján egyiküknek sem okozott kárt. A Farkas-Karácsonyi viszonyrendszer ’56 utáni újbóli felbukkanása fontos adalékokat nyújthat a Kádár-rendszer természetrajzához, ugyanis az ötvenhatosok egymással szemben történő kihasználási kísérletének iskolapéldáját adja.

A fennmaradt iratok szerint Karácsonyi Mihályt 1969. áprilisa és 1970. novembere között az állambiztonság megbízásából két hálózati személy is megfigyelte, ennek tapasztalatait pedig jelentésekben is összegezték. Figyelő dossziét is nyitottak rá, valamint „párhuzamos ügynökséggel” figyeltették, melynek apropóját az alábbi sommás indokolás szolgáltatta: „*Volt ellenforradalmárokkal és reakciós papi személyekkel tart fenn kapcsolatot. Bizalmas körben rendszeresen vannak ellenséges megnyilvánulásai. A rendszer változásában reménykedik és bosszúállás gondolata foglalkoztatja*”.⁷⁸ A történelem pikantériája, hogy az egyik ügynök maga az elítélt-társ Farkas József, akit vagy a börtönben, vagy azt követően Budapesten szerveztek be („Csongrádi” fedőnéven). A másik ügynök egy „Kurucz” fedőnevű segédmunkás, a hálózati nyilvántartásban meglévő 6-os karton szerint Khim Antal János, akit 1969. áprilisában szerveztek be „hazafias” alapon és a „belső reakció elleni harc” vonalán alkalmazták.⁷⁹ Előbbi a fennmaradt dokumentáció alapján 1970. márciusa és 1981. áprilisa

⁷⁶ Az ügynökjelentések ilyen típusú történeti hasznosításáról ld. Gyarmati, 2014. 68–69.

⁷⁷ Pontosabb úgy fogalmazni: velük kapcsolatban maradtak fenn dokumentálható esetek.

⁷⁸ ÁBTL, 3.1.5. O-14967/a. 288.

⁷⁹ ÁBTL, 3.1.2. M-32114. Az ügynök 1946 szeptemberén született Szegeden, segédmunkás, emellett két gimnáziumi osztályt végzett. 1971–78 között a BRFK foglalkoztatta, utána a Pest megyei állambiztonság, mígnem 1982-ben elhagyta az országot. Munkadossziéjának első kötetét 1968. április 9-én nyitották meg.

között végzett információszerző tevékenységet, míg utóbbi 1969. áprilisától 1970. novemberéig adott jelentéseket.

„Csongrádit” kifejezetten azzal a céllal helyezték át Szegedre, hogy egykori, már szabadról lévők társait megfigyelje. Nagy Béla őrnagy, mint tartótiszt az első sörözőben megejtett találkozójukról írott jelentése szerint kifejtette újdonsült alárendeltjének, hogy akár kedvére való a feladat, akár nem, meg kell figyelnie volt börtöntársait, mert azok „*egyrésze fanatikus ellenség és ellenőrzésükről az ő vonatkozásában nem mondhatunk le*”.⁸⁰ Ő azonban feltűnően vonakodott attól, hogy fokozatosan felújítsa velük a kapcsolatot és rendszeres vendégük legyen. Nagy már a kezdeteknél hangot is adott „Csongrádi” számára érthetetlen vonakodásának a feladattal szemben: a megnyerő modorú, jó megjelenésű személy benyomását keltő Farkas „*valamilyen oknál fogva nem akar volt bűntársaival kapcsolatot kialakítani*”.⁸¹ Az állambiztonság célkeresztjében az egyházi körökkel kapcsolatot tartó Karácsonyi és Sulyok Mihály másik volt vádlott-társ állt. 1970. májusában feladatul kapta, hogy Karácsonyi életkörülményeit és kapcsolatrendszerét személyes találkozók, főként a műhelyénél való megjelenésen keresztül mérje fel, valamint férközzön bizalmába úgy, hogy ő „*érdekes és megbízható sorstársat lásson benne*”.⁸² Arról nem tudott beszámolni, hogy a Maros utcai cipésműhely valamiféle „reakciós gócpont” lett volna: Karácsonyi egy szűk ismerősi kör javítási igényeit elégítette ki, a nála felbukkanó személyek között pedig elvétve voltak ötvenhatosok. Pusztán 1970. júniusában mutatkozott egyetlen jel arra, hogy valami mozgolódás még is csak van az egykori bajtársak között: amikor 27-én meglátogatta a műhelyében a célszemélyt, ő elmondta neki, hogy „*felkereste Godó Illést a szabadulás után. Godó felelősségre vonta, hogy miért nem gondoskodtak a családjáról, míg ő bent volt a sítten. Egyébként leszidta Karácsonyit, hogy csak ő egyedül harcol és szembeszegül a kommunistákkal. Karácsonyi elmesélte, hogy felkereste Skultétit is, aki szintén eléggé hívősen fogadta*”. Majd hozzátette, hogy „*ő megvan a sorsával elégedve, ő nem panaszkodik, csak haveri környezetben mondja el a véleményét, nem úgy, mint Godó, Godó az hülye*”.⁸³ Ez a kis életkép is arra utal, hogy elsősorban nem valamiféle rendszerellenes szervezkedés előkészítése mozgatta őket, hanem a közelmúltról szóló, egymásnak ellent mondó, különböző érdekek és egymásnak is ellent mondó információk formálta énnarratívák igazságtartalmának komplex vizsgálata. (Ki hogyan viselkedett a börtön alatt, ki állhatott besúgónak, ki milyen beilleszkedési utat és viselkedési mintát választott magának szabadulása után, s hogyan függ ez össze az '56-os értékekkel.)

⁸⁰ ÁBTL, 3.1.2. M-32393. 11-12. Jelentés, 1970. március 23.

⁸¹ Uo. 13.

⁸² Uo. 14–15. Jelentés, 1970. május 11.

⁸³ Uo. 17–19. Jelentés, 1970. július 27.

1970 utolsó negyedében Farkas szinte semmilyen hasznos információt nem tudott szolgáltatni, ez egyrészt kórházi kezelésének, másrészt saját passzivitásra hajló szerepfelfogásának is a következménye volt. Nagy Béla sérelmezte is, hogy gyakorlatilag értesítés és feladat végrehajtása nélkül egyszerűen „lelépett”, eltűnt a színről. A kisebb intermezzo 1971. februárjában ért véget, amikor viszont kimondatott a nyílt szakítás. Farkasra egyrészt nyomást helyezett felesége, aki részben férje '56-os bajtársait tette felelőssé azért a családi tragédiáért, mely a börtön miatt kimaradó éveket és az azzal járó nehézségeket jelentette. (Több jelentésben is visszatérő motívum, hogy Farkas felesége kifejezetten utálja Karácsonyit.) Nyíltan megmondta tartótisztjének, hogy „*unja már az együttműködést, (...) „nem akar állatni bennünket, egyedüli oka, hogy elfáradt, nincs türelme és semmiféle ambíciója ezekkel az emberekkel való társalgásra*”.⁸⁴ Azzal is érvelt, hogy már a fővárosban is jelezte, hogy belefáradt a munkába és ki szeretne mihamarabb szállni. Nagy Béla mindebből megvonta a rövid, alig egy esztendő kapcsolat mérlegét: „*Az ügynök a hozzá fűzött jogos reményeket nem váltotta be, ami elsősorban abból adódik, hogy ígérete ellenére nem hajlandó kapcsolatát felújítani, a vele közös perben szereplő, vagy általa jól ismert ellenforradalmár F. d. (figyelő dossziés – G. M.) személyekkel annak ellenére, hogy arra minden lehetősége megvolna. Átvétele óta mindössze két jelentést készített saját kezűleg. A találkozóról rendszeresen elmaradozik [...] javaslom a kapcsolat megszakítását, mivel a fentiek alapján eredményes munka részéről nem várható*”.⁸⁵ 1971. áprilisában már kizárás alatt állt, valamint kérte a felmentését a jelentésírási kötelezettség és találkozási kényszer alól.⁸⁶

Ennél sokkal részletgazdagabb és informatívabb jelentéseket produkált „Kurucz”, aki a „Szervezők” fn. ügyben „nyomozott” Karácsonyi után. Fő feladata az volt, hogy a megfigyelt egyházi kapcsolatait, befolyását, énekkari szerepét „realizálja”, hétvégi vikendházának építési folyamatát dokumentálja. Mivel baráti viszonyba kerültek egymással, így bizalmasnak is mondható információkat is megosztott vele. A tanulási fázisban lévő ügynökkel⁸⁷ történő találkozások kezdetben a templomban, misén és körmeneteken történtek, később pedig jobbára a cipésműhelyben. Az ügynökjelentésekből egy olyan beállítás rajzolódik ki, hogy Karácsonyi az egyházi hierarchia zártságát használta fel arra, hogy az egyfajta hártaként, fedőközegként rejtse el a rendszerrel szemben politikailag szembenálló politikai fórumát. Erre következtetett több elszórt utalásból, melyet

⁸⁴ Uo. 31. Jelentés, 1971. február 4.

⁸⁵ Uo. 32.

⁸⁶ Uo. 33.

⁸⁷ Első jelentésén egy pontosan be nem azonosítható személy – nagy valószínűséggel a jelentést láttamozó alosztályvezető egy rövid praktikus megjegyzést tett, mely elsősorban a véleményező tartótisztnek szólt: „Nagy et! Most beszervezett fiatal ügynökkel nem szabad Szegeden szórakozóhelyen találkozni, mert eleve így bukik le!”

Karácsonyi részéről gyanúsna talált: „Ez az egyetlen hely, a templom, ahol még legalisan találkozhatnak a hasonló gondolkodású emberek, mint mi, anélkül, hogy ez feltűnést keltene,” (...) operatív szempontból érdekesnek látszik Karácsonyinak az összetartásról, a találkozók vallási színezetben való legalizálására irányuló fejtegetései”.⁸⁸ Azt is leszűrte, hogy az egyházi kirándulásokat használná fel Karácsonyi mindazok tömörítésére, baráti összetartására, akik nem „karrieristaként”, hanem meggyőződésből lettek forradalmárok.

1970. márciusában Nagy Béla feladatul adta „Kurucznak”, hogy szerezze meg a műhely kulcsmintáit, és egy rögtönzött házkutatás keretében kutasson az egyre bizalmatlanabbá és zárkózottabbá váló cipész személyes tárgyai között. A kulcsok megszerzéséhez egy fedőtörténetet is kitalált, mely az ügynök és célszemélye közötti bizalmi viszony mélységének ellenőrzésére is alkalmat adott: az ügynök kérje el Karácsonyitól a műhely kulcsait annak érdekében, hogy egy férjes asszonnyal ott intim kapcsolatot létesíthessen. Karácsonyi ebbe nem ment bele az értékes holmik miatt, másrészt szomszédai aktívan figyelték a műhely körüli mozgásokat – cserébe viszont felajánlotta épülő víkendházát, melyre viszont Khim nem tartott igény.⁸⁹

1956 közvetlenül vagy áttételesen három konkrét eset kapcsán jelenik meg, melyről az ügynök direkt jelenléte folytán első kézből tudott beszámolni. Karácsonyi, „Kurucz” és egy énekkari tag, Csiszár Gyula baráti borozgatás közben beszélgettek. Karácsonyi ekkor a jelentés szerint előadta partnereinek, hogy mivel ők már „megégették” magukat, sokkal elővigyázatosabbak. Majd kritikusan jelezte a párt által végrehajtott reform iránt szkepszisét, illetve a nemzetközi feltételek változásának szükségességét is: „Hiába van a mi pártunkban 9 és fél millió ember, ha gyávák és köpönyegforgatók, semmit nem lehet elérni. Egyébként is addig amíg kintről nem döngetik a kapukat, addig nekünk kuss, semmi feltűnés, aktív kezdeményezés, csak összetartás. Mindig azt mondtam a srácoknak is - hideg fejjel és forró szívvel kell gondolkodni és nem forró fejjel és hideg szívvel”.⁹⁰

Egy másik alkalommal a műhelyben jött szóba egy konkrét '56-os epizód. Az ügynökkel együtt öt fős társaságban Karácsonyi mellett egy cipőt javíttató szegedi pap és egy Rác András nevű elítelt is jelen volt. Karácsonyi a jelentés szerint kijelentette, hogy amikor „Felelevenítették az akkori dolgokat (...) beszélt arról, hogy mikor ő munkástanács elnök volt kérte tőle az egyik kollégája, aki akkor az MSZMP-t szervezte, hogy a kommunisták is részt vehessenek a

⁸⁸ Uo. 52–55. Kurucz jelentése Nagy Béla őrnagynak 1969 június 17-én.

⁸⁹ Uo. 179–181; 190-192. Dán István alosztályvezető nem volt elragadtatva Nagy „ötletétől”, tollal írt lapszéli megjegyzésében hangot adott annak, hogy „Az ilyen és hozzá hasonló legendákra nagyon vigyázni kell az ügynököknél. Egy indiszkréción könnyen családi élete mehet tönkre!!!”

⁹⁰ Uo. 66–68. „Kurucz” jelentése Nagy Béla őrnagynak 1969 június 17-én, Szervező fn. ügyben, 1969. július 9.

gyűléseken, szavazati joggal. Én beleegyeztem, mondta Karácsonyi hiszen ők voltak 3-4-en, mi meg 30-an. Úgysem zavartak sok vizet. A tárgyaláson aztán ez az ember mindent letagadott”. Rácz börtön miatt bosszúállási szándékának hangoztatására pedig úgy kontrázott rá, hogy „én is egy vaddisznó leszek azt elbíheded, én már nem változom, már csak ilyen maradok”.⁹¹

„Kurucz” a forradalom kitörésének 14. évfordulóján, napra pontosan október 23-án kereste fel a műhelyében a megfigyeltet, aki viszont nem volt túlzottan fogékony és részletező az egykori események nosztalgikus felidezésére (pl. október 26-i Széchenyi téri tüntetés).⁹²

Khim tevékenysége noha sokkal alaposabb és állambiztonsági szempontból látszólag ugyan hasznosabb is volt, a kívánt eredményt viszont minden erőfeszítése ellenére ugyanúgy nem ért el. Nyilvánvalóan azért, mert az eredeti koncepció volt hamis: miként a víkendház nem egy készülő jugoszláv gyülekezőhely, úgy az egyházközség sem egy új forradalom kályhája. Így maradt a keserű konklúzió: „Kurucz fn. ügyn. Jelentéseiből azt a következtetést lehet levonni, hogy Karácsonyi op. Szempontból fontos dolgokról nem beszél az ügynök előtt, ezt feltétlen figyelembe kell venni a feladatok adásánál”.⁹³ Magánéleti és szűk baráti körben zajló eseményekről, életképekről tudósított, mely áttételesen látéletet ad a „passzív ellenállás” Kádár-kori rejtett zugairól. Mivel Khim 1971. február 1-jével Budapestre ment dolgozni, így az utolsó „hivatásos” is eltűnt Karácsonyi környezetéből. A Farkasba vetett bizalom, maga a „feladat” és az ügynök szerepfelfogása nem találkozott egymással: az állambiztonság arra vonatkozó számítása, hogy Farkas tevékenységével ártani fog a megfigyelt célszemélynek és felderít valamiféle látenszen létező kapcsolati hálót az egykori bajtársak között, nem következett be.

Sulyok Mihály két ponton került kapcsolatba az állambiztonsági szervekkel, ebből az egyik érintkezési pont a felesége feltételezett tevékenysége volt, a másik pedig egy értelmiségi összejövétel. Az állambiztonság több mint két éven át nyomozást folytatott egy röplapozó csoport ügyében, mely a „Nemzeti Felszabadító Bizottság” nevet viselte. Ez a csoport telefonkönyvből kiírt nevekre és címekre küldött el röplapokat, melyben anyagi támogatást kért konzervatívnak tekinthető politikai céljai megvalósításához. A röplapok⁹⁴ jellege a vizsgálók minősítése szerint „ellenforradalmi, tartalmilag nacionalista, legitimista elképzeléseken alapszik”.

⁹¹ Uo. 223–224. Jelentés, 1970. június 8.

⁹² Uo. 234–236. Feljegyzés, 1970. október 27.

⁹³ Ua.

⁹⁴ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 85. (A röplap szövegét betűhíven közöltem.)

„Tisztelt Honfitársunk!

Örömmel értesítjük, hogy a Nemzeti Felszabadítási Szövetség megalakult és két tagtárs véleménye alapján Önt is tagjelölti sorába iktatta.

Szövetségünk vázlatos céljai: Szent Korona rehabilitációja. Független Szabad Magyarország. Kapcsolatok kiépítése nyugattal jóviszony kelettel. Nagyobb méretű hattárrevízió. Valláserkölcsei nevelés helyreállítása. Belső béke biztosítása, származási különbségek megszüntetése. Gyárak földbirtok felosztása részvény ill. telekkönyv alapon.

Rangok és címek adományozása régiek felülvizsgálata, ártatlanul rabságban szenvedők azonnali kiengedése, stb... stb... Mindezekről később bővebben fogunk írni.

Külföldről már kaptunk ígéretet anyagi és erkölcsi támogatásra előbbit csak abban az esetben fogjuk elfogadni ha azokat nem kötik különleges feltételhez. Addig azonban tagjaink segítségére vagyunk utalva.

Minden tagköteles anyagilag támogatni a Szervezetet, ennek ideiglenes módja a következő. Jelen levelünkhez van mellékelve egy kis cédula, melyen egy hely pontos leírása van azonkívül egy törzsszám, Jövedelméhez képest 100-500 forint. Belehelyez egy kis 2-3 decis üvegbe s ezt esetleges más kívánságával stb. a törzsszám feljegyzése egy kis papíron mellett jól ledugaszolva a jelzett helyen a földbe leasandó sötétség alkalmával mielőbb. Nevet nem szabad beleírni csak ha nagyon fontos az ügy, de akkor kettőzött óvatossággal kell eljárni. A leásásnál egy kis személtapát szükséges. Titoktartás kötelező. A postázóhelyet ismételten felkeresni szigorúan tilos. Ezen közlemény Parancs megtartása kötelező!!!

Az árulókat szigorúan meg fogjuk büntetni! Kérjük kérésünk teljesítését a Hazá Nevében!

A Magyarok Istene legyen mindig Önnel

Zsolt s. k.

Az operatív munka során arra fókuszáltak, hogy felderítsék, vajon egy megbúvó '56-os „ellenforradalmi” csoportosulás fel-fellángoló törvénytelen lázító műveleteiről van-e szó, vagy pusztán többségében makói illetőségű egyetemisták Szegedről, fiktív címekről végrehajtott gyermekes akciójáról. A Sulyok-házaspár furcsa helyzetbe került az ügy kapcsán. Mialatt Mihály börtönben volt, feleségére terelődött a gyanú, hogy a lakásukon tartott írógéppel készítették azt a több mint kétszáz darab röplapot, melyet a csoport terjesztett. Felesége több gyanús tényező miatt került a rendőrségi nyomozók horizontjára. Egyes megfigyelések szerint „kétes személyek” jártak fel hozzá, közülük egy korábban kitelepített ember, ráadásul többen gépírást is tanultak nála, köztük a lakás társbérelői is. A rendőrség ugyan alapos nyilvántartással rendelkezett a forgalomban lévő írógépek írásmintáiról, Sulyokné gyakran kölcsönadott gépe viszont azok közé tartozott, mely nem szerepelt ebben

a lajstromban. A rendőrségi biztosítással végrehajtott titkos házkutatás az állambiztonsági nyomozók részéről nem vezetett eredményre: nem találtak konkrét iratokat a lakáson történő tömeges röpcédulagyártásra, ezzel szemben egy pajzán vers fennmaradt az iratok között. Növelte a gyanút, hogy a magára maradt házastárs feltűnően jó anyagi kondíciók között élt. A konspiráció központi helyének a Sulyok-házaspár Dugonics téri lakását jelölték meg, ahol titkos házkutatást tartottak és figyelő brigádot állítottak rá. Férjét egyébként emiatt a váci börtönben – az ügy eddig ismertetett körülményeit feltételezhetően nem tudva – kihallgatták a röplapterjesztés körülményeire, a készítőket esetlegesen személyére és politikai hátterére vonatkozóan, valamint fel akarták deríteni makói-szegedi ismerősei körét is. A parttalanná és céltalanná váló nyomozás végül arra a következtetésre jutott, hogy a hangulatkeltés és a pénzszerzés, mint szélhámos cselekedet motiválta a röplapterjesztőket, akik amatőr módon, azonnali dekonspiráció bekövetkeztével szervezték meg akciójukat. Az 1960 augusztusában keletkezett összefoglaló jelentés nem állapít meg „rejtett” ’56-os maradványokat sem, a leveleket több párttag címére is elküldték.⁹⁵

Sulyok 1963-ban résztvevője volt egy szűk értelmiségi kör magánbeszélgetéseinek, ahol a két világháború közötti helyi jobboldal értelmiségi holdudvarához tartozó személyek és ’56-os „sorstársak” vitatták meg a világ és a haza égető problémáit. A Szegeden 1945 előtt fajvédő szellemiségű magániskolát működtető Tunyogi Csapó János lakásán rendszeres vendég volt maga Sulyok is, a csoportba beépülő „Mauser” fn. ügynök⁹⁶ pedig rendszeresen jelentett az ott elhangzó politikai helyzetértékelésekről. Sulyok a jelentések szerint általában nem szólt hozzá a magas intellektuális színvonalon zajló beszélgetésekhez, melyeknek Bálint Sándor néprajztudós is gyakran résztvevője volt. Elsősorban lánya neveléséről váltottak szót, esetleg a nemzetközi politika meghatározó fejleményeiről foglalt röviden állást. Maga Sulyok bizalommal viseltetett az ügynök iránt, konzultáltak egymással álláskereső ügyében, valamint utalásokat tett neki politikai nézeteire is. „Mauser” fn. ügynök, polgári foglalkozását tekintve ügyvéd jelentése szerint „*Sulyok Mihály (...) szintén a változás reményében él*”, a szovjet-kínai viszony elmérgesedése kapcsán pedig a nemzetközi kommunizmus zavaros időszakáról beszélt. A csoport politikai nézetei az állambiztonság keresztényszocialistának minősítette, melynek foglalatja az „ezeréves haza”.⁹⁷

Vörös Péter 1961. február–június között a Szegedi Építőipari KTSZ-nél segéd munkásként állt alkalmazásban, majd szakmai múltja miatt előléptették

⁹⁵ ÁBTL, 3.1.5. O-11028/1. Összefoglaló jelentés, 1960. augusztus 30.

⁹⁶ A ma elérhető hálózati nyilvántartásban ilyen fedőnevű hálózati személy nem szerepel, így nem sikerült azonosítani a konkrét személyt.

⁹⁷ ÁBTL, 3.1.5. O-12989/2. Tunyogi Csapó János személyi dossziéja, II. kötet. 45–46, 123–124.

anyagkönyvelőnek. Az itt eltöltött időszakban az állambiztonság szoros megfigyelés alá vonta, ennek bő dokumentációja alapján pedig lehetőség nyílik annak megismerésére, hogy a többszereplős térben formálódó belső állambiztonsági jelentések horizontján miképp tükröződik egy a kádári hatvanas évekbe beilleszkedni próbáló '56-os múlttal bíró munkás.

1960. június 13-án Dobosi Imre százados, operatív beosztott⁹⁸ kérte figyelő dosszié megnyitását tekintettel '56-os múltjára és amiatt, mert „*társadalmi és baráti köre a multrendszer híveiből tevődik össze*”, valamint „*politikai kérdésekben véleményt semmilyen formában nem nyilvánít, ettől eltekintve a nevezett barátain keresztül ítélve népidemokratikus rendszerünk megrögzött ellensége*”⁹⁹ Emellett az is a „kiindulópont” tartozik, hogy „*zárkózott, tartózkodó, polgári magatartású egyén, mindezek ellenére józanéletű, családját szerető embernek jellemzik*”. Az állambiztonság három „hivatásos” ügynökének az volt a feladata, hogy ennek a feltételezett kapcsolati hálónak a meglétét mérje fel és személyek megjelölésével beazonosíthatóvá tegye. Az 1960–63 közötti időszakból a legtöbb jelentés „Széll” fedőnevű ügynöktől származik, aki jelentéseinek egyes kiszólásai alapján egy volt kispártos politikus lehetett, ugyanis elég jól ismerte a szegedi kispártos pártformációt szétrobbantó személyi ellentéteket. Vöröst azon „jobboldali” kispártos elvbarátjaként mutatta be (pl. Nagyviván János, Hunya Benedek), akik 1945 után ellenezték a kommunisták felé történő bármiféle közeledést és az autonóm kispártos politika feloldódását egy kényszerkoalíció keretei között. A nehéz anyagi körülmények között, zárkózottan élő család baráti körét elsősorban az a Bárány-család jelentette, mely segített feleségének Vörös börtönbüntetésé alatt, valamint feltűnt körülöttük egy volt internált személy is.

1962. augusztusa és decembere között a legaktívabb egy bizonyos „Tordai” fn. hálózati személy¹⁰⁰ volt. Őt kettős feladattal foglalkoztatták: informálnia kellett a szervezet a vállalaton belüli politikai hangulatról, a munkakörülmények megítéléséről és a gazdaságpolitikai elvárások lokális szintű érvényesüléséről. Emellett pedig feladatai között szerepelt, hogy műszak végeztével kerüljön bizalmas kapcsolatba Vörössel, és a közös hazafelé menet során faggassa ki az aktuális hazai-világpolitikai kérdésekről alkotott véleményéről. Emellett meg kellett tudnia, hogy mekkora az '56-os bajtársak közötti

⁹⁸ Dobosi Imre, dr. (1925–?): 1957. januárjától 1958. decemberéig rendőrnagyvezető főhadnagy, majd előléptették századossá. 1963-ban őrnaggyá, 1969-ben alezredessé nevezték ki. 1980. februárjában nyugdíjazták. ÁBTL archontológia.

⁹⁹ ÁBTL, 3.1.5. O-14975/248. 38–40. Környezettanulmány, 1960. április 25.

¹⁰⁰ ÁBTL, 3.1.2. M-35212. A hálózati nyilvántartás alapján nem sikerült azonosítani a fedőnév mögött rejlő valós személyt. Az ügynök Vörös munkatársa volt, feladatát addig végezte el vele kapcsolatban, míg munkahelyet nem váltott feltehetően 1962. decemberében. Ezután már csak másodállásban dolgozott itt, ügynöki munkáját pedig a körülményeknek megfelelően átszervezték. A munkadosszié az 1958–62 közötti időszakból tartalmaz jelentéseket.

összetartás. Az 1962. augusztusa-decembere közötti időszakban keletkezett „Tordai”-jelentések kevés sikerrel kecsegtettek: a bizalmas, négy szemközti beszélgetés Vörös elzárkózása miatt csak ritkán jött létre, két jelentés tartalmaz konkrét utalást arra, hogy milyen politikai várakozásokkal tekintett a jövőbe a célszemély. Egy alkalommal kifejezte a kommunisták szavahihetőségébe vetett kétségeit, máskor pedig állítólag a közelgő világháborúról vizionált, melynek apropóját a kubai rakétaválság szolgáltatta. Alkalmanként pedig találkozott Kecskés Zsuzsanna cipőgyári munkástanácsstaggal is.¹⁰¹ Tekintettel arra, hogy az állambiztonság számára ekkor válik fontossá az „imperialisták fellazítási taktikájának” hazai dokumentálása, élhetünk a gyanúperrel, hogy a Vöröstől komoly nehézségek árán kicsikart információmorzsákat ezen új tematika szerint rendezték el.¹⁰²

Miután anyagkönyvelési csoportvezetővé léptették elő, azzal párhuzamosan 1963. április-májusa körül megváltozott megfigyelésének módja is. Egy áprilisi összefoglaló jelentés „közveszélyes” elemként tartotta nyilván, mert *„figyelemmel kíséri a politikai eseményeket, elgondolásait burkoltan, de kifejezésre juttatja (...) nyíltan ugyan nem foglalt állást a háború mellett, azonban a jelentésből kiérződik az, hogy kívánja azt”*.¹⁰³ Az 1963–68 közötti időszakban a jelentések száma csökken, döntően a Romhányi András százados tartótiszt által jegyzett, általa összefoglalt jelentésekre szűkül. Ezt egészítik ki 1966–68 között „Forgács” fn. ügynök szövegei. Továbbra is „Tordai” feladata volt Vörös lépéseinek, munkahelyi magatartásának nyomon követése, mellé viszont információforrásnak társadalmi kapcsolatként beépítették a célszemély néhány beosztott könyvelőjét is. 1963. októberében a gyárrészleg párttag rendszét is ráállították, 1964. januárjától „Váradí” és „Fazekas” lakhelyellenőrzéssel foglalkozott.

Az 1963–68 közötti vállalati időszakáról tudósító iratok kirajzolnak egy akkor tömegesnek mondható tudatos életstratégiát. A rendszerrel szemben nyilvánosan is hangoztatott teljes szembenállás helyett politikai passzivitás jellemezte, igyekezett kimaradni a kényes helyzetekből, szakmai hozzáértésével és vitathatatlan teljesítményével kívánta igazolni hasznosságát, valamint azt, hogy „beilleszkedett” az új rendszerbe. Néhai

¹⁰¹ Több jelentésben előfordul, hogy Ortutay Gyula járt közben szabadítása érdekében. Nem sikerült olyan direkt érintkezési pontot találni, mely indokolná ezt a közbenjárást. Feltételezhető, hogy a koalíciós korszakból, kiscgazda körökből ismerhették egymást. Ortutay Vörös börtönveivi alatt nem közvetlen részese az országos politikának, hanem egyetemi tanár volt, 1957-től az ELTE rektora.

¹⁰² A tartótiszt egyik szöveges megjegyzése szerint a Vörösehez hasonló személyes politikai megnyilvánulásokat hangulatjelentések elkészítéséhez szeretnék felhasználni, tehát nem elsősorban a célszemély „operatív feldolgozása” szempontjából bírt fontossággal az ilyen jellegű információk dokumentálása, hanem a közhangulat általános jellemzőinek „pártos” bemutatásához volt szükséges.

¹⁰³ ÁBTL, 3.1.5. O-14975/248. 50–51. Összefoglaló jelentés, 1963. április 18.

„ötvenhatosként” úgy érezhette, hogy neki többet kell bizonyítania ugyanazért,¹⁰⁴ ami egy „tisztá” múltú munkavállalónak normális esetben megadható. Beosztottainak azt javasolta, hogy a politikai jellegű kérdéseket mindenki otthon, a családjával beszélje meg. Ezt a magatartást nem a rendszer kényszerítette ki direkt módon, hanem önként, jól felfogott érdekből vállalt kivonulásról van szó az üzemi közéletből. Kénytelen-kelletlen igyekezett megfelelni bizonyos „pártszerűségi elvárásoknak”, próbálta társadalmi előmenetelét minimális, de szükséges politikai kompromisszumokkal biztosítani. Több Romhányi-összefoglaló is kiemelte, hogy ez a munkatársaitól elzárkózó, távolságtartó mentalitás megütközést keltett a munkatársak között is. Oláh Józsefné, egyik könyvelő beosztottja vele történő elbeszélgetés során úgy fogalmazott, hogy *„többévi börtönre volt elítélve ellenforradalmi tevékenységért, ez magatartásán is meglátszik mivel igen szótlan senkivel nem barátkozik, csak a szakmai precizitásában éli ki magát”*.¹⁰⁵ Ha hitelt adunk ennek a tapasztalatnak, abból az következik, hogy Vörös az ’56-os vereségélményt igyekezett túlmunkával kompenzálni. Ez az életstratégia éveken át sikeresnek bizonyult: többször kapott különféle jutalmakat, fizetésemelést is. 1965-ben azonban – noha kifelé továbbra is semlegesnek igyekezett magát mutatni – kisebb közeledést mutatott a párt irányába. Oláhné megfogalmazása szerint *„nagyon igyekszik magát demokratikus embernek feltüntetni, így az elmúlt évben az MSZMP titkárnál jelentkezett, hogy őt osszák be politikai oktatásra mert haladni szeretne a fejlődéssel”*.¹⁰⁶ Ez a lépés nem a párt politikájával való elvi azonosulásra és annak támogatására utal, hanem sokkal inkább belesimul abba a megfelelési kényszer diktálta cselekvéssorozatba, melyet előléptetése óta jeleztek a jelentéstevők is. Mivel politikai lojalitást kifelé látványosan továbbra sem tanúsított, feltételezhető, hogy meggyőződés helyett az anyagi haszon miatt közeledett a párt felé. Az állambiztonság viszont reagált erre a „pozitív” jellemfejlődésre: már 1964-ben felmerült, hogy ellenőrzését „visszafogottabban” is végezheti „Váradi”, ugyanis *„rendszerünkkel szemben fenntartásai vannak és adott esetben minden valószínűség szerint aktivizálná magát”*.¹⁰⁷ Romhányi 1966-ban felvetette, hogy szükséges-e egyáltalán az eddigiek szerint „ellenséges” beállítottságú személyként megfigyelni, s nem lenne-e elég pusztán a baráti körének lépéseire koncentrálni ellenőrzés.¹⁰⁸

1967–68-ban viszont törések jelentkeztek az eddigi életstratégián. Megviselte egy magánjellegű probléma is: fia válása és újránősülése. 1967 első felében az addigi precíz

¹⁰⁴ „neki sokkal többet kell dolgozni, mint a kádereknek, mert csak munkáján keresztül tudja a vezetőség bizalmát megszerezni”. Uo. 63. Romhányi András jelentése, 1964. december 5.

¹⁰⁵ Uo. 64. Romhányi András jelentése, 1965. szeptember 15.

¹⁰⁶ Ua.

¹⁰⁷ Uo. 61–62. Összefoglaló jelentés, 1964. december 12.

¹⁰⁸ Uo. 67. Összefoglaló jelentés, 1966. december 15.

szakember és csapata könyvelési botrányba keveredett, ami miatt egyre inkább az elbocsátás réme lebegett a feje felett. Miután kiderült, hogy a vállalat nem őt tette felelőssé a malőrért, Forgács fn. ügynök szavai szerint *„szinte teljesen fellelegzett, mert érezte, hogy fennálló priuszával másutt igen nehezen tudott volna elhelyezkedni”*.¹⁰⁹ Azzal, hogy túlzottan saját szakmai kiválóságára apellált, ezt a vállalat egy idő után haszontalannak látta: nem adta már át beosztottjainak az elvárt mértékben tudását. Az, hogy nélkülözhetetlennek próbálta beállítani magát, megkérdőjelezte eddig felépített imázsát a vállalatvezetés előtt is, minek következtében leváltották csoportvezetői beosztásából. 1968, a „reformok éve” Vörös egyéni életútja szempontjából kisebb lejtmenetet jelentett. A jelentések kiemelik, hogy e lejtmenet egyes stációjánál Vörösben egyre gyakrabban merül fel okként az élete végéig rajta maradó ötvenhatos múlt, melyre munkatárs felesége hányattatásai is csak ráerősítettek. A letört, nyomott kedélyállapotú ember feleségét 1968 szeptemberében súlyos sérelem érte munkahelyén, egy raktárincidens kapcsán úgy akarta a vele konfliktusba keveredett üzemi párttag a maga javára rendezni a helyzetet, hogy felemlegette férje 56-os múltját.¹¹⁰ „Forgács” ügynök itt kifejezetten pozitívan járt el: amikor Vörös tanácsot kért tőle az ügy sikeres rendezése érdekében, azt javasolta, hogy felesége panaszlevelével forduljon a mértékletességéről ismert személyzeti előadóhoz, aki szóban lerendezi az ügyet az üzemi pártbizottság titkárával, így nem marad írásos nyom.¹¹¹ A szorongatott helyzet eredményezhette azt is, hogy a jelentések szerint először 1968. februárjában tett nyilvánosan is politikai lojalitást mutató kijelentéseket. Mivel elégedetlen volt újraraházasodott fia munkaerő-piaci helyzetével, *„e körülményt annak tudják be, hogy a család politikailag negatívan van elkönyvelve, mégpedig az apa 1956-os részvétele miatt (...) így érhető, - szerintük - hogy erre máig sincs bocsánat. (...) Egyébként a Vörös házaspár kisebbségi érzete a fiú szüleinek munkahelyén is észlelhető jelenség. Ennek eloszlatása elég élénken részt vesznek a társadalmi megmozdulásokban, a férfi az értekezleteken, szemináriumokon a rendszer mellett erősen kiálló megnyilatkozásokat tesz, obyanokat is, amelyekkel kapcsolatban a belső meggyőződés hiánya elég szembetűnő. Ebből sokan a kétségtelenül ma is fennálló félelmükre következtetnek, nem is alap nélkül”*.¹¹² A „lényegen” viszont már ez sem

¹⁰⁹ Uo. 70. Kivonat Forgács fn. ügynök 1967. július 14-i jelentéséből.

¹¹⁰ Az ügynök Vörös beszámolója alapján – aki egy ötvenhatosokra váró újabb „megszorító korszakról” is beszélt neki – az alábbiak szerint kommentálta a történeteket: „ez nagyon helytelen, ő megbűnhődött büntetése kiállításával a történetekért (...) különben is a múlt ilyen jogtalan és sértő felhánytorgatása nem egyezik a pártunk politikájával, ezért annál visszaszatitóbb, mikor egy pártvezetőségi tag jár el így. Tehát ő (mármint Vörös – G. M.) elhatározta, hogy most nem hagyja annyiban a dolgot és lesz ami lesz, visszautasítja Antalnak ezt a magatartását, csak azt nem tudja, hogy ezt milyen formában tegye. Érti ha nem tesz semmi lépést hamarosan újabb igazságtalan támadásnak lesz kitéve”. Uo. 77. Kivonat Forgács fn. ügynök 1968. szeptember 13-i jelentéséből.

¹¹¹ Ua.

¹¹² Uo. 72. Kivonat Forgács fn. ügynök 1968. február 9-i jelentéséből.

változtatott: Vörös körül elfogyott a levegő, és kisebb jogi viták után elérte, hogy felmondásával az Új Élet termelőszövetkezetben helyezkedhessen el. A váltással kapcsolatban Forgács fn. ügynök újbóli pozitív közbelépését érdemes megemlíteni: a felmondás körüli jogi huzavonával kapcsolatban azt javasolta Vörösnek, hogy inkább ő engedjen a feltételeknél, nehogy egy fegyelemi jellegű büntetést varrjanak a nyakába. Személyes beszélgetésük során Vörös úgy értékelte ottani éveit, hogy „1956-ra máig sincs a jelek szerint senki számára bocsánat. Mondtam neki, ne firtassa ezt és az okokat, legyen olyan, mint aki ezeken túlteszi magát” – tette hozzá „Forgács”.¹¹³

A téesz főkönyvelő-helyetteseként az ott dolgozókat megfigyelő „Biró”, „Király” és „Rovó” fn. ügynökök¹¹⁴ jelentései alapján ugyanolyan magatartást mutatott („igyekszik úgy bedolgozni magát, hogy ő legyen az ész”),¹¹⁵ mint aminek előző munkahelyén köszönhette viszonylag stabil egzisztenciáját. „Forgács” egyik jelentése végén szubjektív kiszólást tett feljebbvalói felé: szerinte Vörösnek változtatnia kellene magatartásán (azaz legyen „pártosabb”), mert így elesik bizonyos juttatásoktól és olyan pozícióktól is, melyekhez egyébként képzettsége és tudása meglenne.¹¹⁶ Ettől függetlenül – mivel ő vált az ügyvitel gerincévé – háztáji földet, jutalmat is kapott, közvetlen viszonyba került feletteseivel. Felesége egy alkalommal arról panaszkodott „Forgácsnak”, hogy az új munkahely tapasztalatai is azt igazolják, hogy nem szűnik meg, de legalább enyhül az ötvenhatos múlt miatti negatív diszkrimináció: „Úgy látszik - mondja Vörösné - nem felejtik el soha az 56-os eseményeket. (...) személyileg ott legalább nem hánytorgatják élőszóval is urára a történeteket (...) Ennyivel mégis jobb most a helyzet, de ez még mindig nem a gyökeres elfeledés, ami pedig már igazán aktuális volna. Úgy látszik tehát, nekik már így kell leélniük az életet, amiben csak az a vigasz, hogy a családi összhang annál teljesebb...”¹¹⁷ A dossziéjában fennmaradt utolsó, Rovó fn. ügynök által jegyzett 1973. április 13-ára keltezett jelentés is említi, hogy a téesz párttitkára ismeri Vörös múltját, „amelyet Veres érez is”.¹¹⁸

1970. februárjában született döntés az épp egy évtizede nyitott F-dosszié megszüntetéséről – az ennek anyagát is tartalmazó hivatkozott, névre szóló dossziéját pedig 1973. május 8-án zárták le, majd irattárazták. Az eredeti cél – azaz a „rendszerellenes és

¹¹³ Az ügynöknek ezek a közbeavatkozásai – amennyire ez jelentései kontextusából kikövetkeztethető – kifejezetten pozitívak voltak. Vörös látszólag hallgatott is rá, bár felmerül a kérdés, hogy a hálózati személy felsőbb utasításra, teljesítésvágyból (azaz, hogy lehessen a célszemélyre továbbra is foglalkoztatni), vagy szimplán emberi szimpátiából tette-e mindezt?

¹¹⁴ A meglévő hálózati nyilvántartás alapján egyiküket sem sikerült azonosítani.

¹¹⁵ Uo. 85. Kivonat Király fn. ügynök 1969. július 14-i jelentéséből.

¹¹⁶ Uo. 86. Kivonat Forgács fn. ügynök 1969. május 30-i jelentéséből.

¹¹⁷ Uo. 90. Kivonat Forgács fn. ügynök 1970. január 16-i jelentéséből.

¹¹⁸ Uo. 93. Kivonat Rovó fn. ügynök 1970. április 13-i jelentéséből.

illegális”, baráti körre kiterjedő politikai összejövetelek felderítése nem hozott eredményt. Ez nem meglepő, hiszen a bizonyítani kívánt tétel, maga a percepció is hamis, megalapozatlan volt: *„anyagából nem tűnik ki, hogy volt elítélt társaival, vagy a volt FKP szegedi szervezetének tagjaival kapcsolatot tartana fenn. Magatartása, tevékenysége nem ellenséges. Több esetben az ügynökség előtt tett olyan kijelentést, hogy ha valamilyen hibáért szólnak neki, azt azért teszik, mert 1956-ban probléma volt vele. Mindennemű politikai megnyilvánulástól tartózkodik, a politikai kérdések felmerülésekor nem mer véleményt nyilvánítani. (...) Nyugati kapcsolatokkal nem rendelkezik, rendezett családi életet él. Állambiztonsági szempontból kiemelt veszélyes személyként való ellenőrzése nem indokolt”*. – így az indoklás.¹¹⁹ Ennek ellenére a belügyes gyanakvás oda vezetett, hogy „Biró”, „Király” és „Forgács” fn. ügynökök továbbra is „lesben álltak” (*„megmarad az ellenőrzési lehetőség”*), ha és amennyiben újra „aktivizálna”. Meghagyták az alapnyilvántartásban is, ahová még 1964 májusában került. Az elítélt társának, Sulyok Mihálynak a családját is megfigyelő „Széll” egy 1959-es jelentésében lejegyezte id. Sulyok Mihály azzal kapcsolatos felháborodását, hogy Vörös egyik fiát *„nem vették fel a gimnáziumba apja előlete miatt és így a gyerekek egész életét tönkretették, mintha az tehetne róla, hogy milyen ágyban született”*.¹²⁰ Az ötvenhat miatt különböző fokú és súlyú megbélyegzést a biztos családi háttér és összetartás tette leginkább elviselhetővé.

Godó Illés munkahelyén, a budapesti Országos Gumiipari Vállalat leányüzemeként funkcionáló szegedi gyárban a kb. 1300 fő foglalkoztatottból 25–30 személyt vont ellenőrzése alá az állambiztonság. Godót, mint egykori ötvenhatost „Horváth Iván” fn. informátor¹²¹ tartotta megfigyelés alatt. Az 1968-as csehszlovák válság időszakában nagy nyilvánosság előtt izgatás bűntettét követte el, amiért egy év letöltendő börtönbüntetést kapott, továbbá két évre eltiltották a közügyektől. (A vizsgált dokumentumokból nem derül ki, mi is lehetett a börtönt érő inkriminált kijelentés.) Az 1969. március 28-i ítélelhozatal követően Kőbányán került börtönbe, majd egy szűk esztendő követően 1970. február 28-án harmad kedvezménytel szabadult. Még ugyanebben az esztendőben figyelő dossziét is nyitottak rá, rajta kívül ebben a „megtiszteltetésben” csak két másik kollégája részesült. Egy nyílt rendőri információ alapján olyan személyként tartották számon, mint aki *„kötekedő természetű, alattomos magatartást tanúsít, bosszúálló és a jelenlegi társadalmi rendszerrel szemben nem szimpatizál”*.¹²² Ezt követően még három alkalommal kapott komolyabb büntetést.

¹¹⁹ Uo. 91. Határozat, 1970. február 26.

¹²⁰ ÁBTL, 3.1.5. O-11028/1. 62. Kivonat Széll Lajos fn. ügynök 1959. augusztus 30-i jelentéséből.

¹²¹ ÁBTL, 2.2.2. „Horváth Iván” 6-os kartonja szerint O. Istvánról van szó, aki 1932. októberében született Kiskundorozsmán. A nyolc általános elvégzése után gépész végzettséget szerzett és művezetőként dolgozott az '50-es években. 1956 előtt nem volt párttag, beszervezését 1965-ben hajtotta végre Romhányi András „hazafias” alapon, foglalkoztatása pedig „diverzió-elhárítás” területén zajlott. A gumigyári munkás 1971-ben lett párttag.

¹²² ÁBTL, 3.1.9. V-145749. 315. 1/25/1970. sz. nyílt rendőri információ.

Összességében a – szabadulás utáni életstratégiákat tekintve – a jelentések rámutatnak arra a jelenségre, hogy Godót leszámítva általános volt a konfliktuskerülő magatartás, a „fegyelmezett igazodás” a munkahelyi viszonyokhoz és megnövekedett a család, mint egyetlen biztos háttér szerepe az életükben. A politikai rendszerhez való viszony tekintetében elmondható, hogy a Kádár-érát tekintve többségben voltak a pártonkívüliek, a töredékes életrajzi adatok alapján Godó és Honkó lettek az MSZMP tagjai. A megfigyelések során három szereplő esetében derült fény arra, hogy vagy politikai kérdéseket is napirendre tűző magánösszejöveteleken vett részt rendszeresen (Sulyok), vagy pedig az egyházközség nyújtott számára szellemi menedéket (Karácsonyi, Vörös).

Az egykori elítéltek szabadulásukat követően a priusz miatt, erkölcsi bizonyítvány nélkül alkalmi- és segédmunkásként léptek vissza a munka világába, az alsómunkásság soraiban pedig az alkalmazotti függőség és az ezzel járó megélhetési nehézségek a mellékbüntetések kitöltése után sem szűntek igazán. Skultéti agronómusként visszatért a téves-világba, Sulyok, Farkas, Godó és Vörös éveken át több vállalatnál is megfordult segédmunkásként, utóbbi szakmai tapasztalatai alapján csoportvezetőként felkapaszkodott a közvetlen termelésirányítók közé. Egyfajta kispolgári életszínvonalat,¹²³ alsó középréteghez sorolható státust leginkább Skultéti, Vörös, Nagy Imre és Kecskés tudott a maga számára megteremteni, önálló kisiparosi egzisztenciát pedig csak Karácsonyi tudott elérni. Az újrakezdés mentálisan talán Skultétit viselte meg a legjobban, akinek kisgyermekes apaként teljesen új életet kellett kezdenie annak következtében, hogy felesége a börtönévek alatt elhagyta. Amellett, hogy múltja miatt valamennyi egykori munkástanács tag negatív diszkriminációban részesült akár felvétele elbírálása során, akár a napi munkavégzés alatt, továbbá elvágva érezték magukat a felemelkedés lehetőségétől, Vörös Péternek és Kecskés Zsuzsannának még a gyermekeit is stigmatizálták felmenőik állítólagos „bűnei” miatt.

Szinte közhely, hogy az állami rangra emelt felejtés és tudatos mülthamisítás évtizedei ellenére az ellenállás politikai kultúrája fennmaradt a nem hivatalos „második társadalomban”, számos kortárs elbeszélés szerint a közös ötvenhatos múlt egyfajta rejtett erőtartálék, kohéziós erő volt az egykori harcostársak között, így mentve át a forradalom emlékét.¹²⁴ A vizsgált szegedi esetben viszont ezzel szemben arra lehet következtetni, hogy az egykori társak közül a többség inkább rossz emlékként őrizte meg közös „kalandjukat”, mert az elért eredményhez képest túl nagy árat kellett érte fizetni: a börtön sokaknál szétszakította a családot, a gyermekekre is átöröklődő állandó megbélyegzés és

¹²³ A „szocialista polgárosodás” és az erőltetett mobilitás jellegzetességeiről ld. Valuch, 2001.

¹²⁴ Kőrösi–Molnár, 1996; Szalai, 1990: 41–44; Tóth, 2005: 99.

egzisztenciális bizonytalanság lett osztályrészük szabadulásuk után is. Az egymástól való elidegenedés arra vezethető vissza, hogy a negatív következmények perspektívájában ítélték meg egymás múltbéli tetteit és forradalom alatti kapcsolatukat is, melyet tetézett egy állandóan el nem múló gyanú a másik iránt: az egyéni múltfeldolgozás folyamatában, a mozaikdarabkák összeállítása során nem tudták pontosan, valamelyikük hozzájárulhatott-e saját sorsuk rosszra fordulásához (ld. Godó neheztelését Karácsonyira, Farkas kihátrálásának okait az ügynöki munkából).

IX. Következtetések, avagy a politikai tudás szerepe

Fontos kihangsúlyozni, hogy a szegedi példánál nem profi politikusok, sőt, többségében gyakorlati politikai tapasztalattal sem rendelkező honpolgárok politikai krízishelyzetben mutatott teljesítményének értékelésére vállalkozom, ami – éppen az eltérő szerepekből adódóan – az eredményesség mértékének megállapítását illetően problematikus. Az alapvető kérdés a kádári restaurációval szemben ellenálló intézmények esetében az, hogy demokratikus normákat követve lehet-e eredményesen politizálni, vagy érdekeket érvényre juttatni egy olyan közegben, mely természeténél fogva „nem demokratikusan” működik? A hatalom érdemi döntéshozó centrumai ugyanis nem a népszuverenitás alapján, a többségi elv érvényesülésével létrehozott választott testületek voltak, valamint a végrehajtó hatalomnak alárendelt pártállami apparátus pártatlan és kimért működését sem kötötte a jogrend. A politika realista felfogásának közkeletű megfogalmazásával élve, a politikai normálállapot hiányában a törvények hatalma helyett az *akarat uralma* érvényesült,¹²⁵ a politikai akarat megvalósítását pedig informálisan működő, nem ellenőrizhető, az üzemi munkás számára nem feltétlenül érzékelhető, a „szürke zónában” tevékenykedő struktúrák is segítették. Ezek ténykedése csak tovább növelte a felek által birtokolt erőforrások közötti aszimmetriát, ami pl. az információkhoz, fegyveres erőkhöz, sajtónyilvánossághoz való hozzáférés mértékét illeti. A restaurációban érdekelt erők tehát folyamatosan lépéselőnybe kerültek. Ráadásul úgy, hogy a másik oldal rosszabb esetben nem is tudott erről, jobb híján pedig csak sejtései lehettek a politikai frontvonalak mélyszerkezetében végbement változások mibenlétéről; többnyire pedig csak végzetes ütemkéséssel vonhattak le keserű konzekvenciákat a párt térnyeréséről.

A „hetes bizottság” tagjainak és áttételesen az általuk formált testületnek a sorsát is befolyásolta az a tértől és időtől független körülmény, mely a politikai áldozat- és

¹²⁵ A kérdéskör átfogó áttekintését lásd Szűcs, 2014: 7–31.

kockázatvállalás reális mértékének eltérő megítélésében rejlik. Az egyéni kockázatvállalás mértékének megértéséhez figyelembe kell venni nemcsak a külső körülményeket, az egyénektől *független változókat*, hanem elsődlegesen az egyéni értékrendből, politikai szocializációból és a személyiségből fakadó sajátosságokat is. A tagság átlagéletkora 34,6 év volt, szakmai képzettségük pedig átlagon felüli mondható, ugyanis a tagok kétharmada érettségizett és technikai oklevéllel is rendelkezett. A forradalom egy felívelő szakasz közepette vágta ketté a felfelé irányuló mobilitást Nagy Imre esetében, aki vasutas múltját feladva gyógyszerészi pályára kívánt állni, az ehhez szükséges egyetemi végzettséget ugyanakkor a fellelhető adatok szerint nem sikerült a forradalom után sem megszereznie. A „deklasszáció” és a lecsúszás jellemezte leginkább a tanári állását cipőgyári felsőrészkészítő foglalkozásra cserélő Kecskést, az egyetemi hivatalsegédéből büntetett előélete miatt hegesztővé vált Bálintot, a Honvéd Katonai Akadémiáról három év alatt lakatossá váló Farkast. Bálint, Tisóczki és Godó igyekeztek megkapaszkodni a munkásság középrétegeinek sorában, Skultéti és Vörös pedig az elért pozíciójukat igyekeztek megvédeni azzal, hogy egyre jobban „bedolgozták” magukat agronómusként a térszerte. A korabeli kereseti lehetőségeket tekintve elmondható, hogy többségük mai szemmel nézve, a család egészére vonatkoztatva nem volt rossz anyagi helyzetben (még ha ennek belső *megéléstörténeti* aspektusait nem ismerjük), a forradalomban történő részvételt indukáló elsődleges motiváló erő minden bizonnyal több volt a bérvizonyok javításánál. A 11 tagból egyetlen szereplő, Godó Illés tekinthető generációs alapokon „eredeti” munkásnak, aki személyes sorsán és felmenőin keresztül kontinuitást mutat a két háború közötti munkásmozgalommal is. Noha formálisan párttag volt, emellett kemény ellenálló is abban az értelemben, hogy következetes szociáldemokrataként elvi alapokon kemény kritikusa maradt a magát szocializmusnak nevező rendszernek, ami miatt viselnie kellett a mindenkori büntetőpolitika rá mért csapásait. A két paraszttértelmiségiből lett elsőgenerációs munkást (Vörös, Skultéti) és a polgári középosztályból lesüllyedt Kecskés Zsuzsannát leszámítva a többi szereplő az ipari munkásság, az állami alkalmazotti lét (MÁV, posta, honvédség) és a magánkisiparos (pl. cipész) egzisztenciák között mozogtak.

A sokféle szocializáció és sokszínű előélet a programalkotás terén előnyösnek bizonyulhatott, hiszen sokféle területről származó szakmai tapasztalatot formált egygyé, ugyanakkor versenyhátránynak bizonyult a belső egység szempontjából, széttartó politikai álláspontok kialakulására inspirálhatott. A pártegyeduralom visszaállításáért küzdő struktúrák elleni harcban *a morális normák, az érték szempontok* versenyhátrányként tételeződtek, hiszen immanens szabályozó erőkként korlátozták a politikai-érdekképviseleti

célok érvényesítéséhez szükséges, igénybe vehető *eszközök és módszerek körét*. Ez a belső gát egyrészt tehetetlenségi tényezőt jelentett, másrészt kiszolgáltatottságot okozott az erőforrások eloszlása tekintetében egyébként is aszimmetrikus küzdelemben.

A politikai közösségépítés és vezetés terén szerzett tapasztalatok tehát csekélyek voltak, ami egyértelműen kiütkezött a testület félsikerű működésében, hiszen az még a szegedi üzemeket is képtelen volt egyöntetűen felsorakoztatni maga mögött. Feltételezhető ugyanakkor az, hogy a politikán kívül eső gazdasági érdekképviselő keretei között jól tudták volna hosszabb távon is kamatoztatni a szakterületükön megszerzett tudásukat. Még ha az irányadó gazdaságpolitika terén „programszintű” egyetértés meg is volt a tagok között, a testület élén Skultéti személyében nem állt egy világos politikai vonallal rendelkező erős, karizmatikus vezető, s az idő előrehaladtával a tagságot is egyre inkább megosztották stratégiai jelentőségű kérdések. A belső egységet pedig tovább erodálta, még törekenyebbé tette Godó és Honkó megingott lojalitása és az MSZMP-hez való közeledése. A belső egység törekenységén túl a „hetes bizottság” bázisának növelése amiatt is nehézkesnek bizonyult, mert a tagok a szerveződés adott állapotában szigorúan ragaszkodtak a bizalmi elv és az informális működés fenntartásához, ami ellene hatott a tömegszervezés esetén óhatatlanul fellépő felhígulás veszélyének, ez ráadásul a sebezhetőséget is növelte volna. Eme belső problémahalmazt pedig csak tovább súlyosbította – külső környezetként – az az országszerte tapasztalható közérzet is, hogy a forradalom alatt felépülő, akcióképes bizalmi háló kulcselemei az elfáradás jeleit mutatták.

Ha a politikát a bismarcki értelemben vett „lehetőségek művészeteként”, az ideális vágyott állapot és a szürke realitások diktálta mozgástér többnyire bajos összeegyeztetéseként fogjuk fel, akkor e forradalom szülte „politikuskok” politikai térben végrehajtott mozgásai tekintetében *a normaszegés és az együttműködés közötti kényszeres egyensúlyozás* látható. Egyik oldalon gondolhatunk a szovjet parancsnokság tiltása ellenére megtett üzemi beszámolókra, a minisztériumi iparkamara-tervezet érdemi szakmai továbbgondolására, a „hivatalos” nyilvánosság kerülésére és a tömeggyűlések élőbeszédének kohéziós erejére. Míg a másik oldalon állnak az egyes lépéseknek a szovjet városparancsnoksággal történő „ellenjegyeztetése” és a városi tanácsülés felé tett gesztusok. 1957 első harmadában a politikai felelősségérzet átbillentette a tagság politikai alapállását az értelmetlen harc helyett a kényszerű önfeladás felé, a túlhatalom tapasztalata miatt az érdemi változásba vetett remény elhalványulása távlatosan a régi-új rendszerrel való kapcsolatfelvétel irányába mutatott.

A rendelkezésre álló történeti távlat birtokában belátható, hogy egy reális, méltányos kompromisszum lehetősége – éppen a két egymással összefeszülő erőter koncepcionális eltéréseiből fakadóan – kudarcra volt ítélve, hiszen a párhuzamos valóságok között épp az egymással összebékíthetetlen premisszák miatt aligha lehetett volna átfedést teremteni: míg a kádári gazdaságpolitikai konszolidációs alternatíva fenntartotta az ún. egyszemélyi vezetést és az üzemi háromszög elvét,¹²⁶ a miniszteriális gazdaságirányítás primátusát, a bürokratikus koordináció legfeljebb részleges „liberalizálását”, addig a munkástanácsok kinevezés helyett pályázat útján, versenyalapon kiválasztott és betöltött vezető pozíciókban, demokratikus választott üzemvezetésben, a hatékonyságot és a jövedelmezőséget is figyelembe vevő kalkulációban és a munkástulajdonlás valamilyen nem kellően kidolgozott formájában (pl. munkásrészvény, nyereségrészesedés) gondolkodtak, ami ráadásul piacgazdasági kereteket feltételezett.

Látni kell, hogy nem állt fenn a visszarendeződő helyi kommunista berendezkedésre nézve az a reális veszély, hogy egy alternatív politikai pólus szerveződjék a „hetes bizottságból”. A *távlatos cél*, azaz a demokratikus politikai szisztéma és a decentralizált irányítással működtetett vegyes gazdaság koncepciója alárendelődött a *direkt célnak*, mely egy válságkezelő testület felállításával a zavaros átmenetet igyekezett konszolidált keretek között levezényelni, s betartatni a felsőbbségét elfogadókkal az irányadó állami előírásokat, szabályokat. Noha a maga idejében a testület akciórádiusza a fentebb ismertetett okoknál fogva korlátozott volt, s a maga által kitűzött célokat is csak részlegesen sikerült megvalósítania, történetileg mégsem beszélhetünk teljes kudarcról.

A testületben megtestesülő szakpolitikai potenciál ugyanis súlyos és egyben fenyegető üzenet volt az új politikai kurzus városi és üzemi képviselői felé. A működés konkrét eredményei helyett tehát inkább *az üzenet és a hatás* a fontos: bebizonyosodott az, hogy az üzemi munkásság önszerveződési képessége a kommunista pártállami béklyók alóli felszabadulás esetén felszínre tud törni, létezik, s képes az üzemirányítás alternatív kereteit megteremteni.

¹²⁶ Ez a gazdaság szakkifejezés a pártzsargonban az üzemi pártbizottság, az üzemi (szakszervezeti) bizottság és a minisztérium által kinevezett igazgató hármas döntéshozatali körét jelölték.

X. Életrajzok

Skultéti Medárd (1920. október 16. – 1986. január 9.): a mai Heves megyében található Terpesről elszármazott kisparaszti családban született. Elemi iskoláit Kiskundorozsmán végezte el, Szegeden járta ki a négy polgári osztályt. A család anyagi nehézségei miatt továbbtanulásra nem adhatta a fejét, így mezőgazdasági munkásnak állt, s egy kétéves mezőgazdasági tanfolyamot végzett el, melyet 1955-ben újabb szaktanfolyam követett. Rövid időn át községközi írnokként állt közalkalmazásban. 1941 októberében bevonult katonának, ahol gyalogsági kiképzésben részesült. Alakulatával 1945-ben a

Dunántúlra, majd onnan Ausztriába került, ahol amerikai hadifogságba esett. 1945. októberi szabadulását követően hazatért Szegedre és az FKgP pártszervezője lett, 1947-ben nagyválasztmányi tag és a nemzetgyűlési választásokon pótképviselő, behívására azonban nem került sor. 1951–52-ben az ifjú agronómus a bordányi Úttörő térszbe került, majd 1954-ig a Sejpi Cukorgyárban dolgozott. 1954-től 1957-es őrizetbe vételéig a Szegedi Konzervgyár alkalmazottja volt, Bordányról, illetve egy szegedi pincelakásból járt be dolgozni. Az 1956-os forradalom következtében az MDP-be beadott tagfelvételi kérelmének elbírálására már nem jutott idő. A Váci Országos Börtönben letöltött több mint három év során borbélyként és könyvtárosként foglalkoztatták, magatartását számos jelentés alakoskodónak, „alattomosnak” és rejtőzködően ellenségesnek írta le, kisgyermekes családapaként minél hamarabb haza szeretett volna kerülni. Az 1960-as „kis amnesztiával” szabadult, majd rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték. Régi munkahelyére nem vették vissza, a sándorfalvi Új Élet térszben talált állást, időközben pedig – mivel felesége elhagyta – élettársi kapcsolatba lépett egy helyi tanítónővel. Az állambiztonság által begyűjtött információk szerint Medárd mentális problémákkal került ki a börtönből, ismerősei körében gyakran sérelmezte, hogy létszám gondokra hivatkozva mindenhol elutasítják álláskeresői kérelmét, kitett volt az egzisztenciális fenyegetettségnek. 1970. márciusában mentesítették a jogerősen kiszabott mellékbüntetések hatálya alól, 1977 decemberében a Kiskunhalasi

Járásbíróság 2500 Ft mértékű pénzbüntetésre ítélte. A rendszerváltozás előtt, 1986-ban halt meg Szegeden.¹²⁷

Bálint Ferenc (1915. február 18. – ?): vagyontalan munkáscsaládban született, a hat elemi elvégzése után hegesztő végzettséget szerzett, illetve pincértanulónak is elszegődött a szegedi Kass Szállóba. Három bátyjából ketten a MÁV-nál álltak alkalmazásban. Paraszti származású felesége, Minyó Mária kereskedő volt, majd ruhagyári munkásként helyezkedett el, az ötvenes években pedig belépett az MDP-be. Az első házasságából született Teréz nevű lánya gépirónőként helyezkedett el, második házasságából származó gyermeke pedig 1957-es letartóztatásakor még egy éves sem volt. A húszas években

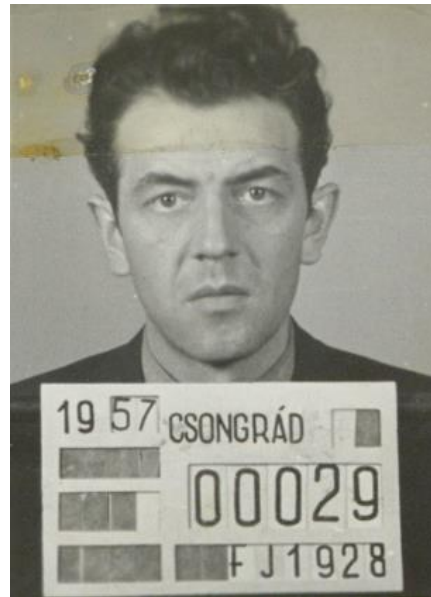

alkalmi munkákat vállalt az ország különböző pontjain. Szegeden napszámos volt, 1933–39 között pedig többször is Budapestre ment, ahol a Weiss Manfréd Acél- és Fémműveknél volt hegesztő. Fialat felnőttként többször is letöltendő szabadságvesztésre ítélték. 1933-ban lopás, tulajdon elleni büntett és közveszélyes munkakerülés miatt hat hónapi fegyházra ítélték, két évvel később több mint egy évet ült lopás és orgazdaság miatt, eltöltötték a közhivatalviseléstől és három évre politikai jogait is felfüggesztették. 1936-ban újra lopás miatt ítélték el egy évre. 1941. szeptemberében lopás, orgazdaság és közokirat-hamisítás miatt kapta addigi legsúlyosabb büntetését, a Gyulai Törvényszék két év hat hónap fegyházra, tíz év jogvesztésre ítélte. 1944. novemberétől civilként került szovjet hadifogságba, ahonnan csak 1948-ban tért haza. Fogsága alatt gyanúja szerint első felesége többször is megcsalta, akivel hazatérése után kezdetben csak külön éltek, majd 1955-ben el is váltak. 1950–52 között a szegedi orvosi egyetemen és fizika-kémia szakon dolgozott hivatalsegédként, 1951-ig laboráns. Az egyetemről azt követően kellett távoznia, hogy tudomást szereztek büntetett előéletéről. 1951-től letartóztatásáig a Szegedi Vágóhídon dolgozott hegesztőként. Tanácsi megkeresésre született munkahelyi jellemzése szerint „józanéletű” és munkáját lelkiismeretesen végző alkalmazott volt. 1955-ben súlyos tüdőbetegséget diagnosztizáltak

¹²⁷ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-I. 33. 1957. március 14-i kh. jkv.; Uo. VD-I. Skultéti Medárd kh. jkv., 1957. március 14; Uo. VD-IV. Skultéti Medárd vallomása az 1957. augusztus 7-i főtárgyaláson. ÁBTL, 3.1.9. V-145749. 313. Ifju Lajos főhadnagy jellemzése („Szigorúan titkos” minősítéssel), 1960. április 6; Uo. 314. Véleményezés az Országos Börtön részéről, 1960. április 1.

nála, mely a több mint hároméves börtönfogságnak köszönhetően tovább súlyosbodott. tovább súlyosbodott.

Farkas József Tibor (1928. március 31. – ?): a négygyermekes szegedi kisiparos családban született fiú apja Algyőn dolgozott asztalossegédként. A Horthy-rendszerben vitézi címet kapott, birtokot azonban nem. Béla nevű fiútestvére az '50-es években sofőrként, Ilona cukrászdai alkalmazottként dolgozott, míg Irén háztartásbeli maradt. Felesége Papp Ilona gép- és gyorsíró volt. A négy polgári osztály elvégzése után egy kétéves képzés keretében technikai vizsgát tett, kőművesként dolgozott. 1944-ben egy levante munkásszázadba sorozták be, majd Miskolcon történő fogságba esését követően a Németország felé tartó 93.

gyalogezredbe került és Dániában esett hadifogságba. Sikeres szökésének köszönhetően visszatért Szegedre, beiratkozott a vegyipari technikumba. Itt azonban egy osztálytársával történő összeütközése miatt, „demokráciaellenes hírverés” apropóján népbíróság elé állították, a vádak szerint ugyanis iskolai szünetekben „becsmérelte a demokráciát, a Vörös Hadsereget. Gyűlöletre uszított a kommunista párt ellen. A fentiekén kívül bottal megütötte Benedek Pált, azután pedig lezsírozta”. A nyomozást 1946. novemberében vádemelés nélkül megszüntették, Farkas a technikum után önként jelentkezett katonai szolgálatra, hogy beteljesítse gyermekkori vágyát, azaz átélhesse a tisztté avatás élményét. 1946-ban belépett az SZDP-be, majd a pártegyesülés után az MDP tagja lett 1952-ig. 1948-ban a Magyar Néphadsereg esztergomi I. lövész zászlóaljának harcokosi századához került, majd egy évre rá a szolnoki Honvéd Vasvári Pál repülő Szakkiképző Tiszti Iskolában tanult. Ezt követően alhadnagyként került a fővárosba a Honvéd Katonai Akadémiára tanítani, ahonnan alhadnagyként távozott. 1952-ben kizárták a pártból, leszerelték és tartalékos állományba helyezték. Ezután a Felnémeti Finomszerelvénygyárban lett üzemvezető 1953-ig, egy rövid csepeli kitérő után pedig visszatért Szegedre minőségellenőrnek a Kéziszerszámgyárba. 1956. áprilisában került a Paprikabeváltó Vállalat tanműhelyébe lakatosnak. Itt dolgozott a forradalom alatt is, egészen 1957. február 15-ig. A forradalom alatt a vállalat fegyveres őrségének parancsnoklásával bízták meg, ráadásul rá hárult a fegyverszerzés is. Alig néhány hetet töltött el a 42. számú Autóközlekedési Vállalatnál, amikor március 12-én őrizetbe

vették. Nem deríthető ki pontosan, hogy mikor, de vagy a börtönben, vagy szabadulása után a fővárosban szervezte be az állambiztonság „Csongrádi” fedőnéven. Kifejezetten azzal a céllal helyezték át Szegedre, hogy egykori, már szabadlábbon lévő egykori elítélt társai és környezetét (pl. Karácsonyi Mihály cipésműhelyét) megfigyelje. Az állambiztonság arra vonatkozó számítása, hogy Farkas tevékenységével ártani fog a megfigyelt célszemélynek és felderít valamiféle látenszen létező kapcsolati hálót az egykori bajtársak között, nem következett be. Nagy Béla őrnagy, tartótiszt többször beszámolt alárendeltje passzív magatartásáról és a feladattól való vonakodásától, a jelentésírási kötelezettség elmaradásáról és a találkozók nehézkességéről.¹²⁸

Tisóczki József (1931. május 10. – ?): a kisteleki kisiparos családban született fiú a polgári iskola elvégzése és két év középiskolai tanulmányok után műszerész végzettséget szerzett. Szegedre csak kovácmester apjának halála után, 1945-ben költözött. A második világháborúban egy fővárosi híradós csapatnál tartalékos hadnagy, a hadműveletek során fogságba nem esett. Szegedre költözése után villanszerelő-tanulónak állt, majd 1946–47-ben a Gyárkémi- és Kazánépítő Nemzeti Vállalatnál dolgozott, ahol a Szakszervezeti Ifjómunkás- és

Tanoncmozgalom (SZIT) titkára is volt. Párttag állítása szerint nem volt, viszont a későbbiekben DISZ-titkári pozíciót töltött be. 1949-ben a fővárosba került, ahol a Petőfi laktanyában tiszti iskolát végzett. 1949. november 17.–1953. október 20-a között állt katonai szolgálatban. Egyéves csapatszolgálat után átvették a Zalka Máté Tiszti Iskolába. 1951-ben alhadnagyi kinevezése után Nagykőrösön szolgált. 1953-ban tbc miatt leszerelték és hadnagyként tartalékos állományba tették. Mielőtt hazatért volna szülőhelyére gazdálkodni, átmenetileg a nagykőrösi Ládagyárban helyezkedett el. 1955. őszén a MÁV szegedi, rókusi pályaudvarára került műszerésznek. Bebörtönzésekor egy három és fél esztendő kisgyermekét volt kénytelen maga mögött hagyni, maradandó egészségkárosodást is

¹²⁸ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-IV. Farkas József beadványa a Legfelső Bírósághoz, 1958. szeptember 27; Uo. VD-I. 160–161. Farkas József kh. jkv. 1957. április 1; Uo. VD-I. 170–175. Farkas József kh. jkv. 1957. április 9; ÁBTL, 3.1.9. V-145749. 193/a., 194; ÁBTL 3.1.2 M-32393. 11–19.

szenvedett. A szabadulása utáni időszakról nem tudósítanak a források, utolsó állandó lakhelye 1985-ben Zugló volt.¹²⁹

Kecskés Zsuzsanna (1924. január 28. – 2014. ?): a református családban született lány édesanyja háztartásbeli, paraszti származású apja, Kecskés István első világháborús hadirokkant volt. Bátyja ügyvéd, majd egy vegyi anyagokat forgalmazó nagyvállalat alkalmazottja, nővére tanítónő, húga női szabó, öccse segédmunkás volt az egyik szegedi kendergyárban. 1941-ben érettségizett, hat évvel később középiskolai tanári oklevelet szerzett, megtanult gépírni is. 1949 szeptemberéig Kisvárdán az orsolyiták apácainitézeténél volt nevelőnő, majd a tanintézet

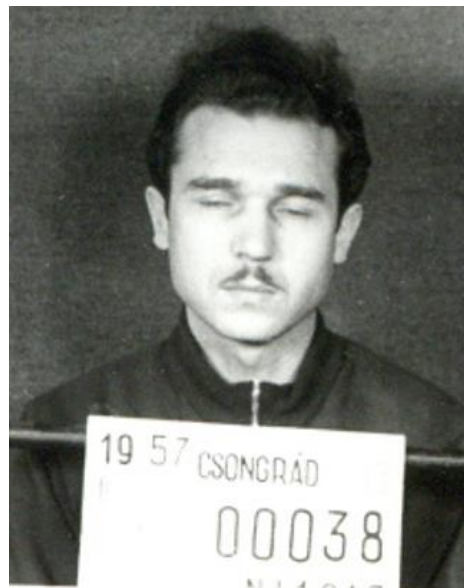

megszüntetésével – követve világi nevelő kollégái példáját – fizika-kémia szakos tanárként belépett az FkgP-be. Visszatért Szegedre, ahol 1951 májusában házasságon kívül fia született. Ezt követően Hódmezővásárhelyen tanított általános iskolában, mezőgazdasági technikumban és rövid ideig gimnáziumban is. Ekkoriban a Szegedről történő ingázással járó teher és a Dugonics utcai lakásukba beköltöztetett kényszerbérlők miatt mentális betegségektől szenvedett, orvosi szakvélemény szerint gyakran tört rá hisztériás roham és idegkimerülés. Ennek volt betudható az is, hogy mivel áthelyezési kérelmét elutasították, furcsa módját választotta elbocsáttatásának. Tankönyvfelelősként az eladott példányokért járó összegből közel 2000 Ft-ot szétszórt az utcán és a vonat ablakából, a megyei bíróság pedig sikkasztás miatt jogerősen 1 év hat hónap börtönre ítélte, továbbá három évre eltiltotta a közügyektől. A büntetésből négy hónapot töltött le raktárosként a nagyfai KÖMI-táborban, ezt követően pedig – mivel fegyelmi eljárás keretében eltávolították az iskolából és eltiltották a tanítástól is – a fővárosban kezdte újra életét fizikai munkásként, a csepeli Magtermelő Vállalat és az újpesti Cérnagyár alkalmazásában állt. 1955. májusában gyermeke miatt visszatért Szegedre, és a Délmagyarországi Cipőgyárnál helyezkedett el, ahol a forradalom évében szakszervezeti bizalminak is megválasztották. Több mint öt év börtön után 1962 áprilisában helyzeték feltételesen szabadlábra, majd a szegedi belvárosi temető kertészeténél helyezkedett el sírgondozóként (1962. április–október), 1962–63 telén pedig

¹²⁹ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-II. 23–24. Tisóczki József kh. jkv. 1957. március 22; ÁBTIL, 3.1.9. V-145749. 319/76.

édesanyjával együttműködésben gyermekruhavarrással kerestek pénzt a tápéi kisipari szövetkezetnél. 1963. május 2-án a Magyar Állami Pincegazdaság Csongrád-Szolnokvidéki üzeménél gépirónői állást kapott, öt hónappal később előléptették áruforgalmi előadónak. 1964-ben könyvelői végzettséget szerzett és anyag-áruforgalmi szakvizsgát tett. 1974 áprilisában a kiskundorozsmai ÁFÉSZ előadója lett, majd innen ment nyugdíjba áruforgalmistaként 1979-ben. A rendszerváltoztatás után tagja volt az MDF-nek és a POFOSZ-nak is, 2014-ben hunyt el Szegeden.¹³⁰

Nagy Imre (1919. október 26. – 1984. április 14.): a munkáscsaládból származó fiú Hatvanban folytatta középiskolai tanulmányait, a reál gimnáziumi érettségét viszont már Szegeden tette le, majd hosszú éveken keresztül a MÁV alkalmazásában állt. Apja géplakatos-segéd volt, a forradalom alatt a Szegedi Köztisztasági Vállalatnál dolgozott. Egyik testvére MÁV-főkalauz, a másik kovácssegéd, akit tagdíjfizetés hiánya miatt kizártak az MDP-ből. Egyetlen leánytestvére háztartásbeli. A Horthy-korszakban a Lippai-faüzem napszámosa, a Tolnai Világlap ügynöke, a háború után a városi tanács

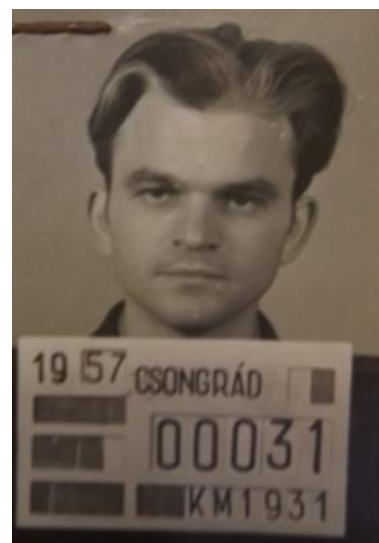

kötelékében írségmunkán vett részt. Átmenetileg jogi képzésre is járt, viszont amikor 1940-ben Szentesre került, a már megszerzett MÁV-szakiskola után távíró vizsgát tett, a szakvizsga birtokában pedig forgalmistaként tevékenykedett. 1942-ben a MÁV tiszti tanfolyamát is elvégezte, majd Nagyőrösön és a szegedi rókusi pályaudvaron lett forgalmista. 1944 októberében a szüleivel a Dunántúlra utazott, majd Budapesten jelentkezett munkára a MÁV vezérigazgatóságánál és Kőszegre irányították. 1944 decemberében Sárváron bevonult katonának, majd újoncként a galántai csendőrkiskolába került, innen pedig kiképzés céljából Németországba szállították őket. 1945 áprilisában Hildesheim mellett amerikai hadifogságba esett, ahonnét csak 1948 novemberében tért haza.

¹³⁰ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-II. 82–85. Kecskés Zsuzsanna kh. jkv. 1957. március 9, 18; Uo. VD-IV. B47/1953/4. sz. ítélet; Uo. VD-IV. Bf.II.346/1953/9. számú ítélet; Uo. VD-IV. Másodfokú ítélet, Nbf. III. 5292/1957/57. szám., 1958. március 19; Uo. VD-IV. Lovas Sándor rendőr százados által készített nyílt rendőri információ, 1967. május 19; ÁBTL, 3.1.9. V-145749. 319/83; Uo. Fülöp Lajos rendőr törzsőrmester által írt nyílt információs jelentés, 1972. október 19; Fejér–Vasvári, 2002: 743; Géczi–Szrenka, 2012: 14, 116.

A fogság alatt egy paraszti gazdaságban dolgozott, ahol bizalmas viszonyt ápolt a gazda leányával. Szökési kísérlet miatt 1946-ban a német megszállási övezetben a hadbíróóság fegyverrejtegetés címén hat év börtönre (más források szerint fegyházra) ítélte, ebből két évet le is töltött. Hazatérése után, 1948. december 3-án internálták arra hivatkozva, hogy MÁV-tisztként szolgálati helyét elhagyva nyugatra települt. Innen 1949 májusában (más források szerint június közepén) szabadult ki, majd 1950 áprilisáig rendőrhatalósági felügyelet alá került. Ezután ismét a MÁV-nál helyezkedett el, forgalmista volt Székesfehérváron, Balástyán, illetve kilenc hónapot a Szegedi Villamosvasútnál is eltöltött. 1954 áprilisában a Szegedi Textilműveknél helyezkedett el, de végül visszatért korábbi munkahelyére. 1955 szeptemberében beiratkozott a szegedi egyetem orvosi karára és gyógyszerésznek tanult. A MÁV-ot saját bevallása szerint a túl gyakori áthelyezések miatt elégelte meg. A váci börtönből 1963. márciusában, hat évet követően szabadult amnesztiával. A börtönparancsnok kifejezetten jó véleménnyel bírt róla, „megbánó” magatartása és szorgalmas gyógyszerési tevékenysége miatt. Szabadulását követően a Csongrád Megyei Tanács Gyógyszertári Központjánál, majd családi okok miatt ugyanezen szerv Pest megyei megfelelőjéhez került. 1964 februárjától a Révai Nyomdában vállalt munkát mint német-francia szakos korrektor. Felesége Fehér Ibolya, egy gyermekük született. Nyílt rendőri információ szerint „csendes, szerény, udvarias embernek ismerik, jó anyagi körülmények között él, 2 szobás kényelmesen berendezett lakásuk van, gépesített háztartással”. Közösségi élet helyett minden idejét a családjának szánta. 1983 áprilisában mentesítették a mellékbüntetések hatálya alól, majd egy évre rá meghalt.¹³¹

Karácsonyi Mihály (1931. február 15. – ?): a délvidéki Nagyikindán született fiú a négy elemi és a három gimnáziumi osztályt szülővárosában végezte el. Két testvére még kiskorában meghalt, apja önálló cipész kisiparos, majd egyszerű gyári munkás volt. Ő a '45-ös frontátvonulás során átszökött magyar területre, végül Szegeden telepedett le. A gyermek és anyja csak két évvel később követték. Az átköltözés legfőbb indokaként visszaemlékezésében a szerb magyarellenes közhangulatot jelölte meg, mely esetükben tettelegességig is fajult: „Jugoszláviában bevették a számukat, mert

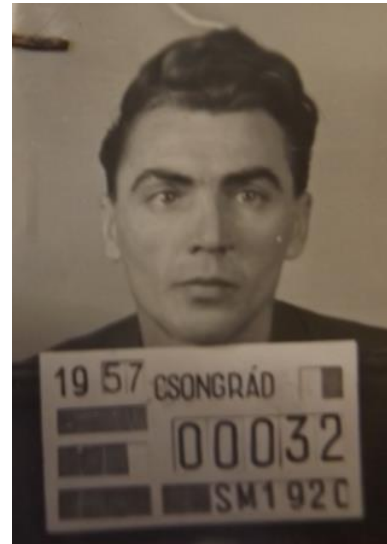

¹³¹ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-II, 129–130. Nagy Imre kh. jkv. 1957. március 22; Uo. VD-IV. Tóth András rendőr alhadnagy nyílt információs jelentése, 1970. február 27; ÁBTL, 3.1.9. V-145749/1. 328/2; ÁBTL, 3.1.9. V-145749. 319/71.

magyarul beszéltünk”. Áttelepülésük után Mihály alkalmi munkával foglalkozott, mellette pedig cipésztanulónak állt Szőregen. Tagja volt Katolikus Ifjómunkások Országos Egyesületnek (KIOE), illetve kapcsolatban volt a Szeged-felsővárosi egyházközséghez tartozó több plébánossal, látogatott egyházi rendezvényeket és rendszeresen járt misére is. 1949–51 között a Szegedi Villamosvasútnál volt kalauz, majd kocsivezető. 1951 júniusától októberig önként lépett a rendőrség állományába, majd 1951. novemberében a honvédséghez ment át, mindkét helyen zenekari tag volt. Bökönyén, Tabon és Kaposváron töltötte katonai szolgálatát, legmagasabb rangja őrzetető volt. Mialatt ő szolgálatban volt, szüleit kitiltották Szegedről és kitelepítették az egyik hortobágyi zárt internálótáborba, Ebesre. Az internálás okát az állambiztonsági iratok között fennmaradt feljegyzés azzal magyarázta, hogy *„édesapja az átszökése után jugoszláv propagandát terjesztett ami végett internálták feleségével együtt*”. A kitelepítés időtartama közel két éven át tartott (1951. november – 1953. október). A család új kényszerlakhelyét Hajdúszoboszlón jelölték ki, leszerelését követően maga Mihály is ide költözött 1953 utolsó harmadában. Mihály 1955. májusában megnősült és Debrecenbe költözött, alig két hónap múlva azonban megszakadt a frigy, a család visszatért Szegedre. A 42. sz. Autóközlekedési Vállalatnál (AKÖV) volt rakodómunkás, majd a Villamosvasúthoz ment vissza kocsivezetőnek, egészen ’57-es letartóztatásáig itt dolgozott. 1958 szeptemberében bekövetkezett szabadulása után téglahordó volt, 1958. október 1. – 1958. december 16. között az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóságnál helyezkedett el. 1959. január–július között Kazincbarcikán dolgozott a Cipész Kisipari Termelőszövetkezetnél. Miután visszatért Szegedre, 1959. július 23. – augusztus 29. között egy cipézmester mellett tevékenykedett, majd egy hetet töltött el a Szegedi Építőipari Vállalatnál. Nyugdíjazásáig cipézként dolgozott, üzletvezetőként vitte tovább egy elhunyt cipész iparát, melyet az özvegy ápolása miatt örökölt meg, a munkavégzéshez szükséges eszközökkel együtt. 1961 júniusában (más források szerint rögtön 1959-ben) belépett az Április 4. Cipész és Papucskészítő Ktsz-be, melynek 1966-ig volt tagja. 1967-ben a cipész mesterlevél megszerzése után kénytelen volt apja Maros utcai cipézműhelyében besegíteni, a családi hagyomány folytatását jelentősen megkönnyítette az iparendély kiváltása, mely a mellékbüntetések alóli mentesítés révén vált lehetővé.¹³²

¹³² Fejér–Vasvári, 2002: 701; MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 23–24. Karácsonyi Mihály kh. jkv. 1957. március 22; Uo. VD-IV. Karácsonyi Mihály beadványa a Csongrád Megyei Bírósághoz a hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesítés érdekében, 1967. március 25; Uo. Huzník József rendőr főtörzsrőrmester által jegyzett 1967. május 20-án kelt nyílt rendőri információ; Uo. Kató Endre rendőr alhadnagy által jegyzett 1967. április 14-én kelt nyílt rendőri információ; ÁBTL, 3.1.5. O-14967. 144; ÁBTL, 3.1.9. V-145749/1. 131/b., 169–170; ÁBTL, 3.1.2. M-32393. 11–12. Jelentés, 1970. március 23; Uo. 14–15. Jelentés, 1970. május 11; Uo. 17–19; Uo. 31. Jelentés, 1971. február 4; Uo. 52–55. Kurucz jelentése Nagy Béla őrnagynak 1969 június 17-én; Uo. 66–68. „Kurucz” jelentése Nagy Béla őrnagynak 1969. június 17-én,

Sulyok Mihály (1920. április 21. – ?): a szegedi születésű fiú 1939-ben tett reálgymnáziumi érettségét. Kisgazdaként politizáló apja önálló cipész kisiparos volt 1945 előtt, majd a gyári munkásság soraiba süllyedt, előbb vasutas segédtsízt, majd vajmester lett. A fiú dolgozott a MÁV-nál, a szakvizsga letétele után pedig térfelügyező lett. 1943–44-ben a szegedi V. önálló utász-zászlóaljnál teljesített katonai szolgálatot, fronttapasztalatot azonban nem szerzett. 1946. márciusától kezdve – bizonyítást nem nyert állítólagos „nyilas” kapcsolata miatt – fél éven keresztül tartották internálótáborban, majd B-listázták. A Cipőgyárban helyezkedett el, valamint belépett az MKP-ba, 1953-ig pedig tagja volt az MDP-nek. Ekkor egy gépkocsi-szerencsétlenség miatt, „hűtlen vagyonkezelés” címén kizárták a pártból. 1947-ben izgatás miatt népbírósági eljárást indítottak vele szemben, bizonyítékok hiányában viszont fel is mentették. 1949-ben a Szegedi Jutafonógyárba került raktári nyilvántartónak a gumigyárból, ahol még fiatal korában hengerbőrözőként szerzett szakmai tapasztalatot. 1950–52 között bérelszámoló egy Magasépítő Vállalatnál. Amikor 1952 júniusában visszatért Szegedre, az Építőanyagellátó Vállalatnál szállítási osztályvezetőként dolgozott. Építőanyagszállítás közben munkatársaival közlekedési balesetet szenvedett, amiért párttagként őt tették felelőssé. Miután felmondtak neki, visszakerült segédraktárosnak a Jutagyárba. 1952-ben nősült meg, bajai feleségétől, Nagy Piroskától öt gyermeke született. Az öt év öt hónapos börtönfogságot követően könyvelőként dolgozott a Debreceni Építőipari Vállalat újszegedi építészvezetőségén, majd segédmunkás lett a Szegedi Taurus Gumigyárban. Ezt követően – változatlanul segédmunkásként – Az Április 4. Cipő- és Papucskészítő Ktsz., valamint az Univerzál Ktsz. vegyi üzemébe került. 1971. október 17-től egy fégiregirtással foglalkozó budapesti magánkisiparos mellett tűnt fel betanított segédmunkásként. Felesége ebben az időben könyvelőként dolgozott, a húszas éveiben járó Emőke nevű lánya az NSZK-ba disszidált, Emese pedig a Szegedi Ruhagyárban volt anyagbeszerzési előadó. A rendszer potenciális ellenségei között tartották számon, egy sommás állambiztonsági értékelés szerint *„társadalmi rendszerünkkel szemben ellenséges magatartást tanúsít. Párt és tömegszervezetek vezetőit*

Szervező fn. ügyben, 1969. július 9; Uo. 223–224. Jelentés, 1970. június 8; Uo. 234–236. Feljegyzés, 1970. október 27; ÁBTL, 2.2.2. „Bezzeg Zoltán” fn. személy 6-os kartonja; ÁBTL, 3.1.5. O-14967/a. 288; ÁBTL, 3.1.2. M-32114. ÁBTL, 3.1.5. O-14967/509. Vágvölgyi János dossziéja, 35.

drasztikus szavakkal szidalmazza. Jogtalanak tartja börtönbüntetését és ezért egyes személyek ellen bosszút forral”.¹³³

Godó Illés (1932–1990): a Torontál vármegyei Sárafalván született fiú szülei kubikusok, téglaverő munkások voltak. Az iskolát a család nehéz anyagi helyzete miatt túlkorosként kezdte el, 1923–37 között három helyen, Dorogon, Ebszönybányán és Kiskundorozsmán végezte el az öt elemi. 1930 előtt mezőgazdasági cselédként és vándorkubikosként dolgozott, 1932–42 között tíz évet húzott le az óbudai Újlaki Téglagyárban. 1942-ben vette el Busa Veronikát, akitől három gyermeke született. 1942-44 között a dunántúli Pajor-birtokon fuvaros, 1944-ben tért

haza Kiskundorozsmára. 1932 óta tagja a szociáldemokrata pártnak, 1946–47-ben függetlenített pártszervező. Hazatérését követően 1945. áprilisáig részt vett a közrendvédelmet ellátó polgárőrség szervezésében, illetve újjáépítési közmunkán való részvétellel egészítette ki havi jövedelmét, így megfordult kőművesként, a szegedi tiszai híd újjáépítésénél és sándorfalvi fakitermelésen is. 1947–49 között a községi tanács adóvégrehajtója, az MDP megalakulásától kezdve párttag. 1949–52 között az ercsi Betonépítő Vállalathoz került, majd a fővárosban vállalt fuvarozást. 1952-ben visszatért Szegedre és 1957-es letartóztatásáig a 42. sz. Autóközlekedési Vállalat (AKÖV) alkalmazásában állt hivatásos gépkocsivezetőként. A forradalom évében falopás miatt három hónap javító-nevelő munkára ítélték és 10%-kal csökkentették a bérét. 1958-as szabadulása után 1962-ig fizikai munkásként, különféle állami építkezéseken dolgozott segéderőként. Az ezt követő három évben a Szegedi Állami Gazdaság kötelékében állt, majd 1965-ben nyugdíjazták. Ezután is vállalt nyugdíj mellett alkalmi munkát. 1965 júliusától 1973 áprilisáig a szegedi OGV Emergé Gumigyár alkalmazásában állt, mint portás. Az 1968-as csehszlovák válság időszakában nagy nyilvánosság előtt izgatás büntetését követte el, amiért egy év letöltendő börtönbüntetést kapott, továbbá két évre eltiltották a közügyektől. Az 1969.

¹³³ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-IV. 1957. augusztus 12-i főtárgyalás folytatólagos jkv; Uo. VD-III. 73–74. Szegedi Jutaárugyár MSZMP–titkára által írt jellemzés; Uo. VD-IV. 1957. augusztus 12-i főtárgyalás folytatólagos jegyzőkönyve; Uo. VD-IV. Frank Szilveszter rendőr zászlós által készített nyílt rendőri információ, 1975. április 16; ÁBTL, 3.1.5. O-14967. 58; ÁBTL, 3.1.5. O-11028/1. Nemzeti Felszabadító Bizottság objektum–dossziéja, R–27. 29. Széll Lajos fn. ügynök jelentése a Sulyok–családról 1959. augusztus 15–én; ÁBTL, 3.1.5. O–12989/2. Tunyogi Csapó János személyi dossziéja, II. kötet. 45–46, 123–124; ÁBTL, 3.1.5. O-14967/a. 295; ÁBTL, 3.1.9. V-145749/1. 328/1.

március 28-i ítélelhozatalt követően Kőbányán került börtönbe, majd egy szűk esztendő követően 1970. február 28-án harmad kedvezményel szabadult. Még ugyanebben az esztendőben figyelő dossziét is nyitottak rá. Ezt követően még három alkalommal kapott komolyabb büntetést. 1977-ben magánlaksértés miatt 3000 Ft pénzbírságot kellett fizetnie, egy évvel később pedig verekedés miatt 2000 Ft befizetésére büntették. 1981-ben egy munkahelyi szóváltás („közösség megsértése” vétségének alapos gyanúja) miatt került újra a bűnüldöző szervek látókörébe. Egy reggeli műszakváltás során Godó becsmérő, gyalázkodó kijelentéseket tett a párttagokra nézve, amit az váltott ki, hogy az egyik párttag gépíró egy az öthalmi szovjet laktanyából vásárolt táskarádió árával, tehát komolyabb pénzüsszeggel tartozott neki. A kihallgatott párttagok vallomásait készpénznek véve az elsőfokú ítélet olyan tényállást fogadott el, miszerint „*a vádlott munkahelyén a portásfülkében több személy jelenlétében – a pártirodán dolgozó munkatársa elleni baragijában – az alábbi kijelentéseket tette «Bassza meg a kurva anyját minden párttag. Piszkos gazember minden kommunista Magyarországon»*”. Az 1982. január 22-én jogerőre lépett ítélet hat hónap fogházbüntetésre ítélte – két évre felfüggesztve. 1990-ben, az első szabad országgyűlési választás két fordulója között halt meg.¹³⁴

Vörös Péter (1913. január 1. – ?): a szőregi családban született fiú apja kertészeti napszámos volt, az első világháborúban eltűntnek nyilvánították. 1918 után költöztek be Szegedre munkaképtelen anyjával és nővérével a nagyszülői házba. Őt és nővérét paprikahasító nagyapja tartotta el. A négy polgári elvégzése után reálérettségét tett a Baross Gábor Gimnáziumban, majd agronómus szakképesítést szerzett és fél éven át jogi tanulmányokat is folytatott. 1934–49 között a Szegedi Paprika Szövetség nevű

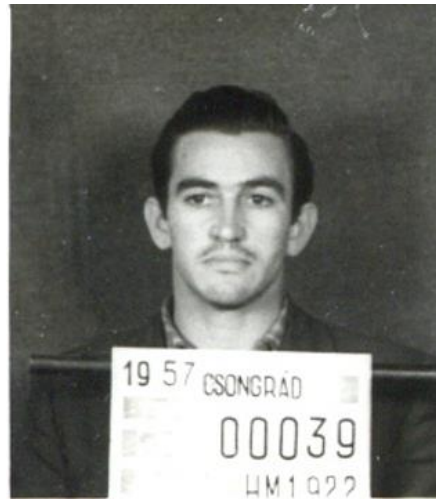
érdekvédelmi szervezet tisztviselője, titkára, majd a feloszlás előtt ügyvezetője. 1938-ban megnősült, kisteleki varrónő feleségétől pedig két fiúgyermeke (Péter és Pál) született. A második világháború során öt alkalommal hívták be katonának, két alkalommal, 1939-ben,

¹³⁴ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 88–93. 1957. március 1-i, április 8-i kh. jkv.; Uo. VD-III. 1957. március 1., április 12-i kh. jkv.; Uo. VD-IV. Elsőfokú ítélet, Nb.I. 778/1957–15. 1957. augusztus 30., 19; ÁBTL, 3.1.9. V-145749/1. 212–213; ÁBTL, 3.1.9. V-145749 315. 1/25/1970. sz. nyílt rendőri információ; ÁBTL, 3.1.9. V-163072. Godó Illés vizsgálati dossziéja (I. kötet) 15–28. Kovács Lajos, Szentesi Béla, Tóth László, Csikós Józsefné tv. jkv., 1981. november 4–6,18; Uo. 12. Godó Illés gyanúsított kihallgatása, 1981. november 11; Uo. 30, 36–37; Uo. 5.B.2125/1981/2. sz. ítélet; ÁBTL., 2.2.2. „Horváth Iván” fn. hálózati személy 6-os kartonja.

valamint 1941–43 között teljesített szolgálatot a keleti fronton. 1944 szeptemberében visszavonulás során mindkét lábán megsebesült, majd a hadikórház ápoltságként egészen a náci Németországig jutott, ahol 1945 májusában amerikai hadifogságba került. Ugyanazon év augusztusában viszont többedmagával sikeres szökést hajtott végre és hazatért. Ezután rövid ideig politikai szerepet is vállalt, munkahelyi kollégáival együtt belépett az FKgP-be, ahol központi pénztárosnak választották. Bizonyos nézeteltérések miatt később a Nemzeti Parasztpárt tudhatta sorai között, ezt követően viszont a forradalomig politikai pártnak már nem volt tagja. Visszatért a Paprika Szövetséghez, annak 1949-es feloszlata után az utódszervnél lett termelési osztályvezető. Ezt megelőzően viszont egy esztendő a hódmezővásárhelyi Növénytermeltető Vállalatnál töltött el, és csak ezután tért vissza vezető beosztásba, egészen '57-es letartóztatásáig. A szűk egy éves börtönfogságot követően 1959 áprilisában a Csongrád megyei Állami Építőipari Vállalatnál helyezkedett el segédmunkásként, politikailag terhes múltja miatt viszont még augusztusban kirúgták. Ezt követően egy hónapon át a DÉLROST vállalatnál, majd 1960 januárjáig a Szolnoki Cukorgyárban dolgozott. 1960 nyarán egy rövid munkanélküli periódus után a Szegedi Konzervgyárban volt szerződéses segédmunkás, 1961. február–június között a Szegedi Építőipari KTSZ adminisztrátora segédmunkásként, majd szakmai múltja miatt előléptették anyagkönyvelőnek, 1963-ra a csoportvezetői beosztást is elérte. 1968-ban felmondott és az Új Élet termelőszövetkezetben helyezkedett el, ahol főkönyvelő-helyettesként foglalkoztatták. Saját és gyermeki életét is végig kísérte az ötvenhatos múlt miatt jelentkező negatív diszkrimináció.¹³⁵

¹³⁵ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 134–135. Vörös Péter kh. jkv. 1957. április 17; Uo. VD-IV. Vörös Péterné kérelme, 1958. május; ÁBTL, 3.1.9. V–145749/1. 328/25; ÁBTL, 3.1.5. O–14975/248. 38–40. Környezettanulmány, 1960. április 25; ÁBTL, 3.1.5. O–14975/248. 50–51. Összefoglaló jelentés, 1963. április 18.; Uo. 63. Romhányi András jelentése, 1964. december 5; Uo. 64. Romhányi András jelentése, 1965. szeptember 15; Uo. 61–62. Összefoglaló jelentés, 1964. december 12; Uo. 67. Összefoglaló jelentés, 1966. december 15; Uo. 70. Kivonat Forgács fn. ügynök 1967. július 14-i jelentéséből; Uo. 77. Kivonat Forgács fn. ügynök 1968. szeptember 13-i jelentéséből; Uo. 72. Kivonat Forgács fn. ügynök 1968. február 9-i jelentéséből; Uo. 85. Kivonat Király fn. ügynök 1969. július 14-i jelentéséből; Uo. 86. Kivonat Forgács fn. ügynök 1969. május 30-i jelentéséből; Uo. 90. Kivonat Forgács fn. ügynök 1970. január 16-i jelentéséből; Uo. 93. Kivonat Rovó fn. ügynök 1970. április 13-i jelentéséből; Uo. 91. Határozat, 1970. február 26; ÁBTL, 3.1.5. O-11028/1. 62. Kivonat Széll Lajos fn. ügynök 1959. aug. 30-i jelentéséből; ÁBTL, 3.1.2 M-35212. „Tordai” fn. hálózati személy dossziéja.

Honkó Mátyás (1922. november 19. – ?): a szegedi születésű géplakatos, négy polgári iskolát végzett fiú apja MÁV-kalauz volt, 1955-ben meghalt. A négy polgári után szert tett egy motorszerelő segédlevélre is, majd lakatosnak állt a Szegedi Konzervgyárba. 1943. őszén a szegedi 55. légvédelmi tüzérosztályhoz vonult be katonának, mellyel 1944 nyarán Lengyelország területén részt vett szovjetellenes hadműveletekben. 1945. április 4-én Pozsonynál szovjet hadifogságba esett, egy év múltán tért csak haza, amikor újfent a

konzervgyár lett a munkahelye. 1948-ban Baranya megyébe, a komlói szénbányászokhoz került. 1948-ban belépett az MDP-be, 1952-ben az MDP Baranya Megyei Pártbizottságának gazdasági osztályán tűnik fel előadóként, felesége segéd tisztként dolgozott az államvédelem kötelékében. 1954-ben tért vissza Szegedre és lakatosként helyezkedett el a konzervgyárban egészen letartóztatásáig. 1957 februárjában belépett az MSZMP-be, majd egyik vallomása szerint kizárását javasolták. Pontosan meg nem állapítható időpontban bal kezén két ujját elveszítette, ami miatt rokkantként kellett munkát vállalnia. A börtönben súlyos gyomorfekélyt szerzett. Életének további menetéről nem maradtak fenn iratok. Az eljárás során bűnjelként kezelt fegyvert és ruházatot, a KMT-felhívásokat pedig csak 1966-ban kobozták el tőle.¹³⁶

¹³⁶ MNL CsML, XXV. 9. c. NB.I./778/1957. Skultéti Medárd és társai. VD-III. 155. Honkó Mátyás kh. jkv. 1957. április 17; ÁBTL 3.1.9. V-145749/1. 273.

XI. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

MNL OL XIX-1-B-z 11. doboz. Belügyminisztérium Kollégiumának ülései

Hadtörténelmi Levéltár (HL), Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény (MN KGY - 1956-os gyűjtemény), Budapest

MN KGY 277/3796/11. sz. mikrofilm. A Szegedi Honvéd Tiszti Karhatalom története 1956. november 18-tól napjainkig

Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Budapest (ÁBTL)

1. 12. 4. Megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek iratai, Csongrád megye I. (1956–1962). 4. doboz

2.2.2. 6-os kartonok

3.1.2. M-32393 „Csongrádi” fn. hálózati személy dossziéja

3.1.2. M-32114 „Kurucz” fn. hálózati személy dossziéja

3.1.2. M-35212 „Tordai” fn. hálózati személy dossziéja

3.1.2. M-20597 „Kerekes Győző” fn. hálózati személy dossziéja

3.1.5. O-14975/248. Vörös Péter dossziéja

3.1.5. O-14967/293. Pintér Jenő dossziéja

3.1.5. O-14967/a Volt horthysta fasiszta pártok és tömegszervezetek

3.1.5. O-11028/1 Nemzeti Felszabadító Bizottság

3.1.5. O-12989/2. Tunyogi Csapó János személyi dossziéja, II. kötet.

3.1.9. V-145749 Skultéti Medárd és társai

3.1.9. V-145749/1 Skultéti Medárd és társai

3.1.9. V-163072. Godó Illés vizsgálati dossziéja (I. kötet)

3.1.9. V-141797. Rác Sándor és társai

3.1.9. V-150367 Monográfia az 1956. október 23-án kirobbant ellenforradalom következtében Csongrád megyében létrejött „forradalmi nemzeti bizottságok” és „munkástanácsok” tagjairól, valamint azok tevékenységéről.

Politikatörténelmi- és Szakszervezeti Levéltár (PSZL)

IX. 290. f. 31. ő. e. A Nagy-budapesti Központi Munkástanács iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (MNL CsML)

XXV. 9. c. A Csongrád Megyei Bíróság büntetőperes iratai. NB.I.778/1957. Skultéti Medárd és társai büntetőügye, I-IV. kötet.

Forráskiadványok

Á. Varga–Pásztor, 2002

Á. Varga László–Pásztor Cecília (szerk.): *Az 1956-os forradalom Nógrád megyei okmánytára*. II/1. kötet. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2002.

Cseh, 2006

Cseh Géza: *Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból Szolnok megye.* Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, 2006.

Szakolczai, 2007

Szakolczai Attila: *A Győri Vagongyár munkástanácsa. Dokumentumok.* Győr, kiadó nélkül, 2007.

Felhasznált szakirodalom

Bálint, 2000

Bálint László: *1956 – a forradalom Szegeden.* Szeged, POFOSZ, 2000.

Bana, 1996

Bana József (szerk. és mások): *Győr 1956. I. kötet. Győri tanulmányok. Dokumentumgyűjtemény.* Győr, Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1996.

Farkas, 2003

Farkas Csaba: Csongrád megye. In: Szakolczai Attila–Á. Varga László (szerk.): *A vidék forradalma*, I. kötet. Budapest, BFL-1956-os Intézet, 2003. 199–233.

Fejér–Vasvári, 2002

Fejér Dénes–Vasvári Vilmos (szerk.): *Szabadságbarcunk a bolsevizmus ellen. Milleniumi számadás.* II. kötet. Szeged, POFOSZ, 2002.

Géczi–Szrenka, 2012

Géczi József Alajos–Szrenka Éva (szerk.): *8 napért 8 év: a munkástanácsok 1956-ban és ami utána jött.* Szeged, Bába, 2012.

Germuska, 2006

Germuska Pál: Komárom megye. In: Szakolczai Attila (szerk.): *A vidék forradalma, 1956.* II. kötet. Budapest, BFL-1956-os Intézet, 2006. 211–257.

Gyarmati, 2014

Gyarmati György: Mire jók az állambiztonsági ügynökiratok, és mire nem? In: Horváth Sándor (szerk.): *Az ügynök arcai. Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés.* Budapest, Libri, 2014.

Jancsák, 2016

Jancsák Csaba: *Az 1956-os forradalom indítószerkeje – a szegedi MEFESZ.* Szeged, Belvedere Meridionale, 2016.

Kiss, 2012

Kiss András: *A Salgótarjáni Acélgár története 1956-ban.* Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 63. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2012.

Kőrösi–Molnár, 1996

Kőrösi Zsuzsanna-Molnár Adrienne: „Ha valami tabu, akkor azt az emberek lassan eltemetik...”. A megtorlás következményei az ötvenhatosok második nemzedékének életében. *Hitel* 1996/9. 41–61.

Orgoványi, 2006

Orgoványi István: Tolna megye. In: Szakolczai Attila (szerk.): *A vidék forradalma, 1956*. II. kötet. Budapest, BFL-1956-os Intézet. 2006. 359–397.

Ö. Kovács, 2012

Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete, 1945–1965*. Budapest, Korall, 2012.

Pittaway, 2006

Pittaway, Mark: A magyar forradalom új megközelítésben: az ipari munkásság, a szocializmus széthullása és rekonstrukciója, 1953–1958. *Eszmélet* 2006/72. 11–31.

Rainer, 2016

Rainer M. János: *Az 1956-os magyar forradalom*. Budapest, Osiris, 2016.

Standeisky, 2010

Standeisky Éva: *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony-Budapest, Kalligram-1956-os Intézet, 2010.

Szalai, 1990

Szalai Júlia: A társadalmi integráció és dezintegráció a Kádár-korszakban. (Vázlat a polgári társadalomfejlődés esélyeiről 1990-ből). *Századvég* 1990/3-4. 38–49.

Szakolczai, 2016

Szakolczai Attila: *Gyilkosság különös kegyetlenséggel. A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2016.

Szakolczai–Á. Varga, 2003

Szakolczai Attila – Á. Varga László: *A vidék forradalma, 1956*. I. kötet. Budapest, BFL-1956-os Intézet, 2003.

Szűcs, 2014

Szűcs Zoltán Gábor: Politika egy tökéletlen világban. A politikai realizmus elméleti előfeltevéseiről. *Politikatudományi Szemle* 2014/4. 7–31.

Tóth, 2005

Tóth Eszter Zsófia: Munkásság és oral history. *Múltunk* 2005/4. 78–99.

Valuch, 2017

Valuch Tibor: A jelenkori munkástörténet Kelet-Közép-Európában – historiográfiai közelítések. *Múltunk* 2017/2. 4–23.

Zinner, 2001

Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2001.

Internetes hivatkozások:

ÁBTL Archontológia

<https://www.abtl.hu/ords/archontologia/?p=108:1> (Utolsó letöltés: 2019. szeptember 18.)

Schlett, 2016

Schlett István: A politika állapotai – „normállapot” és szükségállapot” c. előadása a Habsburg Történeti Intézet „Törvényesség és forradalom” c. konferenciáján, 2016. február 24-én. <https://www.youtube.com/watch?v=UCfGGr2lidM> (Utolsó letöltés: 2019. szeptember 18.)

Szakolczai, 2001

Szakolczai Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc története. Online elérhető: <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/naviga/index.htm> (Utolsó letöltés: 2019. szeptember 18.)

Valuch, 2001

Valuch Tibor: Volt-e szocialista társadalom Magyarországon? In: *Beszélő*, 2001/4. sz. Online elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/volt-e-„szocialista”-tarsa-dalom-magyarorszagon> (Utolsó letöltés: 2019. szeptember 18.)